

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

ALAN İZLEME
RAPORLARI

ALAN İZLEME RAPORLARI

İLKE YAYINLARI: 233
ALAN İZLEME RAPORLARI: 19
HUKUK İZLEME RAPORU 2023

Proje Yürütücüsü: Ahmet Sait Öner

Proje Danışmanı: Nihat Erdoğan

Editör: Talha Erdoğan, Ahmet Sait Öner

Yazarlar: Abdulkadir Yıldız, Ahmet Sait Öner, Ali Yeşilirmak, Emre Soyer, Mahmut Koca,
Muhammed Göçgün, Muharrem Kılıç, Nihat Bulut, Ömer Faruk Kafalı, Ömer Torlak

Yayın Koordinatörü: Mehtap Nur Öksüz

Araştırmacı & Veri Görselleştirme: Enes Kuru

Katkıda Bulunanlar: Elyesa Koytak, Yüstra Muslu

Tashih: Betül Sezgin

Tasarım: Seyfullah Bayram

© İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, İstanbul 2024

ISBN: 978-625-8350-90-6

E-ISBN: 978-625-7684-13-2

DOI: <http://dx.doi.org/10.26414/air19>

İLKE
ilim kültür eğitim vakfı

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

todam
TOPLUMSAL DÜŞÜNCE VE ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Bu Alan İzleme Raporu, Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanmıştır. TODAM; adil, hakkaniyetli ve müreffeh bir toplum hedefini hayata geçirmek üzere düşünce ve strateji üretmektedir.

Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul | +90 216 532 63 70 | bilgi@ilke.org.tr | ilke.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfının yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Raporda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfını bağlamaz.

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı
İstanbul, 2024

İçindekiler

Takdim	11
Türkiye'de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü	12
Yargı Bürokrasisi ve Yüksek Yargı	16
Abdulkadir Yıldız	
İnsan Hakları: Temel Haklar ve Hukukun Üstünlüğü	24
Nihat Bulut	
Ceza Yargısı	36
Mahmut Koca	
Hukuk Yargısı	44
Ahmet Sait Öner	
İdari Yargı	54
Muhammed Göçgün	
Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar	64
Ömer Torlak	
Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri	72
Ali Yeşilirmak, Ömer Faruk Kafalı	

TÜRKİYE'DE HUKUK EĞİTİMİ

Hukuk Eğitiminin Dönüşümü: Sorun Alanları ve Yenilikçi Yaklaşımlar

84

Muharrem Kılıç

Hukuk Klinikleri: Türkiye'de Nasıl Uygulanabilir?

92

Emre Soyer

Sonuç ve Değerlendirme

97

Kaynakça

101

Editörler ve Yazarlar

103

Alan İzleme Raporları

106

Grafik ve Haritalar

Grafikler

Grafik 1. Adalet Bakanlığı Bütçesi ve Merkezi Bütçe İçerisindeki Payı (Milyar TL, %, 2012-2024)	17
Grafik 2. Hakim ve Savcı Sayısı ve Yargı Personeli Başına Düşen Dosya Sayısı (2015-2023)	17
Grafik 3. Avrupa ve Türkiye'de 100.000 Kişiye Düşen Hakim ve Savcı Sayısı (2015-2023)	17
Grafik 4. Cinsiyete Göre Hakim ve Savcı Oranları (% , 2015-2023)	17
Grafik 5. Kişi Başına Yargı Bütçesi ve Yargı Bütçesindeki Adli Yardıma Ayrılan Pay (% , 2020)	19
Grafik 6. Anayasa Mahkemesi İş Yüğü (2005-2023)	19
Grafik 7. Anayasa Mahkemesi Yıl İçinde Açılan İptal Davaları ve İtiraz Başvuruları Sayısı (2015-2023)	21
Grafik 8. Yargıtay Ceza Daireleri Dosya Görünümü (2015-2023)	21
Grafik 9. Yargıtay Hukuk Daireleri Dosya Görünümü (2015-2023)	21
Grafik 10. Danıştay Dosya Görünümü (2015-2023)	21
Grafik 11. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Dosya İstatistikleri (2015-2023)	25
Grafik 12. Anayasa Mahkemesi İhlal Kararlarının Hak ve Özgürlüklere Göre Dağılımı (2018-2023)	25
Grafik 13. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvurulara İlişkin Denetim - Yıl İçinde Açılan Dosyaların Dağılımı (% , 2018-2023)	27
Grafik 14. AİHM'e Yapılan Toplam Başvuru Sayısı (2015-2023)	27
Grafik 15. AİHM'nin Türkiye Hakkında Verdiği İhlal Kararlarının Dağılımı (2017-2023)	29
Grafik 16. Yıllara Göre AİHS İhlal Sayıları (2000-2023)	29
Grafik 17. AİHM Karar Verilen Başvurularda İhlal Karar Oranları (% , 2023)	31
Grafik 18. Kamu Denetçiliği Kurumu Şikayet Başvurularının İdarelere Göre Dağılımı (2023)	31
Grafik 19. Kamu Denetçiliği Kurumu Şikayetlerin Konularına Göre Dağılımı (% , 2015-2023)	33
Grafik 20. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler ve Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı (2014-2023)	33
Grafik 21. Bölge Adliye Mahkemeleri Ceza Daireleri Dosya Görünümü (2017-2023)	37
Grafik 22. Ceza Mahkemeleri Dosya Görünümü (Gün, Milyon; 2015-2023)	37
Grafik 23. Suç Türlerine Göre TCK Uyarınca Ceza Mahkemelerinde Gelen Dosya Sayıları (İlk 10 Suç, 2023)	37
Grafik 24. Ceza Mahkemelerinde Uyuşma Göre Sanık ve Mağdur/Müşteki Oranı (% , 2023)	39

Grafik 25. Cumhuriyet Başsavcılıkları Dosya Görünümü (Gün, Milyon; 2015-2023)	39
Grafik 26. Ceza İnfaz Kurumlarına Giren ve Çıkan Akış Nüfusu (2016-2023)	39
Grafik 27. Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Tutuklu ve Hükümlü Sayısı (2016-2023)	41
Grafik 28. Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Türk Vatandaşı ve Yabancı Oranı (% , 2016-2023)	41
Grafik 29. Adli Tıp Kurumu Dosya Görünümü (2015-2023)	41
Grafik 30. CEPEJ Üyesi Ülkelerde İlk Derece Ceza Mahkemeleri Dosya Görünümü (2020)	41
Grafik 31. Bölge Adliye Mahkemeleri Hukuk Daireleri Dosya Görünümü (2017-2023)	45
Grafik 32. Hukuk Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2023)	45
Grafik 33. Hukuk Mahkemelerinde Ana Konularına Göre Açılan Davaların Oranı (% , 2018-2023)	45
Grafik 34. Hukuk Mahkemeleri Yıl İçinde Açılan Dosya Endeksi ve Ortalama Görülme Süresi (2023)	47
Grafik 35. Hukuk Mahkemeleri Mahkeme Türüne Göre Dosya Sayısı (2015-2023)	49
Grafik 36. Hukuk Mahkemeleri Mahkeme Türüne Göre Ortalama Görülme Gün Sayısı (2015-2023)	49
Grafik 37. Hukuk Mahkemeleri Dava Türlerine Göre Yıl İçinde Açılan Dosya Sayısı (İlk 10 Konu, 2023)	51
Grafik 38. Hukuk Mahkemeleri Mahkeme Türüne Göre Karar Bağlanan ve Devreden Dosya Sayısı (2023)	51
Grafik 39. Hukuk Mahkemelerinde 2023 Yılında Karara Bağlanan Dosyaların Açıldıkları Yıllara Göre Dağılımı	53
Grafik 40. Hukuk Mahkemeleri Kirayla İlişkili Yıl İçinde Açılan Dava Sayıları (2015-2023)	53
Grafik 41. CEPEJ Üyesi Ülkelerde İlk Derece Hukuk Mahkemeleri Dosya Görünümü (2020)	53
Grafik 42. Bölge İdare Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2023)	55
Grafik 43. İdare Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2023)	57
Grafik 44. İdare Mahkemeleri Dava Türlerine Göre Dosya Sayısı (İlk 10 Konu, 2023)	57
Grafik 45. Vergi Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2023)	59
Grafik 46. Vergi Mahkemeleri Dava Türlerine Göre Dosya Sayısı (İlk 10 Konu, 2023)	61
Grafik 47. CEPEJ Üyesi Ülkelerde İlk Derece İdare Mahkemeleri Dosya Görünümü (2020)	61
Grafik 48. Kamu İhale Kurumu Genel Görünümü (2015-2023)	65
Grafik 49. İdarelerin Türlerine Göre Kamu Alım Tutarları (Milyar, 2015-2023)	65
Grafik 50. Kamu Alımlarının İhale Usullerine Göre Dağılımı (2015-2023)	65
Grafik 51. Rekabet Kurumu Kurul Kararlarının Kapsam, Nitelik ve Sonuçlarına Göre Dağılımı (2018-2023)	65
Grafik 52. Rekabet Kurumu Rekabet İhlali Kararları Oranları (% , 2021-2023)	67
Grafik 53. Kurul Kararlarının Sektörlere Göre Dağılımı (2022-2023)	67
Grafik 54. Rekabet Kurumu Verilen İdari Para Cezaları (Milyar, 2013-2023)	67

Grafik 55. BDDK Gözetiminde Bulunan Kuruluşların Finansal Sektör İçerisindeki Payları (% , 2022-2023)	67
Grafik 56. Finansal Sektör Toplam Aktifler (Milyar TL, 2015-2023)	69
Grafik 57. BDDK'ya Ulaşan Başvuru Konularının Dağılımı (İlk 5 Konu, 2019-2023)	69
Grafik 58. Sermaye Piyasaları Kurulu İhraç Başvuruları ve Sonuçları (2018-2023)	69
Grafik 59. Sermaye Piyasaları Kurulu İdari Para Cezası Uygulama Nedenleri ve Tutarları (Milyon TL, 2018-2023)	69
Grafik 60. Uzlaştırma Dosya Sayısı Görünümü (2017-2023)	73
Grafik 61. Uzlaştırmacıya Tevdi Edilen Dosyaların Durumu (% , 2017-2023)	73
Grafik 62. İhtiyari ve Dava Şartı Arbuluculuk Uygulaması Dosya Sayısı (2019-2023)	73
Grafik 63. İş Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Dava Şartı Arbuluculuk Dosyalarının Durumu (% , 2019-2023)	75
Grafik 64. Ticari Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Dava Şartı Arbuluculuk Dosyalarının Durumu (% , 2019-2023)	75
Grafik 65. Tüketici Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Dava Şartı Arbuluculuk Dosyalarının Durumu (% , 2020-2023)	75
Grafik 66. Sigorta Tahkim Komisyonu Başvuruların Poliçe Türlerine Göre Dağılımı (% , 2022-2023)	77
Grafik 67. Sigorta Tahkim Komisyonu Başvuruların İçeriklerine Göre Dağılımı (% , 2018-2023)	77
Grafik 68. Avukat Toplamı ve 100.000 Kişi Başına Düşen Avukat Sayısı (2015-2023)	85
Grafik 69. Hukuk Fakülteleri Toplam Öğrenci Sayısı (2016-2023)	87
Grafik 70. Hukuk Fakülteleri Yeni Kayıt ve Mezun Sayısı (2016-2023)	87
Grafik 71. Hukuk Fakültelerindeki Akademisyen ve Öğretim Görevlisi Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2016-2023)	87
Grafik 72. Hukuk Fakülteleri ve Akademisyen Sayısı (2016-2023)	87
Grafik 73. İllerdeki Hukuk Fakültesi Sayısı (2023)	89
Grafik 74. Lisansüstü Hukuk Programlarındaki Toplam Öğrenci Sayısı (2016-2023)	89
Grafik 75. Hukuk Alanında Konularına Göre Üniversitelerdeki Araştırma Merkezi Sayısı (2023)	89

Haritalar

Harita 1. Yargıda Bilgi ve İletişim Teknolojileri Endeksi (2020)	19
Harita 2. Hukukun Üstünlüğü Endeksi (2023)	31
Harita 3. Ceza Mahkemeleri Bin Kişi Başına Düşen Dosya Sayısı (İBBS-1, 2023)	37
Harita 4. Cumhuriyet Başsavcılıkları Bin Kişi Başına Düşen Soruşturma Evresindeki Sayısı (İBBS-1, 2023)	39
Harita 5. Hukuk Mahkemeleri Bin Kişi Başına Düşen Dosya Sayısı (İBBS-1, 2023)	47
Harita 6. İllere Göre Hukuk Mahkemelerine Açılan Davalarda İlk Sırayı Alan Dava (2023)	51
Harita 7. Bölge İdare Mahkemeleri Dava Daireleri Dosya Sayısı (2023)	55
Harita 8. Bölge Vergi Mahkemeleri Dava Daireleri Dosya Sayısı (2023)	55
Harita 9. İdare Mahkemeleri Bin Kişi Başına Düşen Dosya Sayısı (İBBS-1, 2023)	57
Harita 10. Vergi Mahkemeleri Bin Kişi Başına Düşen Dosya Sayısı (İBBS-1, 2023)	59
Harita 11. İllere Göre Sigorta Tahkim Kurulu Başvuruları (2023)	77
Harita 12. İllere Göre 100.000 Kişi Başına Düşen Avukat Sayısı	85
Harita 13. Avrupa'da 100.000 Kişi Başına Düşen Avukat Sayısı (2020)	85

Kısaltmalar

AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ATK	Adli Tıp Kurumu
AYM	Anayasa Mahkemesi
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CBK	Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri
CEPEJ	Avrupa Konseyi Adaletin Etkinliği için Avrupa Komisyonu
CMK	Ceza Muhakemeleri Kanunu
EPDK	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
FSEK	Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
HMK	Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HSK	Hâkimler ve Savcılar Kurulu
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İSTAC	İstanbul Tahkim Merkezi
İTOTAM	İstanbul Ticaret Odası Tahkim ve Arbuluculuk Merkezi
KDK	Kamu Denetçiliği Kurumu
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KVKK	Kişisel Verileri Koruma Kurumu
MTK	Milletlerarası Tahkim Kanunu
SerPK	Sermaye Piyasası Kanunu
SMK	Sınai Mülkiyet Kanunu
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TCK	Türk Ceza Kanunu
TİHEK	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UYAP	Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi
WJP	World Justice Project
YÖK	Yükseköğretim Kurumu

Takdim

Av. Ahmet Sait Öner

İLKE Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

İLKE Vakfı, kuruluşundan bu yana ülkemizin toplumsal meselelerine yönelik bilgi, politika ve strateji üretme vizyonuyla faaliyetlerini sürdürmektedir. Hukuk, eğitim, iktisat ve sivil toplum gibi alanlarda yürüttüğümüz çalışmalarla, yaşadığımız toplumu daha iyi anlamayı amaçlıyoruz. Toplumsal meselelere dair yaptığımız tespit ve sunduğumuz çözümlerle karar alıcılar, politika üreticileri, araştırmacılar ve sair muhataplara kaynak hükmünde veriler sunuyoruz.

İLKE Vakfının veriye dayalı ve sistematik bilgi üretme yaklaşımını en iyi yansıtan projelerinden biri Alan İzleme Raporları'dır. 2019 yılından itibaren her yıl düzenli olarak dört farklı konuda yayımladığımız bu raporlar, iktisat, eğitim, toplumun görünümü ve hukuk alanlarında toplumun durumunu izlenebilir hale getiriyor ve geleceğe yönelik öngörülerde bulunmamıza imkan tanıyor. Akademik bir titizlikle hazırlanan bu raporlar, alanında uzman isimlerden oluşan bir yazar kadrosuyla iki kapak arasında okuyucuyla buluşuyor. Toplumun geniş kesimlerine hitap eden, ulaşılabilirliği ve akademik niteliği koruyan bu yayının serisini her yıl daha da geliştirmeyi hedefliyoruz.

Her yıl belli temalar etrafında hazırladığımız Hukuk İzleme Raporları, geçen yıl "Hukuk ve Ekonomi" teması altında dijital ekonomi, sosyal medya, kripto para ve düzenleyici-denetleyici kurulların işleyişi gibi yeni ekonomi alanlarının hukukla ilişkisini ele aldı. Ayrıca, anayasa hukukundan uluslararası göçe, aile

mahkemelerinden barolara, hukuk eğitiminden suça sürüklenen çocuklara kadar Türkiye'de 2022 yılı boyunca hukuk alanında öne çıkan gelişmeler adli istatistikler ışığında analiz edildi.

Bu yıl, önceki raporlarda ayrı başlıklar halinde incelediğimiz konuları bir araya getirerek daha bütünleştirici bir yaklaşım benimsedik. İlgili başlıkları kategorilendirerek detaylı analizler ve çeşitli veri görselleştirme teknikleri kullanarak elinizdeki raporu hazırladık. Sekiz bölümden oluşan bu raporda, yargı bürokrasisi ve yüksek yargı üzerine Abdülkadir Yıldız, insan hakları ve hukukun üstünlüğü konusunda Nihat Bulut, ceza yargısı konusunda Mahmut Koca, hukuk yargısı üzerine Ahmet Sait Öner, idari yargı konusunda Muhammed Göçgün, düzenleyici ve denetleyici kurumlar üzerine Ömer Torlak, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri hakkında Ali Yeşilirmak ve Ömer Faruk Kafalı, hukuk eğitiminin dönüşümü konusunda Muharrem Kılıç ve hukuk klinikleri konusunda Emre Soyer kıymetli katkılarda bulundu.

Devlet aygıtının işleyişini, toplumsal dönüşümlerin seyrini hukuk olmadan gözlemleyemeyiz. İLKE Vakfı bu yapısal etkinin farkında olarak her yıl olduğu gibi bundan sonraki yıllarda da hukuk alanına dair izleme raporlarını yayımlamaya devam edecektir. Bu vesileyle raporumuzun hazırlanmasında emeği geçen tüm yazarlarımıza teşekkür eder, bu çalışmanın hukuk politikalarının geliştirilmesine katkı sağlamasını dileriz.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

Hukuku takip etmek esasen toplumsal ve siyasi hayatı yakından takip etmektir. Hukuk alanında yaşanan gelişmeler, yenilikler, tartışmalar, kurumsal düzenlemeler ve sair hususlar toplumsal, iktisadi, siyasi ve kültürel birçok temel meselemizin yansıdığı hususlardır. Bu nedenlerle hukuk hiçbir zaman sadece teknik, formel veya teorik bir konu olarak görülmemelidir.

Türk Hukuk Sistemi uzun ve sancılı bir modernleşme sürecinden geçmiştir. Kanunların oluşumu, mahkemelerin işleyişi, kolluk kuvvetlerinin yapısı, dijital platform ve imkanların uygulanmasıyla bu modern hüviyetin birçok avantajlarından istifade edilmektedir. Öte yandan zikredilen modernleşme sürecinin dini, örfi ve tarihi irtibatları zayıflattığı ve oluşan boşluğun yeterince doldurulamadığı görülmektedir. Özellikle modern pozitif hukuk öğretisinin sert, kalıpsal örgüsünün Türk Hukuk Sisteminin işleyişine negatif etki ettiği, adaletin tesisinde zafiyetler ortaya çıkardığı tartışılmaktadır.

2023 yılında Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay arasında yaşanan krizin sebebi ne olursa olsun yüksek yargının itibarını zedelemiştir. Uyuşmazlıkların çözüm yeri olması gereken yargının, uyuşmazlıkların kaynağı şeklinde görülmesi yargının en temel fonksiyonundan uzaklaşması anlamına gelecektir. Diğer yandan makul sürede yargılanma ile yargı tarafsızlığı da iç içe geçen kavramlar olarak öne çıkmaktadır (Yıldız, 2020).

Hukuk mesleklerine giriş sınavı yargı sisteminin gelişimi adına önemli bir adım olmuştur. Hukuk fakültesi sayıları ve fakülteye öğrenci alım kontenjanlarının düşürülmesi, avukatlık mesleğinin niteliğine katkı sağlayacaktır. Keza hakim ve savcı niteliğinin artırılması için de meslek içi eğitimlerin içeriklerinin çeşitlendirilmesine ihtiyaç olduğu, hakim ve savcılarının yapısal özelliklerine göre takip ve atama sisteminin geliştirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’nin, 2023 yılında da içinde bulunduğu koşullar, bilhassa komşu ülkelerdeki istikrarsız durum, göçmen sorunu ve öteden beri yürütülen terörle mücadelenin zorluklarına rağmen insan hakları konusundaki çabalarını sürdürdüğü görülmektedir. Bununla beraber, raporda Nihat Bulut’un da değindiği üzere, makul sürede yargılanma hakkını kapsamına alan adil yargılanma hakkı 2023 yılında da en çok ihlal edilen hak olmaya devam etmektedir.

Ceza adalet sisteminin etkinliğini değerlendirmek ve sorunların çözümüne ne ölçüde katkı sağladığını belirlemek için adli istatistikler büyük önem taşımaktadır. Ceza yargısının oturmuş bir sistemle yürütüldüğü görülmektedir. Bu bağlamda, Ceza Yargısı başlığında Mahmut Koca, etkin soruşturmanın yapılması, alternatif uyuşmazlık yönteminin kapsamlı şekilde uygulanması, hakimlerin performanslarının denetimi gibi faktörlerin ceza yargısının temellerini sağlamlaştıracağını vurgulamaktadır.

Hukuk yargısında ekonomik istikrarsızlığın etkisi en çok sulh hukuk mahkemelerinde hissedilmiştir. Öner, hukuk yargısı başlığında, artan ve uzun süren kira davalarının hukuki güvenceyi zayıflatarak yargıya olan güveni azalttığını vurgulamaktadır. Hukuk yargısının bir diğer temel sorunu da aile mahkemelerinde görülmektedir. Uzun süren boşanma davaları Türkiye’de yargı sistemi adına çözüm bekleyen en temel sorunlardan birisi olarak görülmektedir.

İdari yargıda 2023 yılında mahkemelere en çok yansıyan uyuşmazlıkların 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’ndan kaynaklanan uyuşmazlıkların olduğu verilere yansımaktadır. Birçok Avrupa ülkesine kıyasla iş yüküne paralel olarak adalete erişimde Türkiye iyi durumda olsa da yabancılarla ilgili uyuşmazlıkların mahkemelere bu şekilde yansımaları görünümü negatifleştiren bir etmen olarak öne çıkmaktadır. Göçgün, İdari Yargı bahsinde karar alıcıların idari tasarrufta bulunurken hukuk devleti bilinciyle hareket etmelerinin idari işlemlerdeki hukuka uygunluk oranını artıracaklarını vurgulamaktadır.

Adil piyasa faaliyetlerinin korunması ve haksız rekabetin önlenmesi misyonuyla faaliyet gösteren düzenleyici ve denetleyici kurumların güçlü bir şekilde kurumlaşması da hukuki açıdan ekonomik öngörülebilirliğin artmasına önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Değişen ekonomik dinamikler, bu kurumların düzenleme ve denetleme faaliyetlerinde dönemselsel olarak farklı alanlara yoğunlaşmalarına neden olmaktadır. Ayrıca, rekabetçi dönüşüm ortamı kurumsal kapasitenin etkin kullanımı üzerinde de itekleyici bir unsur olup bu dönüşüme uyum sağlamak için kapasite geliştirme çabalarının önemi giderek artmaktadır (Torlak, 2023).

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri bağlamında uzlaştırma ve arabuluculuk süreçleri,

sigorta tahkim komisyonu ve tahkim merkezleri ile hakem-bilirkişilik uygulamaları yargı sistemine önemli katkılar sağlamaktadır. Yeşilirmak ve Kafalı, uzlaştırma ve arabuluculuk yöntemlerinin yargının iş yükünü hafifletmesini ve tarafların hızlı çözümler elde etmesini sağlayacağını vurgulamaktadır.

Türkiye’de hukuk eğitimi, bilimsel gelenek ve ekolleşme fikrinden uzak ve çoğulcu paradigmatik perspektiften kopuk biçimde geliştirilen pedagoji anlayışı ve eğitsel pratiklerle maluliyet arz etmektedir. Hukuk akademisinde epistemik bir ekolleşme ve bilim geleneğinin olmayışı hukuk eğitiminin niteliksel yetersizliğine yol açmaktadır. Hukukun bir fikir ve norm sistematığı olarak kendisini var ettiği varoluşsal zemin paranteze alınmaktadır. Kılıç’ın hukuk eğitiminin dönüşümünü incelediği yazıda da değindiği üzere, öğrenime konu olan somut hukuksal bilgi; tüm dinamikleriyle toplumsallığı ve değerselliği dışarıda tutan ya da soyutlayan bir düşünce düzlemine dayanmaktadır. Diğer yandan, hukuk eğitiminin kalitesini artırması beklenen hukuk kliniklerinin yapısı ve Türkiye’ye uyarlanabilirliği üzerine Emre Soyer kapsamlı bir analiz sunmaktadır.

Son olarak, hukuk eğitiminin geldiği noktada acil çözüm beklediği görülmektedir. Hukuk eğitime dair “nitelik azaldı” yönündeki şikayetlerin arttığı günümüzde hukuk eğitime dair nokta atışı, serinkanlı ve ilmî yöntemlerle sorunsallaştırmak gerektiği açıktır (Kılıç, 2017). Her sene hukuk fakültelerinden mezun sayısının artması gelinen noktayı geri dönülemez kılmaktadır. Hukuk fakültelerinin nitelikli, toplumsal değer ve ihtiyaçlara duyarlı, farklı sektörlerde becerilerini geliştirebilecek mezunlar verebilmesi gerekmektedir (Koytak, 2024). Türkiye’nin hukukta oluşan insan kaynağını doğru şekilde kanalize edip katma değeri yüksek işlerde istihdam edebilmesi şarttır.

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

Yargı Bürokrasisi ve Yüksek Yargı

Abdulkadir Yıldız

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Yargı teşkilatı bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Hakim ve savcılarının yanında diğer adliye çalışanlarıyla birlikte sistemin iyi işleyişi ve yönetimi, etik kurallara uyulması, personel sayısı ve adliye imkanlarının yeterliliği adalet sisteminin işleyişini bir bütün olarak etkiler. Birey açısından da bahsedilen görünüm yargılama ve adliye ile ilgili algıda temel faktördür. Adalet hizmetlerinin etkinliği, yıllık dava dosya sayısı, yılda tamamlanan dava sayısı, yıl sonunda karara bağlanmayan dava sayısı, temizleme oranı ve 100.000 kişiye düşen hakim sayısı kriterleri üzerinden belirlenir (Deyneli, 2010, s. 22).

Hukuk devleti, insan haklarına saygı, demokrasi ve bağımsız yargı adalet sisteminin işleyişiyle doğrudan ilgili kurumlardır. Bu kurumların liberal anlayış çerçevesinde anlaşılması ve işletilmesi ileri bir adalet standardının ortaya çıkmasını sağlar. Etkin bir adalet sisteminin bahsedilen sacayakları ekonomik büyüme ve istikrar üzerinde de etkiler doğurur. Etkin bir yargı sistemi piyasa açısından oluşturduğu güvencenin yanında harcamaların dengelenmesi ve denetimi suretiyle devlet iktidarının sınırlandırılmasına hizmet eder.

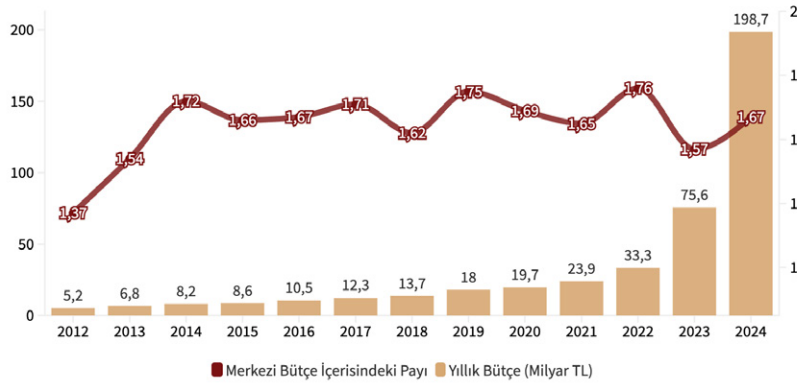
Raporun bu kısmında birincisi ilk derece mahkemeleri personel sayısı ve bütçe açısından adaletin etkinliği değerlendirilecektir. Buradaki veriler temel olarak Avrupa Konseyi Adaletin Etkinliği için Avrupa Komisyonunun (CEPEJ) verilerinden derlenmiştir. İkinci olarak Yargıtay ve Danıştay açısından adaletin etkinliği incelenecektir. Üçüncü olarak geçtiğimiz yıl yaşanan yargı krizi üzerinden

Anayasa Mahkemesi (AYM) ve diğer yüksek mahkemeler arasındaki ilişkiye değinilecektir. Son olarak ise varılan sonuçlar ve önerilere yer verilecektir.

Personel Sayısı ve Bütçe Açısından Adaletin Etkinliği

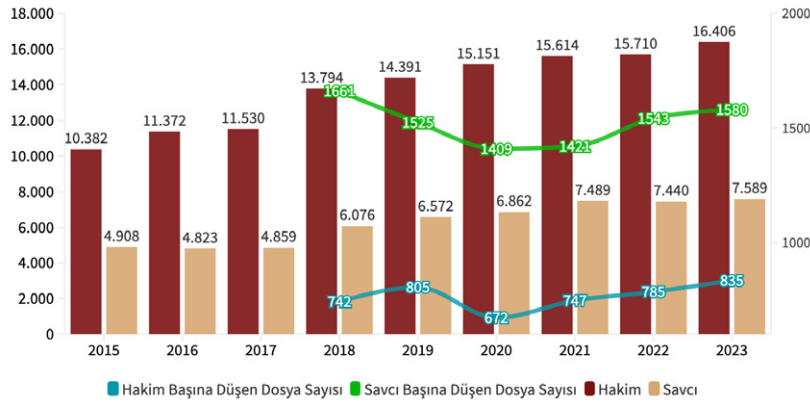
Birey doğal olarak en başta ilk derece mahkemesi ile karşılaşmaktadır. Esasında adalete ulaşımın da ilk derecede sağlanması önemlidir. Bu hem yargılama süresinin makuliyeti hem de birey gözünde ilk derece mahkemesi yargılamasının etkinliği açısından gerekli bir durumdur. Bu yönde hakim sayısının yeterliliği vurgulanmalıdır. Türkiye’de son on yıl içinde adalet teşkilatının diğer personeliyle birlikte hakim sayısı da istikrarlı şekilde artmıştır. CEPEJ’in 2022 yılında 2020 yılı verilerine göre derlediği raporda Türkiye hakim, savcı ve diğer adliye personeli sayısı artışında karşılaştırılan ülkeler arasında en üst sırada bulunuyor (Council of Europe, 2024a, s. 48). Öte yandan bahsedilen artış 100.000 kişiye düşen hakim sayısına da yansımıştır. 2023 yılında toplam hakim sayısı 16.406 ve 100.000 kişiye düşen hakim sayısı 19,2’dir. 100.000 kişiye düşen hakim sayısı 2020 yılında Almanya’da 25, Fransa’da ise 11,2’dir. 2023 yılında Türkiye’de toplam savcı sayısı 7.589 ve 100.000 kişiye düşen savcı sayısı ise 8,9 olmuştur. 2022 yılı ile karşılaştırıldığında 100.000 kişiye düşen hakim sayısında 0,8, savcı sayısında ise 0,2 artış olmakla birlikte hakim ve savcılara düşen dosya sayısında ters yönde bir artıştan söz edilebilir.

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

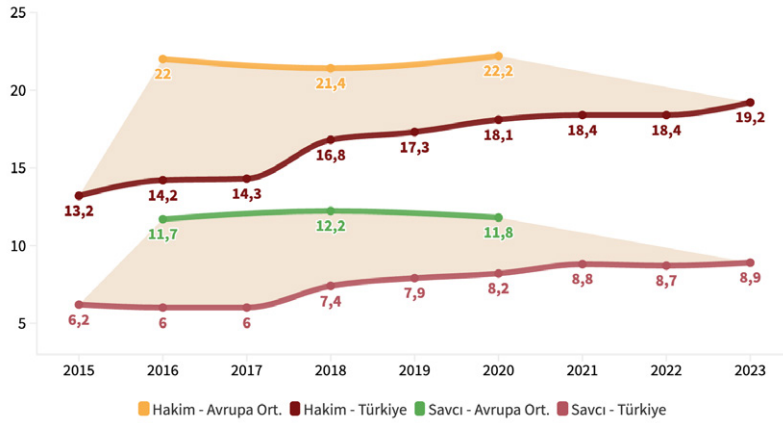
Grafik 1. Adalet Bakanlığı Bütçesi ve Merkezi Bütçe İçerisindeki Payı (Milyar TL, %, 2012-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları

Grafik 2. Hakim ve Savcı Sayısı ve Yargı Personeli Başına Düşen Dosya Sayısı (2015-2023)

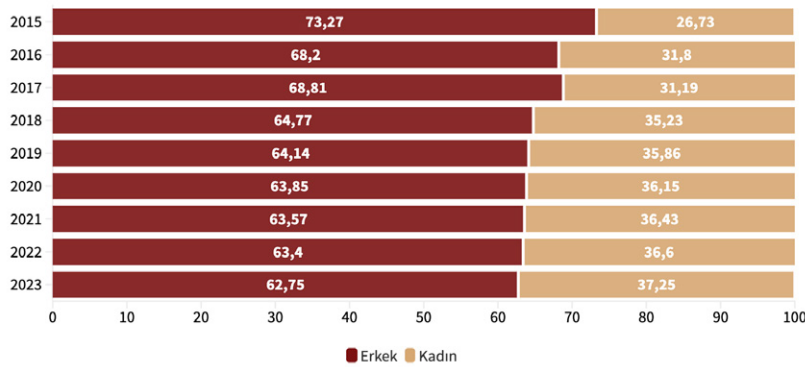
Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları

Grafik 3. Avrupa ve Türkiye'de 100.000 Kişiyeye Düşen Hakim ve Savcı Sayısı (2015-2023)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları; Council of Europe, European Judicial Systems - CEPEJ Evaluation Report 2022.

Not: Avrupa Ortalama verisi en son 2020'de yayınlamıştır. 2020 sonrası Türkiye verisi T.C. Adalet Bakanlığı istatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Grafik 4. Cinsiyete Göre Hakim ve Savcı Oranları (%), 2015-2023)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları

Türkiye’de dosya görülme gün sayısı uzarken temizleme oranı uzamakta; başka bir deyimle adalet sisteminin etkinliği düşmektedir.

Örneğin 2022 yılında hakim ve savcı başına düşen dosya sayısı sırasıyla 785 ve 1543 iken 2023 yılında 835 ve 1580’dir.

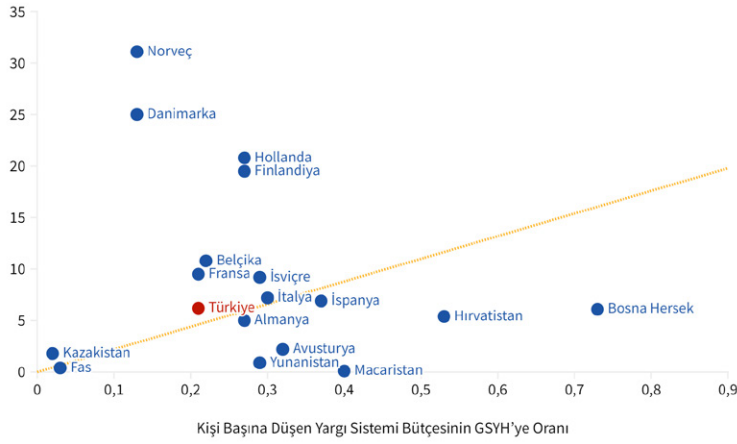
100.000 kişiye düşen hakim ve savcı sayısındaki artışa rağmen dosya sayısının da artması toplum içindeki uyuşmazlık oranının artmasıyla ilişkili görülebilir. Arabuluculuk ve uzlaşma gibi alternatif uyuşmazlık yöntemlerinin artmasına ve teşvikine rağmen mahkemeye yansıyan uyuşmazlıkların ve suçların artması adalet sisteminin işleyişindeki aksaklıklara işaret etmektedir. Bundan başka, CEPEJ’in karşılaştırdığı ülkeler açısından 2020 yılında hukuk uyuşmazlıklarında ilk derece yargılamasında dosyaların görülme gün sayısı 237 gün ve dosyaların temizleme oranı %98 iken bu oran Türkiye’de 513 gün ve %90’dır. Türkiye’de hak ihlalleriyle ilgili en çok başvurunun adil yargılanma hakkı kapsamında makul sürede yargılanma hakkı bağlamında yapıldığı düşünüldüğünde bu yönde birtakım tedbirlerin alınması gerektiği söylenebilir. Nitekim 2012 yılından itibaren 8 yıllık eğilim incelendiğinde, Türkiye’de dosya görülme gün sayısı uzarken temizleme oranı uzamakta; başka bir deyimle adalet sisteminin etkinliği düşmektedir (Council of Europe, 2024b). Hedef süre uygulamasının bu yöndeki etkisi henüz CEPEJ verilerine yansımamıştır. Öte yandan bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı bürokrasiyi azaltıp yargılama sürelerini kısaltabilecek niteliktedir. CEPEJ verilerine göre Türkiye, yargı sisteminde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında oldukça iyi bir seviyede bulunuyor (Council of Europe, 2024c).

Türkiye’de adalet harcamaları merkezi bütçe içinde yer alıyor. 2023 yılında Adalet Bakanlığının merkezi bütçe içindeki payı 1,57’dir. CEPEJ verilerine göre Türkiye’de kişi başına düşen yargı sistemi bütçesi gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır. Buna göre (2022 yılı verilerine göre euro olarak) 2020 yılında kişi başına düşen yargı sistemi bütçesi Almanya’da 140.73, Belçika’da 87, Fransa’da 72.53, İsveç’te 127.71 ve İsviçre’de 217.31 iken Türkiye’de 16.12 euro dur. Bununla birlikte kişi başına düşen yargı sistemi bütçesinin gayri safi yurt içi hasılaya oranı sayılan ülkelerle ciddi bir fark göstermemektedir. Buna göre yine 2020 yılında kişi başına düşen yargı sistemi bütçesinin gayri safi yurt içi hasılaya oranı Almanya’da 0,27, Belçika’da 0,22, Fransa’da 0,21, İsveç’te 0,27, İsviçre’de 0,29 ve Türkiye’de ise 0,21’dir. (Council of Europe, 2024d).

Kanun Yolları Açısından Adaletin Etkinliği

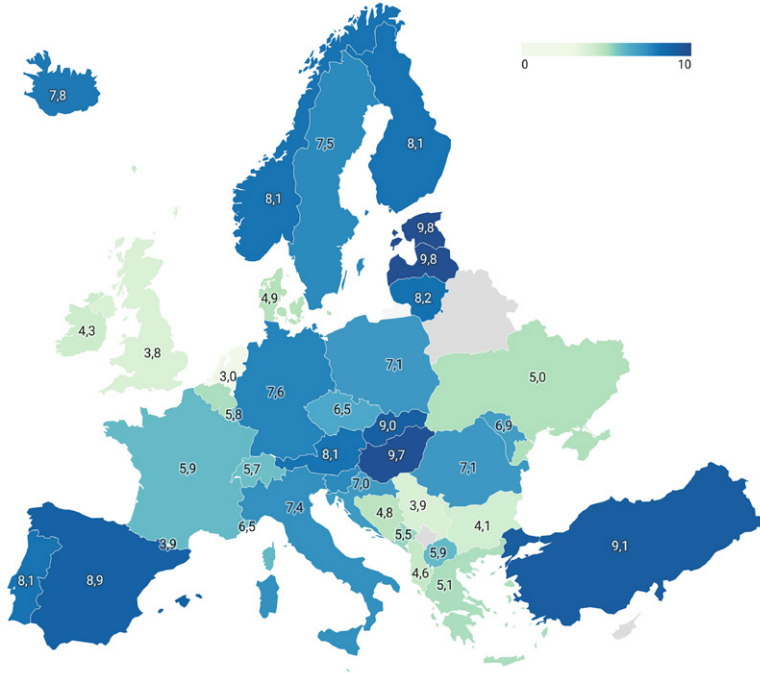
Adli yargıda temyiz süreci incelendiğinde ceza daireleri açısından yeni açılan dosya sayısı 2023 yılında 195.696, toplam dosya sayısı ise 488.070’tir (2022 yılında yeni açılan dosya sayısı 197.714 ve toplam dosya sayısı 493.542’dir). Dosyaların ortalama görülme gün sayısı 2022 yılında 538 gün, 2023 yılında ise 675 gündür. Ceza daireleri açısından dosyaların temizlenme oranı 2022 ile karşılaştırıldığında düştüğü gözlenmiştir. Buna göre 2022 yılında bu oran %101,7 iken 2023 yılında %75’e düşmüştür. Hukuk dairelerine bakıldığında 2022 yılında yeni açılan dosya sayısı 139.764 iken 2023 yılında bu sayı 119.050 olmuştur. Toplam dosya sayısı ise 214.872’den 182.488’e gerilemiştir. Buna rağmen dosya ortalama görülme gün sayısı 174 günden 203 güne, temizleme oranı ise %108,3’ten %97’ye

Uygulanan Adli Yardım Bütçesinin Yargı Sistemi Bütçesindeki Oranı

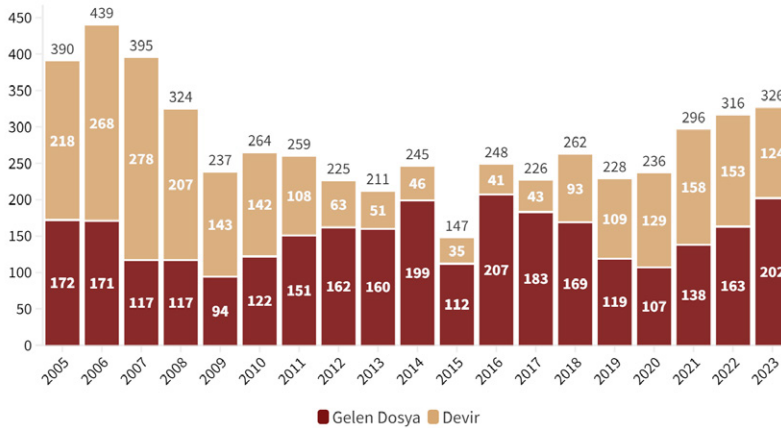
Grafik 5. CEPEJ Üyesi Ülkelerde Kişi Başına Düşen Yargı Bütçesi ve Yargı Bütçesindeki Adli Yardıma Ayrılan Pay (% , 2020)

Kaynak: Council of Europe, European Judicial Systems - CEPEJ Evaluation Report 2022

Harita 1. Yargıda Bilgi ve İletişim Teknolojileri Endeksi (2020)

Kaynak: Council of Europe, European Judicial Systems - CEPEJ Evaluation Report 2022

Grafik 6. Anayasa Mahkemesi İş Yüğü (2005-2023)

Kaynak: T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Norm Denetimi İstatistikleri

düşmüştür. Aslında hukuk daireleri açısından dosyaların görülme gün sayısı daha fazla olmasına rağmen (örneğin 2020'de 259, 2019'da 344, 2018'de 451) 2021 yılında bu sayı (166'ya) düşmüş; 2022 yılından itibaren ise tekrar artış eğilimine girmiştir.

Yukarıdaki tablonun idari yargıda temyiz incelemesi açısından daha pozitif bir görünümde olduğu belirtilebilir. Buna göre Danıştay dava daireleri ve kurullarına 2022 yılında 83.002 dava açılmışken toplam dosya sayısı 208.788'dir. Bu sayılar 2023 yılında sırasıyla 90.500 ve 234.979'dur. Çıkan dosyaların gelen dosyalara oranı bir önceki yıla karşılaştırıldığında 2023 yılında %41,5'tan %51,6'ya yükselmiştir. Davaların ortalama görülme gün sayısı da 540 günden 377 güne düşmüştür. Temyizen incelenen dosyaların %48,3'ünde ret %8,8'inde ise bozma (%41,5 diğer ve %1,3 gönderme) kararı verilmiştir.

Anayasa Mahkemesi ve Diğer Yüksek Mahkemeler Arasındaki İlişki

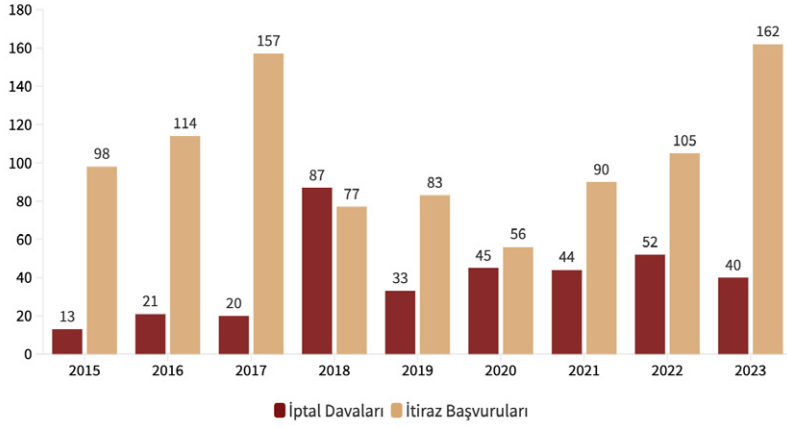
Normların anayasaya uygunluğunun denetimi anayasanın üstünlüğü ilkesinin pratiğe aktarımını sağlayan geleneksel yoldur. Anayasamız bu görevi Anayasa Mahkemesine vermiştir. AYM'ye 2023 yılında 40 iptal davası ve 162 itiraz başvurusu yapılmıştır. Mahkeme ise yıl içinde 88 iptal davasını ve 141 itiraz başvurusunu sonuçlandırmıştır. İptal davalarından 62 tanesinde iptal, 24 tanesinde ise ret kararı; itiraz başvurularında ise 42 iptal ve 76 ret kararı verilmiştir. 2022 yılı (52 iptal davası ve 105 itiraz başvurusu) ile karşılaştırıldığında iptal davası sayısında azalma, itiraz başvurusunda ise artış yaşanmıştır. İptal davalarını ve itiraz başvurularını mahkemenin sonuçlandırma oranı ise 2022 yılına kıyasla (2022 yılında

iptal/itiraz toplamı 166) 2023 yılında (2023 yılında iptal/itiraz toplamı 229) artmıştır.

Hâlihazırda Anayasa Mahkemesinin iş yükünü en temelde bireysel başvurular oluşturmaktadır. 2022 yılına göre Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru sayısında bir miktar azalma yaşanmıştır. Buna göre 2022 yılında 109.779 bireysel başvuru yapılmışken 2023 yılında 108.816 bireysel başvuru yapılmıştır. Sonuçlandırılan başvuru sayısına bakıldığında ise 2023 yılında ciddi bir artış görülüyor. Buna göre 2022 yılında 73.036 başvuru sonuçlandırılmışken 2023 yılında 109.694 başvuru sonuçlandırılmıştır. Bu bağlamda mahkemenin başvuruları karşılama oranı 2022 yılında %67 iken 2023 yılında bu oran %101 olmuştur. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruyu karşılama oranındaki artışa rağmen derdest bireysel başvuru sayısına bakıldığında bireysel başvurunun sürdürülebilirliği açısından en ciddi tehdit, kamu gücü kullanan mercilerin Anayasa Mahkemesinin ihlal kararlarının gereğini yerine getirmemesi, mahkeme kararlarını uygulamaması suretiyle yeni ihlallerin ortaya çıkması; başka bir deyimle objektif etkinin doğmamasıdır.

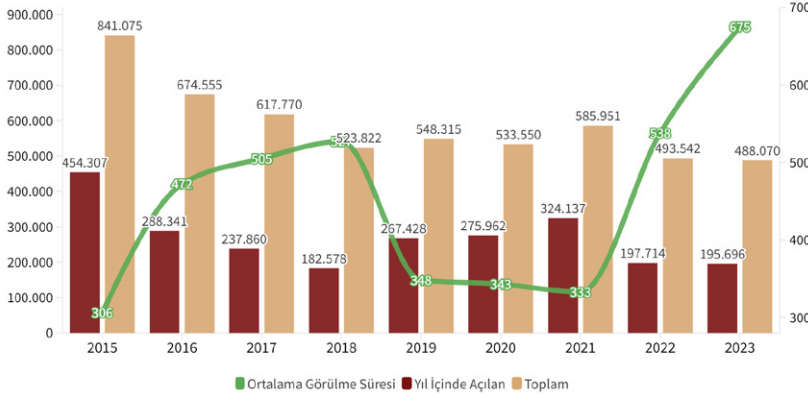
Daha önce benzer şekilde, milletvekili seçilen Enis Berberoğlu ve Ömer Faruk Gergerlioğlu ile yaşanan ilgili süreç 2023 yılı içinde Şerafettin Can Atalay ile de yaşanmıştır. Anayasa Mahkemesinin Şerafettin Can Atalay (2) başvurusunda hak ihlali kararı vermesinden sonra yeniden yargılama yapmakla yükümlü ilk derece mahkemesi dosyayı Yargıtay'a göndermiş, Yargıtay 3. Daire ise AYM'nin ihlal kararına hukuki değer ve geçerlilik izafe edilemeyeceği, AYM kararına uyulmaması, ihlal yönünde oy kullanan AYM üyeleri hakkında suç duyurusunda bulunulması yönünde bir karar vermiştir. Böylelikle Anayasa Mahkemesi kararının gereği yerine getirilmemiştir.

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

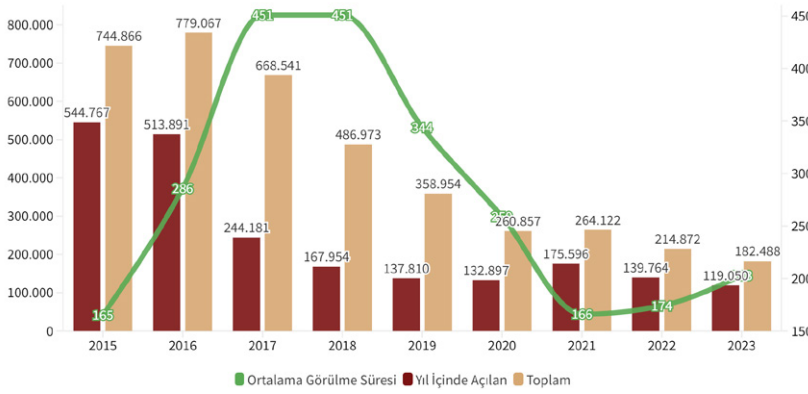
Grafik 7. Anayasa Mahkemesi Yılı İçinde Açılan İptal Davaları ve İtiraz Başvuruları Sayısı (2015-2023)

Kaynak: T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Norm Denetimi İstatistikleri

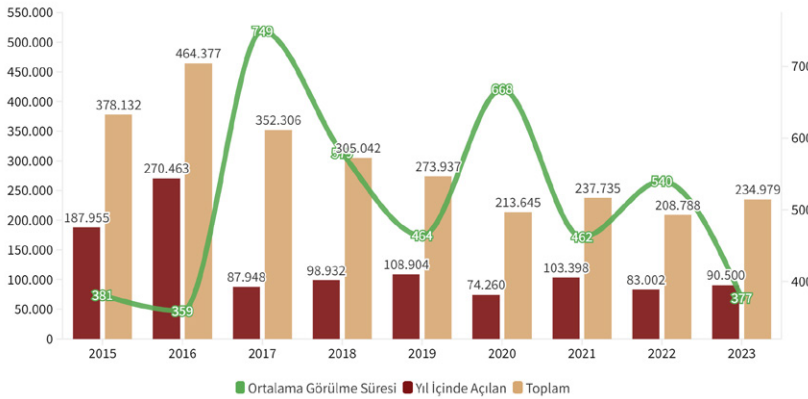
Grafik 8. Yargıtay Ceza Daireleri Dosya Görünümü (2015-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Grafik 9. Yargıtay Hukuk Daireleri Dosya Görünümü (2015-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Grafik 10. Danıştay Dosya Görünümü (2015-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Anılan karara yönelik yapılan Şerafettin Can Atalay (3) başvurusunda ise kişi özgürlüğü ve güvenliği, seçme ve seçilme haklarının yanında bireysel başvuru hakkının da ihlal edildiği yönünde bir karar verilmiştir. Ne var ki hem ilk derece mahkemesi hem de Yargıtay 3. Daire önceki kararlarıyla benzer şekilde hareket etmiş, sonrasında TBMM tarafından kesin hüküm nedeniyle ilgilinin milletvekilliğinin düşmesi Genel Kurula bildirilmiştir.

Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme ilk derece mahkemesidir ve bu konuda bir takdir yetkisi bulunmamaktadır. Yargıtay 3. Daire kararı ise AYM kararına uyulmaması yönünde Türk hukukunda verilmesi mümkün olmayacak nitelikte bir karardır. Esasında Yargıtay Ceza Genel Kurulunun ve 3. Dairenin müstakar kararları AYM kararlarının bağlayıcılığını yukarıda belirttiğimiz şekilde ortaya koymaktadır: “Anayasa Mahkemesinin diğer kararları gibi bireysel başvuruları inceleyen Bölüm kararları da yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlamaktadır.” (Şerafettin Can Atalay (3) [GK], B. No: 2023/99744, 21/12/2023, § 64). Dahası konunun farklı şekillerde yorumlanabileceği kabul edilse bile AYM kararına rağmen ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılmaması yönündeki yorum özgürlükçü anlayışla bağdaşmaz.

Bir konuda Anayasa Mahkemesi norm denetimi veya bireysel başvuru sonucunda karar verdiğinde, aynı konuda yapılabilecek diğer yorumlar karşısında Anayasa Mahkemesinin yorumu geçerlidir. Zira en üst norm olan anayasanın nihai yorumcusu da Anayasa Mahkemesidir. Bu durum, kuşkusuz, Anayasa Mahkemesinin her konuda görevli olduğu anlamına değil; görevli olduğu konudaki kararını ifade etmektedir. Aynı konudaki yorum farklarına rağmen Anayasa Mahkemesi karar verdikten

sonra tüm kişi ve kurumlar, yasama, yürütme ve yargı mercileri Anayasa Mahkemesi kararına göre hareket etmelidir. Anayasa'nın 153. maddesinde yer alan Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcı olduğuna dair hükmün herhangi bir istisnası bulunmamaktadır. Buna göre mahkemeler ve kamu gücünü kullanan diğer organlar, Anayasa Mahkemesi kararlarını uygulamaktan, gereğini yerine getirmekten ve hukukun bütünüyle alakalı tutarlı kararlar almaktan kaçınamaz. (Şerafettin Can Atalay (3) [GK], B. No: 2023/99744, 21/12/2023, § 68). Yargıda kriz olarak kamuoyuna yansıyan bu olay bazılarınca yüksek mahkemeler arasındaki yorum farkı, Anayasanın 14. maddesinin muğlaklığı ve anayasa değişikliği ihtiyacı gibi konularla ilişkilendirilse de mahkeme kararına uyulmayabileceği algısını oluşturması yönüyle yargısal anarşi (judicial anarchy) izlenimi vermiştir.

Değerlendirme ve Öneriler

Hukuk devleti, devlet organlarının (iktidarın) hukukla bağlılığını, sınırlılığını ve dengelenmesini içerir. Hem devlet organları arasındaki ilişki hem de birey özgürlüklerinin korunması hukuk devleti ilkesinin gerekleridir. Türkiye’de daha önce de devlet organları yani yasama/yürütme veya yürütme/yargı arasında bir takım uyuşmazlıklar yaşanmıştır. Ne var ki uyuşmazlıkların çözüm yeri olan mahkemeler ve bu arada yüksek mahkemeler arasındaki kriz ötekilerden farklı niteliktedir. Uyuşmazlıkların çözüm yeri olması gereken yargının uyuşmazlıkların kaynağı olması yargının en temel fonksiyonundan uzaklaşmasıdır.

- Yargı teşkilatı personelinin, bu arada hakim ve savcı sayısındaki artışın adalet hizmetlerinin etkinliğini aynı doğrultuda artırdığı söylenemez. Bu sebeple, hakim ve savcı niteliğinin yükseltilmesi gerekir.

Bu bağlamda getirilen Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı önemli bir adım olmuştur. Bundan başka hukuk fakültesi sayısı ve kontenjanlarının azaltılması düşünülebilir. Zira bazı hukuk fakültelerinde henüz yeterli sayıda öğretim üyesi bulunmadığı gibi bazılarında bina ve diğer yapısal gereklilikler tamamlanamamıştır. Niteliğin artırılmasında diğer bir öneri halihazırda 100.000 olarak uygulanan hukuk fakültelerine giriş başarı sıralamasının 50.000'e düşürülmesidir.

- Hakim ve savcı niteliğinin yükseltilmesinde önemli bir yol meslek içi eğitimler olabilir. Özellikle Avrupa Konseyi ile Adalet Bakanlığının ortak yürütecekleri projeler ile yargı hizmetlerinin etkinliğinin artırılması sağlanabilir. Bu yönde belli sayıda proje yapılmış olmakla birlikte yeni yapılacak projelere katılan personel sayısı artırılarak farkındalık yaratılabilir. Bu bağlamda tek seferlik konferans eğitimlerin dışında interaktif ve belli süreli eğitimler düzenlenmelidir.
- Dosyaların görülme gün sayısının ve temizleme oranının CEPEJ ortalamasının üzerinde olduğu görülüyor. Bu sebeple, hedef süre uygulamasının daha etkili hale getirilmesi düşünülebilir.
- AYM ve Yargıtay arasındaki kriz, her ne kadar Anayasa'nın 14. maddesinin muğlaklığıyla ilişkilendirilse de temelinde yargı bağımsızlığıyla ilgili sorunları barındırmaktadır. Dolayısıyla Anayasa'nın 14. maddesinde dokunulmazlığın istisnası durumların kanunda açıkça düzenlenmesi veya Anayasa'nın 153. maddesinin AYM kararlarının bağlayıcılığının daha açık şekilde ifade edilmesi yönünde değiştirilmesi, bahsedilen krizin çözümü anlamına gelmez. Zira mahkemeler arasındaki yorum farkı

yargılama sürecinin doğasından kaynaklı bir durumdur. Başka bir deyimle, krizin özü yorum farkından kaynaklanmıyor. Sorunun özünde yasal ve Anayasal eksikliklerden öte uygulama yer alıyor. Dolayısıyla somut krizin çözümü yönünde kanuni veya anayasal bir değişiklik yapılması -her bir kanun hükmünün veya anayasa hükmünün yorumuna ihtiyaç duyduğu dikkate alındığında- gelecekte bu tür krizlerin doğmayacağı anlamına gelmiyor. Adalet en başta şekli açıdan hukuki güvenceleri gerektirir. Yorum farklarına rağmen mahkeme kararlarının uygulanacağı konusunda tereddütlerin olmadığı, otorite ve özgürlük çatışmasında özgürlüğün korunduğu yargı adaleti sağlar. O sebeple Türkiye'de yapılması gereken yargının bağımsızlığıyla ilgili güvencelerin artırılması ve hakimlerin kanunu özgürlük yönünde yorumlamasıdır. Hakimler ve Savcılar Kurulu ile Adalet Bakanlığı bu yöndeki Anayasal ve yasal güvencelerin hayatiyet kazanmasını sağlamalıdır.

- Türkiye'de yargı bağımsızlığıyla ilgili temel sorun bağımsızlık kültürünün olmamasıdır. Politik kültür de bağımsızlıkla bağdaşmayacak ve yargının siyasallaşmasına zemin hazırlayacak şekilde gelişmiştir. Politik kültürün bağımsızlığı destekleyecek şekilde gelişmediği yerde şekli anayasanın önemi artıyor. Dolayısıyla bu yöndeki anayasal güvencelerin artırılması düşünülebilir. İlk olarak coğrafi teminat Anayasa'ya eklenmelidir. İkinci olarak, Adalet Bakanlığının hakimlerin idari görevleriyle ilgili yetkilerinin HSK'ya devredilmesi düşünülebilir. Üçüncü olarak, HSK üyelerinin üçte biri hakim ve savcılar tarafından seçilmeli ve bakan yardımcısının HSK'nın tabii üyesi olduğu yönündeki düzenleme kaldırılmalıdır.

İnsan Hakları: Temel Haklar ve Hukukun Üstünlüğü

Nihat Bulut

Prof. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

İnsan haklarına ilişkin bir yazıda Ekim 2023'ten itibaren Gazze'de yaşanan hak ihlallerine ve bunların zihinlerde doğurduğu sorulara işaret etmek gerekir. Gazze'de yaşananlar, öteden beri tartışılan insan haklarının evrenselliği prensibinin yeniden sorgulanmasını sağlamış; uluslararası korumanın yetersizliğini ortaya koymuş, dahası bilhassa Batı'nın insan hakları konusundaki çifte standartlı tutumunu bir kere daha gözler önüne sermiştir.

Gazze'de yaşananlar, yeni versiyonuyla kolonyalizmin insan haklarını hem ihlal hem de istismar ettiği savını güçlendirmiş, modern dünya sisteminin esasını teşkil eden merkez-çevre ilişkisinin hakları tahrip eden yapısını ortaya koymuştur. Öyle anlaşılmaktadır ki bundan böyle insan hakları söyleminin adil bir sistemin inşasından ziyade merkezin çevre üzerindeki kontrolünü sağlayan bir araç olarak kullanıldığı tezi, liberal insan hakları anlayışına yöneltilebilecek en ciddi eleştiri olacaktır.

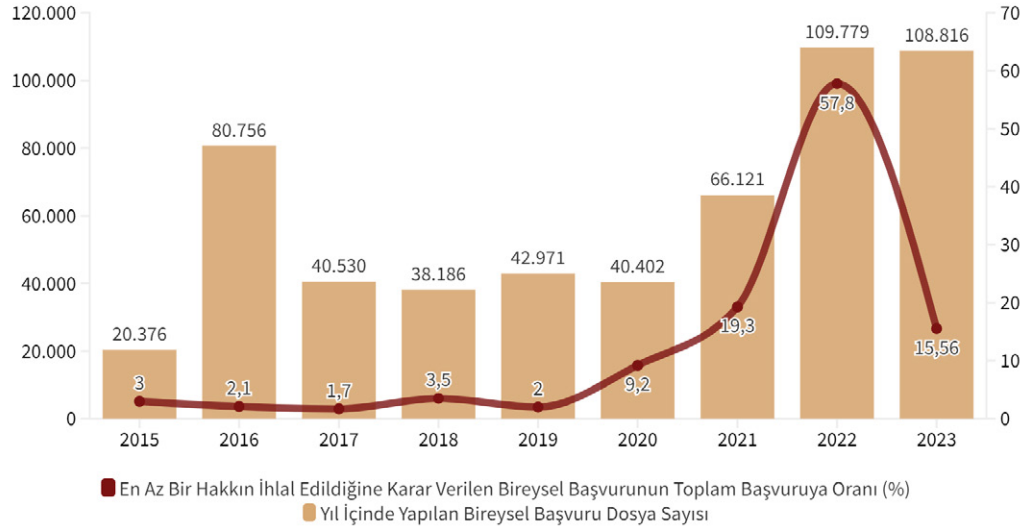
Kuşkusuz insan hakları konusundaki yaklaşımlar ne belli bir ideolojinin ne de egemen güçlerin tekelindedir. Bugün yaşananlar insan hakları konusunda genel olarak karamsar bir hava oluştursa da özellikle içeride özgürlükleri temel alan bir düzenin kurulması ve sürdürülmesine dair inancın devam ettirilmesi gerekir. Bu bağlamda Türkiye'de 2023 yılında öne çıkan konuları ele almadan önce, hukukun üstünlüğünü tesis etmek ve temel hak ve özgürlükleri güvenceye kavuşturmak

için yargı bağımsızlığının tam anlamıyla sağlanması ve sürdürülmesinin önemine vurgu yapmak gerekir. Hakim ve savcı sayısının kaliteden taviz verilmeksizin artırılması, verimliliğin üst düzeyde temini ve yargıda teknolojinin kullanımı hukukun üstünlüğünün sağlanması açısından önemlidir. Ancak daha da mühimi özgürlük güvenlik dengesinde özgürlüğü feda eden siyasal yaklaşımlardan kaçınmaktır.

Düzenli ve Düzensiz Göçmenlik

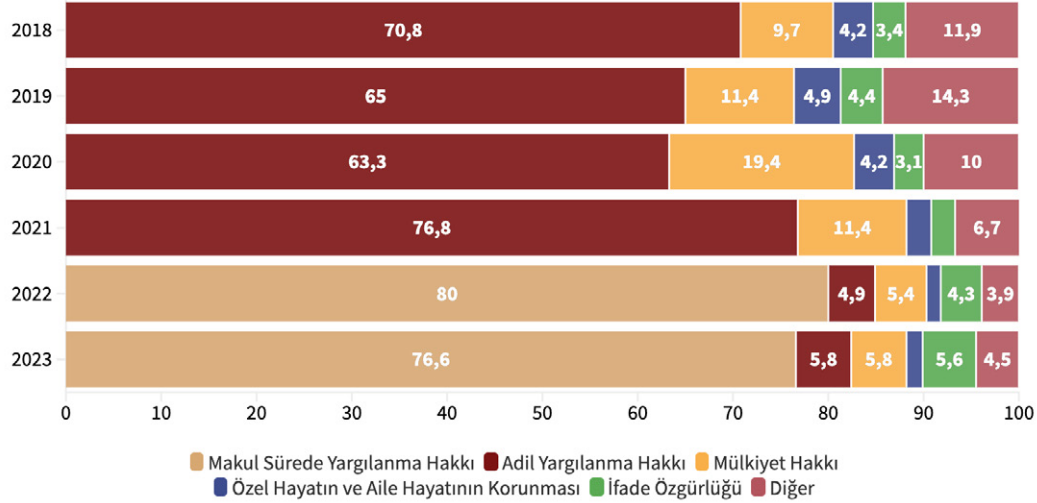
Türkiye, 2023 yılında da başta Suriyeliler olmak üzere milyonlarca sığınmacıyı misafir etmeye devam etmiş, zaman zaman yükselen şikayetlere rağmen mültecilerin barınma, beslenme, eğitim, sağlık, çalışma vb. gibi sosyal haklarını hayata geçirmeyi sürdürmüştür. 2023 yılı verilerine göre dünyada toplam 37 milyonu aşkın mülteci bulunmaktadır (UNHRC, 2023). Bunların %10'unu barındıran Türkiye, göçmen sayısı bakımından ilk sırada yer almaktadır. Bunların önemli bir kısmı (3 milyon 214 bin 780), geçici koruma statüsündeki düzenli göçmenlerden oluşmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024a). Ancak Türkiye sadece düzenli göçmen sayısı açısından değil düzensiz göçmenler bakımından da önemli bir yükün altına girmiştir. Göç İdaresi Başkanlığının verilerine göre Türkiye 2023 yılında, Afrika'dan Orta Asya ve oradan da Uzak Asya'ya uzanan çizgide farklı ülke ve kültürlerden gelen 254 bin düzensiz göçmene ev sahipliği yapmıştır (Göç İdaresi

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

Grafik 11. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Dosya İstatistikleri (2015-2023)

Kaynak: T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri

Grafik 12. Anayasa Mahkemesi İhlal Kararlarının Hak ve Özgürlüklere Göre Dağılımı (2018-2023)

Kaynak: T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri

Başkanlığı, 2024b). Savaşlar, ekonomik krizler ve benzeri sebeplerle dünyada hızla yayılan göçmen kaçakçılığı Türkiye için de esaslı bir problem olmayı sürdürmüş ve 2023 yılında 10 bin 428 göçmen kaçakçılığı vakası yaşanmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024b). Sorunun gelecekte de Türkiye'nin başını ağrıtmaya devam edeceği görülmektedir. Bu nedenle aşağıda zikredilen 7. Yargı Paketi ile göçmen kaçakçılığı suçu için verilen cezanın alt sınırı 3 yıldan 5 yıla çıkarılmıştır.

Yedinci Yargı Paketi

Yargı Paketi adı verilen yasal düzenlemelerle doğrudan ya da dolaylı olarak insan hakları konusundaki düzenleme yapma geleneği 2023 yılında da devam etmiş, kamuoyunda 7. Yargı Paketi adı verilen düzenlemeler 5 Nisan 2023 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Oldukça kapsamlı bir içeriğe sahip bu Yargı Paketi'nde yer alan bazı düzenlemelere özellikle dikkat çekilmiştir. Avukatların büro kurma giderlerinin karşılanması için kredi ve finans kuruluşları ile kredi veren kamu kurum ve kuruluşlarınca uygun şartlarda finansman desteği sağlamaya ilişkin düzenleme, yargı düzeni içinde en az mahkemeler kadar önemli olan savunma kurumunun güçlendirilmesi bakımından önemlidir.

Yukarıda değinildiği üzere, paket kapsamında göçmen kaçakçılığı suçu için verilen cezalarda düzenlemeye gidilerek ceza alt sınırı 3 yıldan 5 yıla çıkarılmıştır. Buna ilaveten bilhassa uyuşturucu ile mücadeleyle ilgili ilave tedbirler getirilmiş ve böylece ailenin ve gençliğin korunması konusunda önemli adımlar atılmıştır.

Paketle ayrıca Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nda birtakım değişiklikler

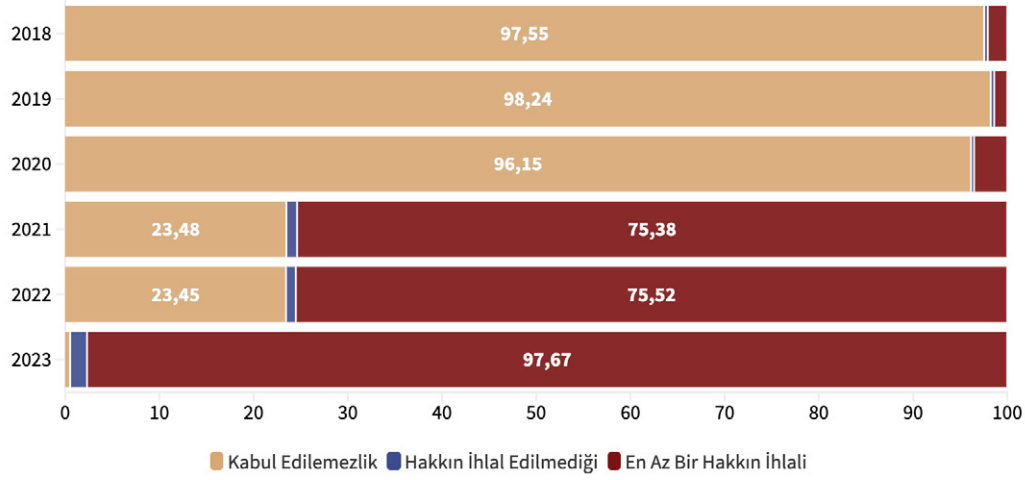
yapılmış, başta kira uyuşmazlıkları olmak üzere, bazı uyuşmazlıklar zorunlu arabuluculuk kapsamına alınmıştır.

Bu arada ceza hukuku kapsamındaki soruşturma ve kovuşturmalar ile özel hukuk ve idare hukuku kapsamındaki yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı ve mahkeme kararlarının geç veya eksik icra edildiği ya da hiç icra edilmediği gerekçeleri ile münhasıran 9.3.2023 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesinde derdest olan bireysel başvuruların, başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle verilen kabul edilemezlik kararının tebliğinden itibaren üç ay içinde yapılacak müracaat üzerine komisyon tarafından incelenmesine karar verilmiştir. Anayasa Mahkemesine yargılamanın makul sürede sonuçlandırılmama nedeniyle yapılan başvuruların çokluğu dikkate alındığında düzenlemenin önemli bir rahatlama sağladığı düşünülebilir. Ancak üç aylık sürenin dolmasının ardından tekrar başvurular başlamış ve Yüksek Mahkeme bu kez bu türden şikayetlere bakmayacağını beyan etmiştir.

Anayasa Mahkemesi

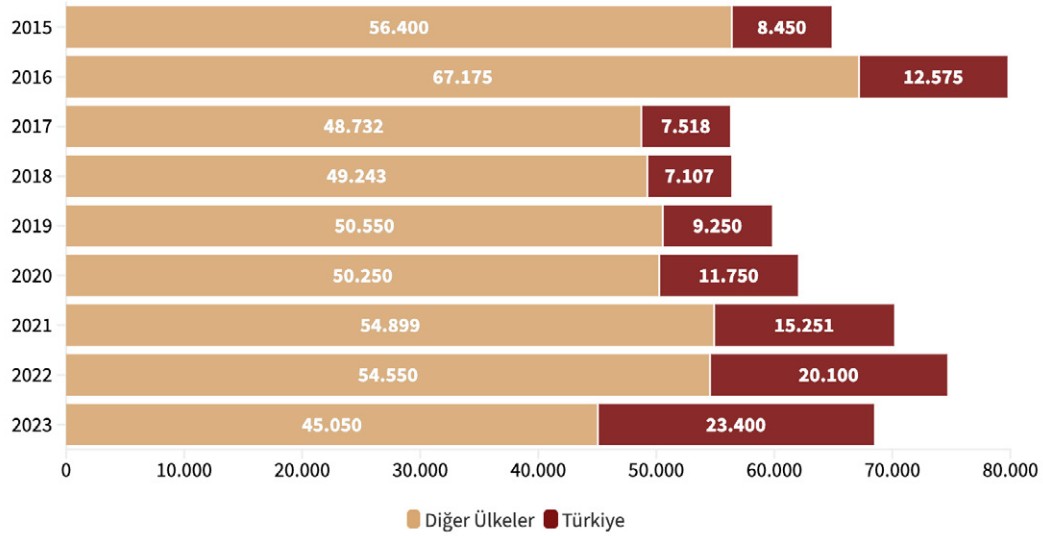
Türkiye öteden beri insan haklarını güvence altına almak amacıyla anayasal ve yasal düzenlemelerin yapıldığı bir ülke olmuştur. İlaveten Türkiye bu hakları korumak amacıyla birtakım mekanizmalar inşa etmiştir. Bunlardan en etkili olanı hiç kuşkusuz yargısal mekanizmalardır. Bunun yanında idari ve siyasi mekanizmalar da mevcuttur. Bu bahiste 2023 yılı için önce Anayasa Mahkemesinden başlayarak ulusal ölçekteki koruma mekanizmalarının durumu ele alınacak, ardından da AIHM bağlamında uluslararası koruma mekanizmalarının faaliyetlerine, bilhassa sorunlu alanlara işaret edilerek değinilecektir.

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

Grafik 13. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvurularına İlişkin Denetim - Yıl İçinde Açılan Dosyaların Dağılımı (% 2018-2023)

Kaynak: T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri

Grafik 14. AİHM'e Yapılan Toplam Başvuru Sayısı (2015-2023)

Kaynak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İstatistikleri

Bilindiği gibi bütün yargı faaliyetlerinin ve dolayısıyla teşkilatının en önemli işlevi temel hak ve özgürlükleri korumaktır. İkincillik ilkesi gereği bu konudaki esas koruma derece mahkemelerinin görevi olsa da bu konudaki nihai sözü söylemek Anayasa Mahkemesinin görevidir. Bireysel başvuru yolunun kabulüyle birlikte bu işlevi son derece önem kazanan Yüksek Mahkeme, benimsemiş olduğu hak temelli yorum ilkesiyle özgürlüklerin korunmasında önemli bir yere sahip olmuştur.

Anayasa Mahkemesine 2023 yılında 108 bin civarında bireysel başvuru yapılmıştır. Bu sayı 2022 yılı ile benzerlik arz etse ise de (109 bin başvuru) önceki yılların başvuru ortalamasına göre hayli yüksektir. Zira önceki yılların başvuru sayısı, 2016 yılı hariç, ortalama 40-50 bin civarındadır.

Anayasa Mahkemesi 108 bin başvurunun %15'inde en az bir hakkın ihlal edildiğini tespit etmiştir. Bu oran bireysel başvuru sistemini kabul eden ülkelere göre hayli yüksek gözükmektedir. Fakat bunda ülkemizde neredeyse kangren haline gelen uzun yargılamaların payı büyüktür. Nitekim ihlal kararlarının %75'i makul sürede yargılanma hakkına ilişkindir. Adil yargılanmanın en önemli unsurlarından olan makul sürede yargılanma hakkı o kadar yoğun bir biçimde ihlal edilmiştir ki Anayasa Mahkemesi bu konuda 55 binden fazla ihlal kararı vermiştir. Ancak Mahkeme, vereceği yeni kararların artık insan haklarının korunması ve geliştirilmesine katkı sağlamayacağını gerekçe göstererek, makul sürede yargılanma hakkı ihlali iddiasıyla yapılan başvuruları incelenmeye devam etmesinde haklı bir neden kalmadığını, bu dosyalar için düşme kararı vereceğini deklare etmiştir.

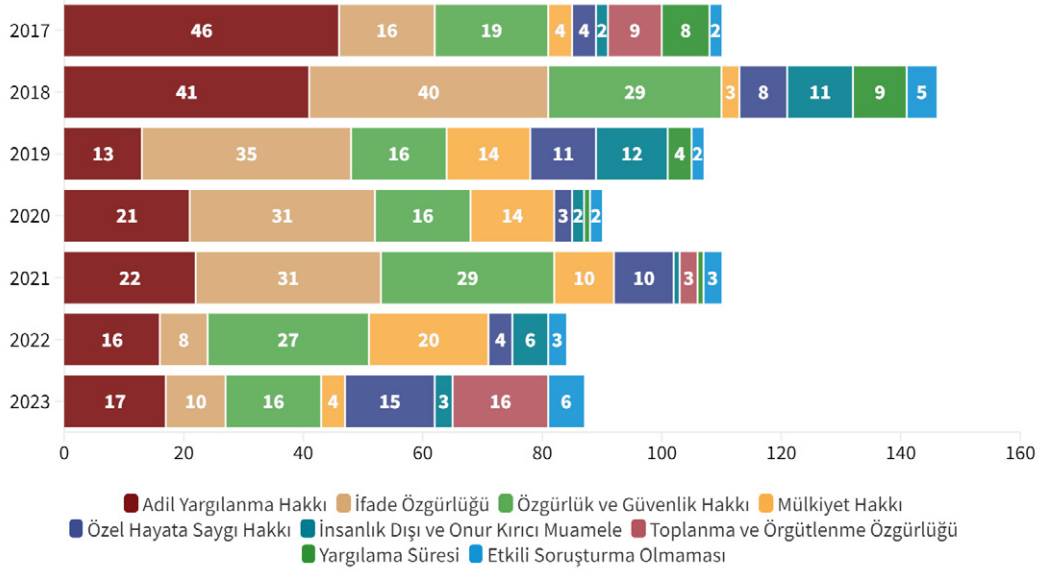
Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurularda makul sürede yargılanma hakkını,

%5,8 ile adil yargılanma hakkı ve mülkiyet hakkı izlemektedir. İfade özgürlüğü %5,6 diğer hak ve özgürlükler ise %4,5 civarında bir yer tutmaktadır. Esasında bu oranlar önceki yıllarla büyük ölçüde paralellik arz etmektedir.

Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararların Türk hukukunda özgürlükler lehine önemli bir dönüşüm sağladığı söylenebilir. Bu durum Anayasa Mahkemesi kararlarının subjektif etkinin yanında objektif bir etkiye de sahip olmasıyla açıklanabilir. Subjektif etki (inter partes), Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru incelemesi üzerine vermiş olduğu ihlal kararının (ve gerekçelerinin) başvuru ve ihlale neden olan kamu makamı yönünden bağlayıcı olmasını ifade etmektedir. Objektif etki (erga omnes) ise, bireysel başvuru kararlarının genel bağlayıcı niteliğe sahip olmasını, diğer bir ifadeyle sadece başvuran açısından değil benzer durumda olanlara da uygulanmasını ifade eder. Kuşkusuz somut bir iddia üzerine Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu ihlal kararı, bireysel bir hakkın korunması ve haksızlığın giderilmesi bakımından oldukça önemlidir. Ancak bu kadar önemli olan bir diğer husus, ihlal kararının benzer durumda olanlara da uygulanması ve ihlal kararında ortaya konulan ilke ve esasların özellikle kamu makamlarınca dikkate alınmasıdır. Esasında bireysel başvurunun nihai başarısı ihlal kararlarının objektif etkisinin gerçekleşmesine yani ihlale neden olan kural, işlem veya kararların kaldırılmasına bağlıdır. Bu noktada ihlalin kaynağına göre idareye, yargıya ve yasama organına çok büyük görevler düştüğü açıktır. İhlallerin kaynağının kurutulabilmesi ve yeni ihlallerin ortaya çıkmasının engellenebilmesi ancak bu sayede mümkündür.

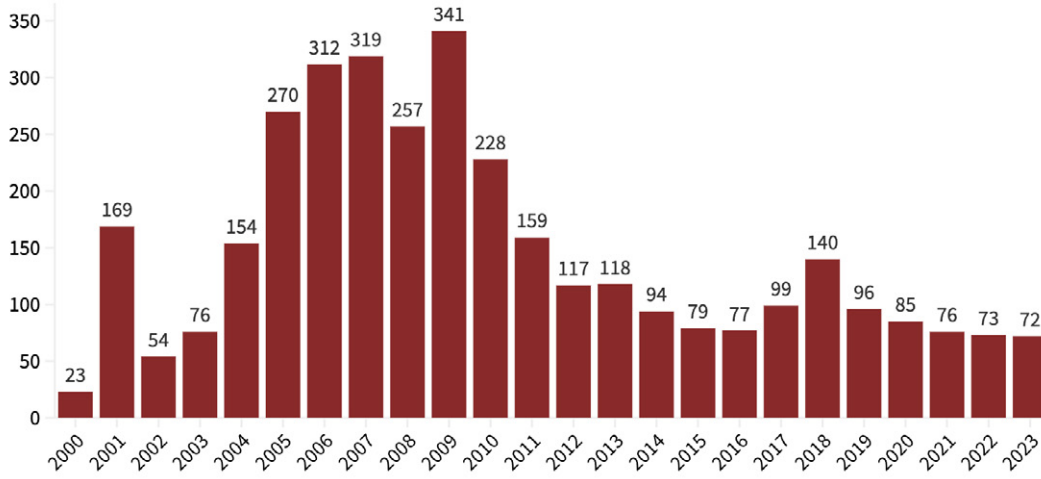
Ancak uygulamada nadiren de Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarına

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

Grafik 15. AIHM'nin Türkiye Hakkında Verdiği İhlal Kararlarının Dağılımı (2017-2023)

Kaynak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İstatistikleri

Grafik 16. Yıllara Göre AIHS İhlal Sayıları (2000-2023)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı İstatistikleri

karşı direnç gösterildiğine şahit olunmaktadır. 2023 yılı, Can Atalay Başvurusu ve Anayasa Mahkemesinin bu konudaki kararıyla tartışmaların zirveye çıktığı bir yıl olmuştur. Can Atalay, Gezi Parkı davasında 18 yıl hapse mahkum edildikten sonra 14 Mayıs'ta yapılan 28. Dönem Milletvekili Genel Seçiminde, dosyası Yargıtay'da temyiz aşamasındayken milletvekili seçilmiştir. Atalay, Anayasa'nın 83. maddesi hükmünce dokunulmazlığa sahip olduğunu ve yargılamanın durdurulması gerektiğini iddia etmiştir. Talebi Yargıtayca, işlediği iddia edilen suçun Anayasa 14. maddesi kapsamında dokunulmazlığın istisnalarından olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. Bunun üzerine Atalay, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmuş ve Mahkeme, Can Atalay'ın, "seçilme ve siyasi faaliyette bulunma" hakkı ile "kişi hürriyeti ve güvenliği" haklarının ihlal edildiği sonucuna vararak, kararı hak ihlallerinin ortadan kaldırılması için hükmü veren ilk derece mahkemesine göndermiştir. İlk derece mahkemesinin Yargıtay'a gönderdiği karar, bu aşamadan sonra önemli tartışmaların konusu olmuştur. Süreç, Yargıtay'ın ilgili dairesinin Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı veren üyeleri hakkında suç duyurusunda bulunmasına kadar uzanmıştır.

Bu süreçte bilhassa siyasiler arasında Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkilerinin yeniden belirlenmesinden kaldırılmasına kadar uzayan bir dizi tartışma başlamıştır. Özgürlükleri güvencesiz bırakma riski yaratan bu tartışmaların uzamamasının olumlu karşılanması gerekir. Ancak hukuken eleştiriye açık olsa bile Anayasa Mahkemesi kararının uygulanmamasının hukuk düzeninin bütünlüğü ilkesi açısından sakıncalı olduğu açıktır.

Kamu Denetçiliği Kurumu

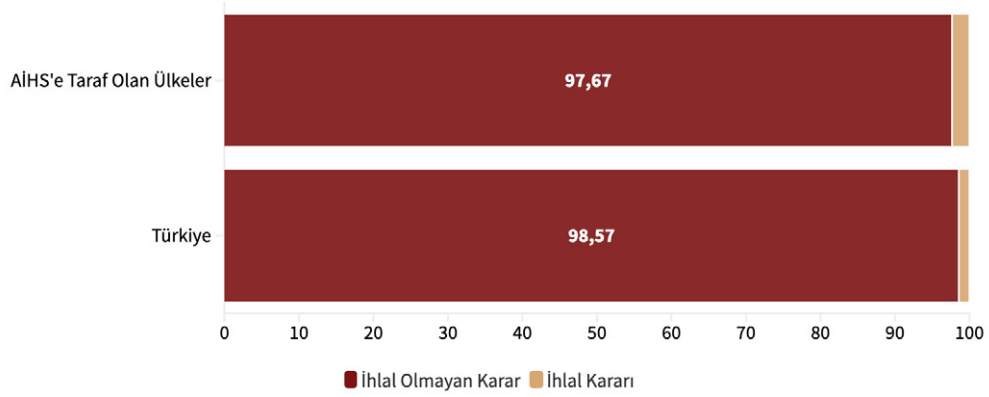
Hak ve özgürlüklere ilişkin idarî işlemlerin denetlenmesinde özellikle İskandinav ülkelerinde başlayıp yavaş yavaş gelişerek Avrupa'ya ve öteki ülkelere yayılmaya başlayan bir yargı dışı kuruma yolu olarak Kamu Denetçiliği ya da Ombudsmanlık, yurttaşların haklarını korumaya ve idarenin denetlenmesine yönelik bir kurumdur.

Kamu Denetçiliği Kurumuna 2023 yılı içerisinde 19 bin 317 başvuru yapılmış; bunlardan %38'i ile ilgili olarak idareye başvurulmadığı için gönderme kararı verilmiş, %31'i incelenemez bulunmuş, %8'i dostane çözüm yoluyla sonuçlandırılmış, %8'i ile alakalı idareye tavsiyede bulunulması kararlaştırılmış, yaklaşık %6'sı ise reddedilmiştir.

Başvuruların çoğu kamu personel rejimi ile adalet, güvenlik, milli savunma gibi temel hizmetlere ilişkindir ve bu bağlamda kurum en çok Adalet Bakanlığı, mahalli idareler, üniversiteler, Sağlık Bakanlığı ve Sosyal Güvenlik Kurumu ile muhatap olduğu görülmektedir.

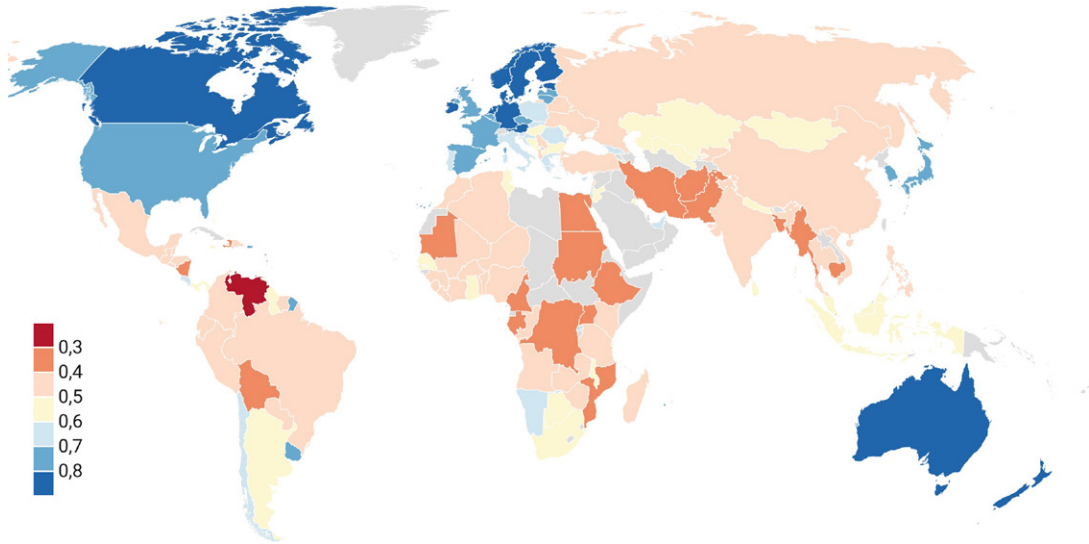
Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu

İnsan haklarının korunmasına, geliştirilmesine, ayrımcılığın önlenmesine ve ihlallerin giderilmesine yönelik çalışmalar yapmak, işkence ve kötü muamele ile mücadele etmek; şikayet ve başvuruları incelemek ve bunların sonuçlarını takip etmek; sorunların çözüme kavuşturulması doğrultusunda girişimlerde bulunmak, bu amaçla eğitim faaliyetlerini yürütmek; insan hakları alanındaki gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek amacıyla araştırma ve incelemeler yapmak gibi pek çok görevlerle donatılan kurumun sitesinden 2023 yılına ait başvurular hakkında

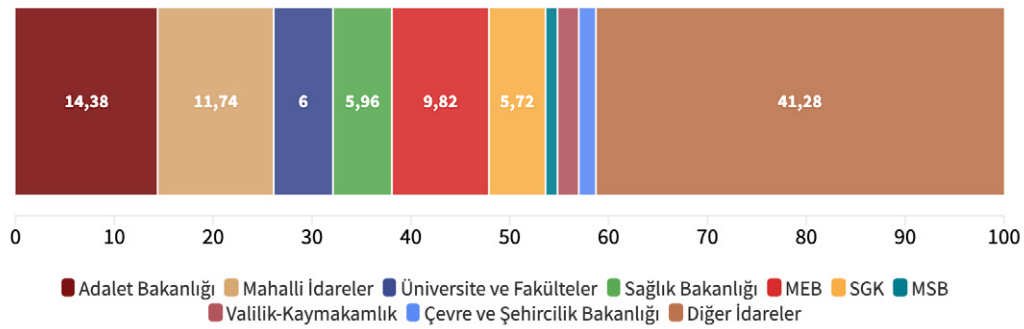
Grafik 17. AIHM Karar Verilen Başvurularda İhlal Karar Oranları (% , 2023)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı İstatistikleri

Harita 2. Hukukun Üstünlüğü Endeksi (2023)

Kaynak: WJP Rule of Law Index

Grafik 18. Kamu Denetçiliği Kurumu Şikayet Başvurularının İdarelere Göre Dağılımı (2023)

Kaynak: TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu, Yıllık Raporlar

istatistiksel veriler elde edilememiştir. Ancak kurumun amaçları doğrultusunda İl İnsan Hakları Kurulları ile toplantılar yaptığı, cezaevi ziyaretlerinde bulunduğu ve önemli bilimsel faaliyetler yaptığı görülmektedir. Tüm bunlara ek olarak, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kuruluna tanınan idari yaptırım uygulama yetkisi, insan haklarının korunması ve ayrımcılıkla mücadele konusunda etkin bir denetim aracı olarak kullanılmaktadır. Özellikle kurulun, toplumsal düzeyde yaygınlık kazanan ve kamuoyu gündeminde yer edinen konulara ilişkin verdiği nitelikli kararlar, iyi idare ilkesinin gelişiminin yanında gerçek ve tüzel kişilerin sebep olduğu ihlaller konusundan toplumsal düzeyde farkındalığın artmasına katkı sunmaktadır.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu 2023 yılında, "Küresel İnsan Hakları Siyaseti" ve "Cumhuriyetin 100. Yılında İnsan Hakları" konularında geniş katılımlı iki sempozyum tertip ettiği ve afet, ayrımcılık ve Uluslararası Ceza Divanına ilişkin üç panel düzenlediği görülmektedir.

Uluslararası Koruma: AİHM Kararları ve Türkiye

2023 yılı itibarıyla AİHM önünde derdest bulunan dava sayısı 68 bin 450 iken, bunların önemli bir bölümünün (23 bin 397) Türkiye menşeli davalardan oluştuğu görülmektedir.

Mahkemenin Türkiye ile ilgili ihlal kararlarının dağılımına bakıldığında bunların özgürlük ve güvenlik hakkı (16), adil yargılanma hakkı (17), özel hayat ve aile hayatına saygı (15), toplanma özgürlüğü (16), ifade özgürlüğü (10) konularına yoğunlaştığı müşahade edilmektedir.

Esasında Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu açılınca AİHM önündeki dosya sayısı azalmıştı. Ancak 15 Temmuz 2016'da FETÖ'nün darbe girişimi sonrası yapılan bireysel başvurularla birlikte durum değişti. Ortalama yıllık 8-9 bin olan başvuru sayısı yukarıdaki 20 binlere ulaştı.

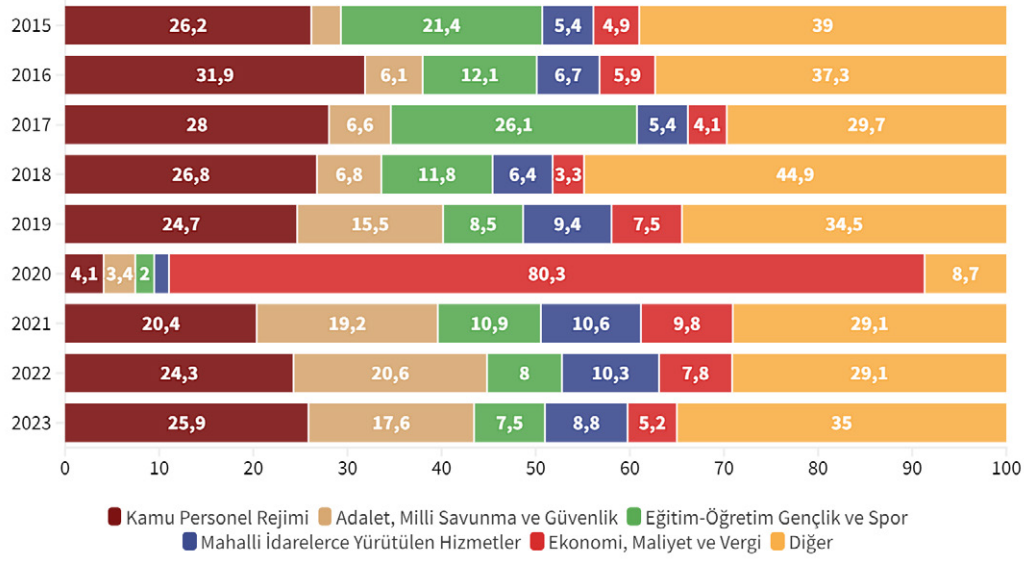
AİHM'nin FETÖ/PDY üyelerinin özel kullanımı için tasarlanan "ByLock" adlı şifreli mesajlaşma uygulamasının Türk mahkemeleince delil olarak değerlendirmelerine ilişkin *Yalçınkaya v. Türkiye* kararı bu konuda yapılan ve yapılacak başvurular açısından önem taşımaktadır. Başvuran, yargılanmasının ve mahkumiyetinin Sözleşme'nin 6, 7, 8 ve 11. maddelerini ihlal ettiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuş ve AİHM 26 Eylül 2023 tarihinde Mahkeme başvuruyla ilgili kararını açıklamıştır. Mahkeme Sözleşme'nin 6. maddesinin (adil yargılanma hakkı) 7. maddesinin (kanunsuz suç olamayacağı ilkesini) ve 11. maddenin (örgütlenme ve toplanma hakkı) ihlal edildiğini tespit etmiştir.

AİHM Başkanı, *Yalçınkaya v. Türkiye* kararının 8 bin başvuruyu ilgilendirdiğini, bunun sistematik bir problemi ortaya koyduğunu ve bu konuda Türk otoriteleri ile mahkeme arasında elbette bir diyalogun mevcut olduğunu dile getirmiştir.

AİHM kararları nezdinde Türkiye açısından bir diğer sorun, Demirtaş ve bilhassa Kavala hakkında verilen kararların uygulanmamasına ilişkindir. Esasında AİHM kararlarının sözleşmeciler devletlere, bu kararlar ister kendilerine isterse farklı bir devlete yönelik olsun, bunları dikkate alma yükümlülüğü getirdiği kabul edilmektedir.

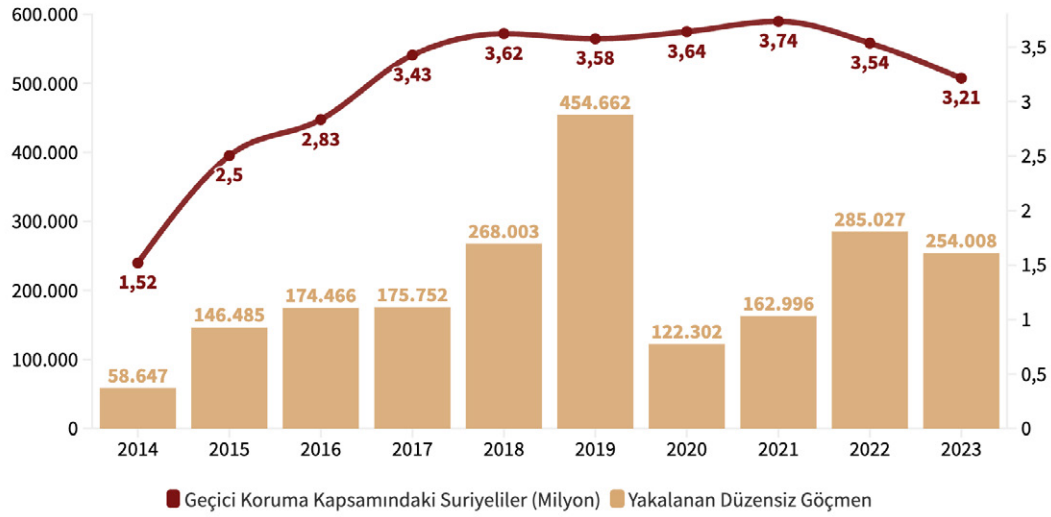
Osman Kavala Türkiye'de 2013 yılında Gezi Parkı Protestoları olarak adlandırılan gösterilerle bağlantılı olarak, TCK 312. maddesinde

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

Grafik 19. Kamu Denetçiliği Kurumu Şikayetlerin Konularına Göre Dağılımı (% , 2015-2023)

Kaynak: TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu, Yıllık Raporlar

Grafik 20. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler ve Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı (2014-2023)

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı İstatistikleri

**Anayasa Mahkemesine
yapılan bireysel başvuru
sayısının fazlalığı, temel hak
ve özgürlükler konusundaki
kamuoyu bilincini göstermesi
bakımından da umut verici
sayılır.**

düzenlenen hükümeti devirmeye teşebbüs suçlamasıyla ve bundan başka 2016 yılının temmuz ayında gerçekleşen darbe girişimi sonucunda TCK 309. maddede düzenlenen anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs suçlamasıyla 18.10.2017 tarihinde tutuklanmıştır. AİHM'ye yapılan bireysel başvuru sonucunda Mahkeme, uygulanan tutuklama tedbirinin makul bir şüpheye dayanmaması sebebiyle Sözleşme'nin 5/1. maddesinin ihlaline oybirliği ile hükmetmiştir.

Kararın uygulanmaması üzerine Kavala davasında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi elindeki en büyük yaptırım araçlarından biri olan ihlal prosedürüne başvurmuş, AİHM de 46/1. maddenin ihlal edildiğine Türkiye'nin karara uymadığına hükmetmiştir. Bundan sonraki süreçte komite neredeyse bütün toplantılarında Kavala dosyasını gündemine almıştır. Avrupa Birliği Parlamenterler Meclisi de Kavala'nın serbest bırakılması çağrısını toplantılarında devamlı olarak gündemine almış, 12.10.2023 tarihinde yapmış olduğu bir acil görüşme sonucunda Kavala'nın serbest bırakılmasına dair bir karar açıklamıştır ("AKPM Osman Kavala'nın derhal serbest

birakılmasını isteyen rapor ve karar tasarısını kabul etti", 2023).

AB İlerleme Raporu 2023¹

Türkiye'deki yasal çerçevenin, insan haklarına ve temel haklara riayet edilmesine ilişkin genel güvenceleri içerdiğini vurgulayan rapor, mevzuatın ve uygulamasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı ile uyumlu hale getirilmesi gereğine işaret etmektedir. Bazı AİHM kararlarını uygulamamasını, yargının uluslararası standartlara ve Avrupa standartlarına bağlılığı bakımından endişe kaynağı olarak gören rapor, Türkiye'nin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından aleyhine başlatılan ihlal prosedürü çerçevesinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Büyük Dairesi tarafından verilen kararı uygulamadığına işaret etmiştir.

Rapor Türkiye'nin 2021'de kabul edilen insan hakları eylem planının uygulanmasına devam ettiğini bunun da yeterli olmadığını ve sonuçta insan hakları alanındaki genel durumun iyileşmediğini belirtmiştir.

Türkiye'nin genel olarak insan hakları konusundaki çabalarını yeterli bulmayan AB İlerleme Raporu, göç ve iltica politikası alanında bazı ilerlemeler kaydedildiğini vurgulamaktadır. Raporda göç ve iltica konusunda AB-Türkiye Mutabakatının temel işbirliği çerçevesi olmaya devam ettiği belirtilmektedir.

¹ AB Genişleme Politikasına İlişkin 2023 Bilgilendirmesi" olarak da adlandırılan bu metin, AB Komisyonu tarafından 2023 Türkiye Raporu olarak hazırlanmıştır.

Değerlendirme ve Öneriler

Türkiye'nin, 2023 yılında da içinde bulunduğu koşullar, bilhassa komşu ülkelerdeki istikrarsız durum, göçmen sorunu ve öteden beri yürütülen terörle mücadelenin zorluklarına rağmen insan hakları konusundaki çabalarını sürdürdüğü görülmektedir. Belli başlı sorunlara rağmen göçmenlere sağlanan imkanlar insan hakları açısından iftihar sebebi sayılabilir. Arabuluculuk konusunda atılan adımlar ve genç avukatlara sağlanan imkanlar adalete hızlı bir biçimde erişimin ve savunmanın güçlendirilmesi bakımından önemlidir. Elbette insan haklarının korunması konusunda oluşturulan ulusal ve uluslararası mekanizmalara yapılan başvuruların çokluğu endişe kaynağı sayılabilir. Bu durumun kamu makamlarının daha titiz davranmalarının zorunluluğuna işaret ettiği açıktır. Fakat özellikle Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru sayısının fazlalığı, temel hak ve özgürlükler konusundaki kamuoyu bilincini göstermesi bakımından da umut verici sayılır. Bu bilincin yargı kararlarına uyma hususuna da sirayet etmesi gerekir.

Burada yer alan tespitlerden hareketle 2023 yılı insan hakları gündeminde yer alan çeşitli sorunlara dair şu önerilerde bulunabiliriz:

- Makul sürede yargılanma hakkını da kapsamına alan adil yargılanma hakkı 2023 yılında da en çok ihlal edilen hak olmaya devam etmektedir. İstatistikler, önlem alınmazsa sorunun artarak süreceğine işaret etmektedir. Bu nedenle hem

hakim ve savcı sayısı kaliteden taviz verilmeksizin artırılmalı hem de uzlaşma, arabuluculuk gibi iş yükünü azaltan çözüm yolları güçlendirilmelidir.

- Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararların Türk hukukunda özgürlükler lehine önemli bir dönüşüm sağladığı açıktır. Bunun sürdürülebilmesi Mahkemenin iş yükünün makul düzeyde tutulmasına bağlıdır. Bunun yolu da objektif etkisinin gerçekleşmesine yani ihlale neden olan kural, işlem veya kararların kaldırılmasından geçmektedir. İhlallerin kaynağının kurutulabilmesi ve yeni ihlallerin ortaya çıkmasının engellenebilmesi ancak bu sayede mümkündür. Hal böyle iken, nadiren de olsa Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarına karşı direnç gösterilmesi, hele Mahkemenin meşruiyetinin sorgulanması hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmadığı gibi kamuoyunda devletin hukuka bağlılığı algısını da zayıflatmaktadır.
- Aynı durum AİHM kararları için de geçerlidir. Türkiye, terörle çok yoğun bir biçimde mücadele ettiği bir dönemde, 1987 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuru hakkını tanımıştır. Ardından da 1990 yılında Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmiştir. Böylesine riskli ve kritik bir dönemde atılan cesaret göstergesi adımın heba edilmemesi gerekir.

Ceza Yargısı

Mahmut Koca

Prof. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Bir sistemin sonuçlarını ölçmek bakımından istatistiki veriler büyük önem taşımaktadır. Ceza adalet sisteminin unsurlarını oluşturan yasal düzenlemelerin ve bunların uygulanmasının sorunların çözümünü sağlayıp sağlamadığını veya ne ölçüde sağladığını belirlemek için de sağlıklı şekilde tutulan adalet istatistikleri önem kazanmaktadır. Bu veriler adalet sisteminin işleyişindeki sorunları belirlemek, uygulamayı ölçmek bakımından elimizdeki en önemli bilgi kaynağını oluşturmaktadır. Adalet istatistiklerinin bilimsel çevrelere sunulması ve bunların değerlendirilmesi sonucunda hazırlanan raporların sistemin aksaklıklarını düzeltmede göz önünde bulundurulması gerekir. Aşağıda Adalet İstatistikleri 2023 yılı verileri, geçmiş yıllarla ve bazı ülkelerin verileriyle karşılaştırılacak ve adalet sisteminin aksayan yönlerine işaret edilecektir.

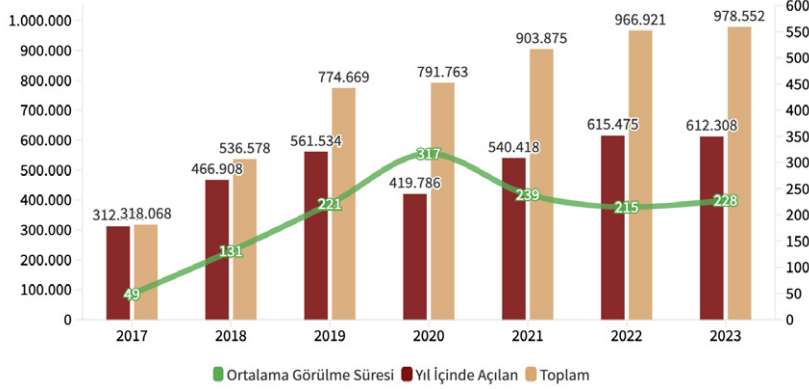
Ceza Mahkemeleri

Türk ceza adalet sisteminin uzun yıllardır çözülemeyen ve gittikçe ağırlaşan en önemli sorunlarının başında mahkemelerin iş yükünün fazlalığı ve bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan uzun yargılama süreleri gelmektedir. Bu sorunun çözümüne yönelik çeşitli çareler üretilmeye çalışılsa da bunlar bir türlü iş yükünü ve yargılama sürelerini makul düzeye çekmede yeterli olamamaktadır. Kanun koyucu özellikle 1 Haziran 2005 tarihinde yeni ceza adalet sistemini oluşturan temel kanunların yürürlüğe girmesinden sonra,

sürekli olarak bazı uyuşmazlıkların mahkeme dışında çözümüne yönelik alternatif çözüm yollarını ve yine bazı davaların daha basit usulle görülmesine ilişkin çeşitli müesseseleri sisteme sokmuştur. Örneğin sistemde daha önce de var olan ön ödeme kurumunun kapsamı genişletilmiş, yeni kurumlar olarak uzlaştırma, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, basit yargılama usulü, seri muhakeme usulü getirilmiştir. Bu müesseselerin bazıları cezai uyuşmazlıkların mahkeme önüne getirilmesine engel olmakta, bazıları ise yargılama usulünü basitleştirerek şüpheli veya sanık hakkında yargılamanın çabuk görülmesini sağlamaktadır.

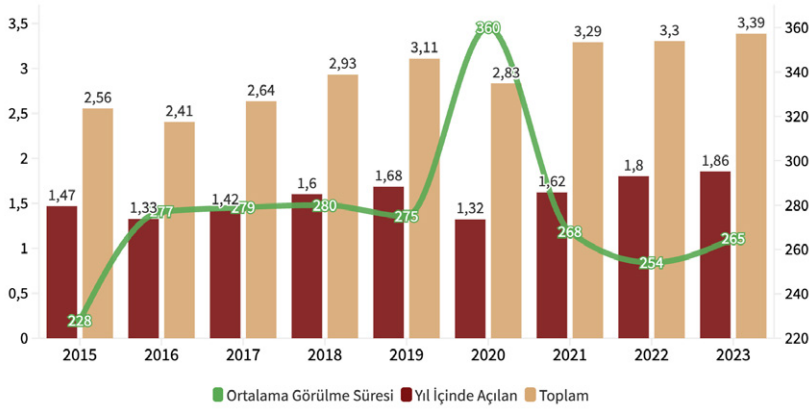
Ancak bütün bunlara rağmen 2015-2023 yılları arasındaki istatistiki verilere bakıldığında ceza mahkemelerinde her yıl açılan dava sayısının bir önceki yıla nazaran sürekli arttığı görülmektedir. Örneğin 2015 yılında ceza mahkemelerindeki toplam dosya sayısı 2.556.185 iken, bu sayı 2023 yılında 3.386.190'a yükselmiştir. Yine ceza mahkemelerinde dava dosyalarının ortalama görülme süresi 2015 yılında 228 gün iken, 2023 yılında 265 güne yükselmiştir. Toplam 52 ülkenin 2020 yılı verileriyle mukayese edildiğinde Türkiye'nin, Malta, İtalya ve Ermenistan'ın ardından dava dosyalarını en uzun sürede karara bağlayan dördüncü ülke olduğu görülmektedir. Mahkemeler 2023 yılında 1.922.008 dosyayı karara bağlamışlar, 1.464.182 dosya 2024 yılına devredilmiştir.

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

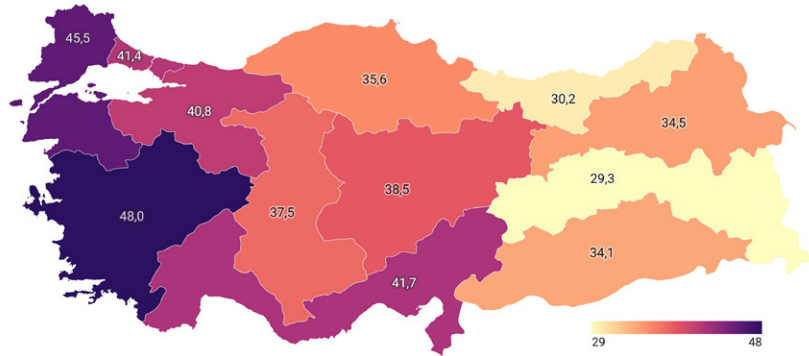
Grafik 21. Bölge Adliye Mahkemeleri Ceza Daireleri Dosya Görünümü (2017-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

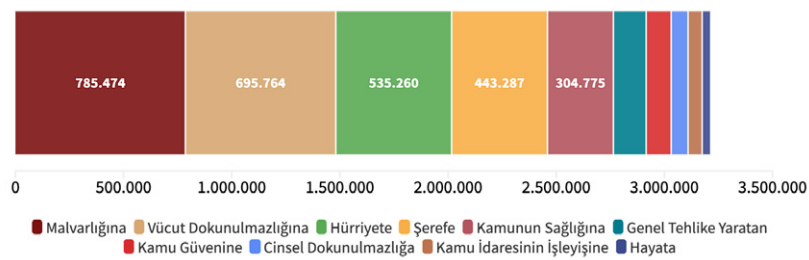
Grafik 22. Ceza Mahkemeleri Dosya Görünümü (Gün, Milyon; 2015-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Harita 3. Ceza Mahkemeleri Bin Kişi Başına Düşen Dosya Sayısı (İBBS-1, 2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri kullanılarak oluşturulmuştur.

Grafik 23. Suç Türlerine Göre TCK Uyarınca Ceza Mahkemelerinde Gelen Dosya Sayıları (İlk 10 Suç, 2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Adalet, sadece mahkeme binalarında aranan bir değer olmaktan çıkmalı ve hayatın her sahasında, insanların attıkları her adımda ölçüt norm olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

Dolayısıyla mahkemelerin iş yükü ve bunun sonucu olarak uzun yargılama süresi sorunu 2024 ve devam eden yıllarda da en önemli müzmin sorun olmaya devam edecek gözükmektedir.

Anayasa Mahkemesinin 2024 yılına ait güncel verilerinde görüldüğü üzere, bireysel başvuru üzerine verilen ihlal kararlarında %74,5'lik oranla makul sürede yargılanma hakkı en çok ihlal devam etmektedir (Bireysel Başvuru İstatistikleri, 2024). Nitekim Anayasa Mahkemesi son verdiği kararlarda artık bu tür davalarla ilgili karar vermeyeceğini belirtmek durumunda kaldı. Dolayısıyla makul sürede yargılama Türk adalet sisteminin en başat problemi olarak karşımızda durmaktadır. Bu sorunu gidermek için, alternatif uyuşmazlık yollarını zenginleştirmek, özellikle büyük şehirlerde mahkeme ve nitelikli hakim sayısını artırmak, hakimlerin çalışma sürelerini denetlemek ve disipline etmek, iyi işleyen bir savcılık teşkilatı kurmak ve çalıştırmak ve uzun vadede ise Türk toplumunu bir hukuk toplumu haline getirmeye yönelik eğitim ve sosyal politikalar geliştirilmelidir.

Bir hukuk toplumunda, her ferdin adaletle hareket etme yükümlülüğü vardır. Adalet sadece mahkeme binalarında aranan bir değer olmaktan çıkmalı ve hayatın her sahasında, insanların attıkları her adımda ölçüt norm olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Böyle

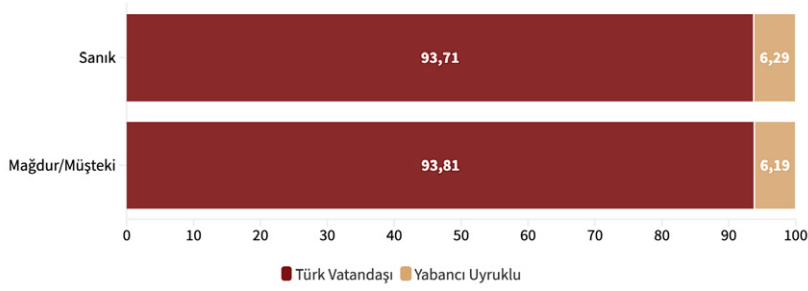
bir toplumda uyuşmazlıkların azalacağı izah-tan varestedir.

Nitekim ceza mahkemelerinin gördükleri davaların konusunu oluşturan suçlara baktığında hemen tamamının kişilere karşı suçlardan oluştuğu, bunun başını da malvarlığına karşı suçların çektiği, malvarlığına karşı suçlar içerisinde de en çok işlenen suçun hırsızlık olduğu görülmektedir. Ülkemizde en çok hırsızlık suçunun işlenmesi ve yine cezaevinde kalan hükümlü ve tutukluların önemli bir bölümünün bu suçtan mahkûm olan kişilerden oluşması, ülkenin dini, sosyal, tarihi ve kültürel dokusu göz önüne alındığında oldukça düşündürücüdür. Keza hırsızlığı takiben yaralama, hakaret, öldürme ve cinsel suçların işlenmesi, yani insanların sürekli birbirlerinin malına, sağlığına, hayatına, ırzına saldırıda bulunmaları, insanın en temel değerlerinin güvende olmadığını göstermekte ve bu durum toplum barışını da zaafa uğratmaktadır. Bu suçların işlenmesinin sadece cezaların artırılmasıyla önlenemeyeceğini, yukarıda belirtildiği üzere uzun süreçte adalet değerini içselleştirmiş bir hukuk toplumunu inşa etmekle bunun mümkün olabileceğini belirtmek gerekir.

Cumhuriyet Başsavcılıkları

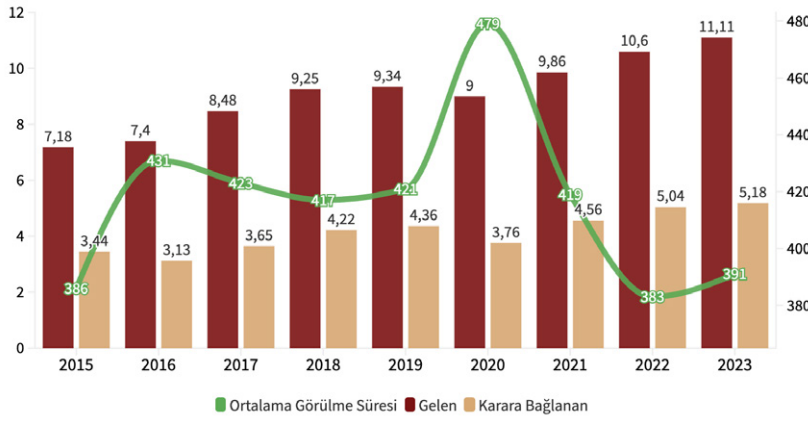
Esasen soruşturma evresine ilişkin veriler yukarıda değerlendirilen kovuşturma evresindeki verilerle paralellik arz etmektedir. Zira savcılığa yansıyan çok sayıda ihbar ve şikayet mahkeme aşamasına gelmeden elelebilmektedir. Soruşturma evresinin ve dolayısıyla savcılığın asıl görevi de kendisine gelen her olayı mahkeme önüne götürmemek, dosyadaki delillere göre dava açıldığında büyük ihtimale mahkumiyet kararının çıkabileceği dosyalarla ilgili dava açmaktır. Savcılık kurumu esasen bu eleme fonksiyonunu tam

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

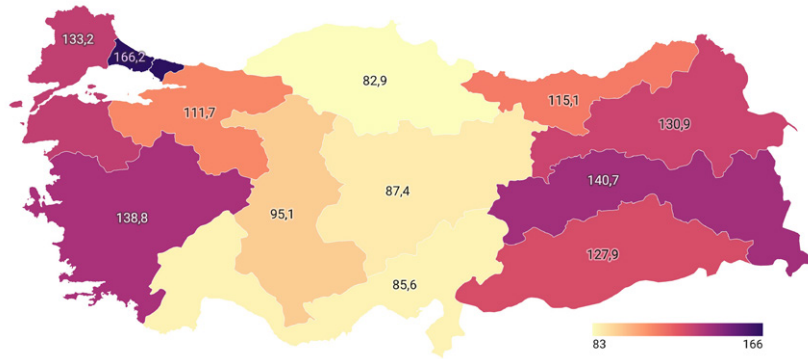
Grafik 24. Ceza Mahkemelerinde Uyuğa Göre Sanık ve Mağdur/Müşteki Oranı (% 2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

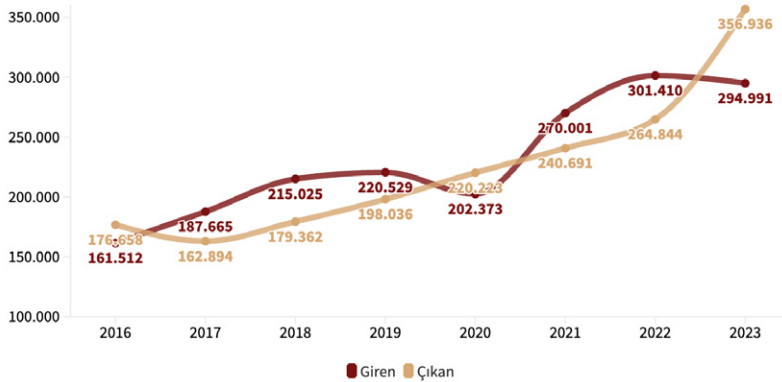
Grafik 25. Cumhuriyet Başsavcılıkları Dosya Görünümü (Gün, Milyon; 2015-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Harita 4. Cumhuriyet Başsavcılıkları Bin Kişi Başına Düşen Soruşturma Evresindeki Sayısı (İBBS-1, 2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri kullanılarak oluşturulmuştur.

Grafik 26. Ceza İnfaz Kurumlarına Giren ve Çıkan Akış Nüfusu (2016-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü, Ceza İnfaz Kurumları İstatistikleri

olarak yerine getirdiğinde, mahkemelerin iş sayısı ve davaların görülme süreleri de buna paralel olarak azalacaktır.

O halde iyi işleyen bir savcılık teşkilatının varlığı mahkemelerin performansını da önemli ölçüde etkileyecektir. Belirtmek gerekir ki bizim ceza muhakemesi sistemimiz, duruşmaların tek celsede bitirilmesi esası üzerine kurulmuştur. Ancak bunu başarabilmek için savcılığın çok iyi bir soruşturma yapması, toplaması gereken tüm delileri toplaması, mahkemenin önüne her yönüyle hazır bir dosya sunması ve mahkemenin de artık delil toplamakla uğraşmadan, toplanan delilleri tartışarak tek celsede karar vermesi gerekir. Ancak soruşturma evresinde savcılığın bu görevini tam yapmaması nedeniyle mahkeme delil toplamakla uğraşmakta ve bu durum yargılamanın uzamasına neden olmaktadır.

İstatistiklere bakıldığında 2023 yılında Cumhuriyet başsavcılıklarına 11.109.462 dosyanın geldiği, bunların 5.180.473 adedinin karara bağlandığı, 5.928.989 adedinin gelecek yıla devrettiği görülmektedir. Bu veriler savcılarının iş yükünün de oldukça fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Yine bu veriler toplumun neredeyse yarısına yakınının şüpheli-mağdur durumunda olduğunu ortaya koymakta ve toplumsal barış bakımından tehlikeli bir hale işaret etmektedir.

Savcılıklar tarafından 2023 yılında dosyaların %48'inin kovuşturmaya yer olmadığı kararıyla sonuçlandığı, %37'si hakkında ise kamu davası açıldığı belirtilmektedir. Bu verilerin alt dökümleri olmadığı için kesin bir kanaat izhar etmek mümkün olmamakla birlikte, savcılarının soruşturma sonunda verdikleri kararların %48'inin mahkemeye intikal etmeden sonuçlanması oldukça önem taşımaktadır.

Bu veri, savcılık aşamasının eleme fonksiyonunu büyük ölçüde yerine getirdiğini ortaya koymaktadır.

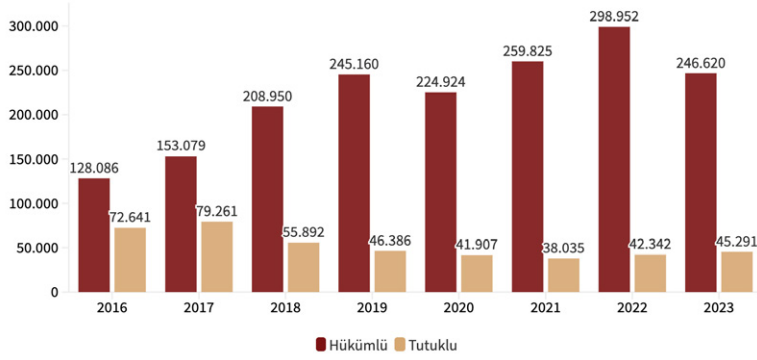
Savcılarının elindeki dosyayı bitirme sürelerine bakıldığında 2015 yılında 109 gün iken, 2023 yılında 157 güne çıkmıştır. Bu sürenin daimi arama kararı verilmiş dosyaların dahil edilmeden belirlenen süreler olduğunu belirtmek gerekir. Soruşturma evresinin uzunluğunun bir problem oluşturmadığı kabul edilmek gerekir. Yeter ki, bu süre içinde soruşturma dosyası mükemmel şekilde tamamlansın, tüm deliller toplansın ve mahkeme önüne tek celsede karar verilecek şekilde sunulmuş olsun. Soruşturma evresi bu yüzden çok uzun sürebilir ancak kovuşturma evresi çok kısa olmalıdır.

Ceza İnfaz Kurumları

31 Aralık 2023 tarihi itibarıyla ceza infaz kurumlarında toplam 291.911 kişi bulunmakta, bunların 246.620'si hükümlü, 45.291'i ise tutuklu kişilerdir. Ceza infaz kurumunda bulunan kişilerin çok büyük bir bölümü (%95,8) erkeklerden oluşmaktadır. İnfaz kurumlarının toplam yatak kapasitesinin 295.992 olduğu belirtildiğine göre, infaz kurumlarının tam kapasite dolu olduğu görülmektedir. Yine 2016-2023 yıllarındaki infaz kurumunda kalan nüfusa bakıldığında, her yıl sürekli bir artışın olduğu göze çarpmaktadır.

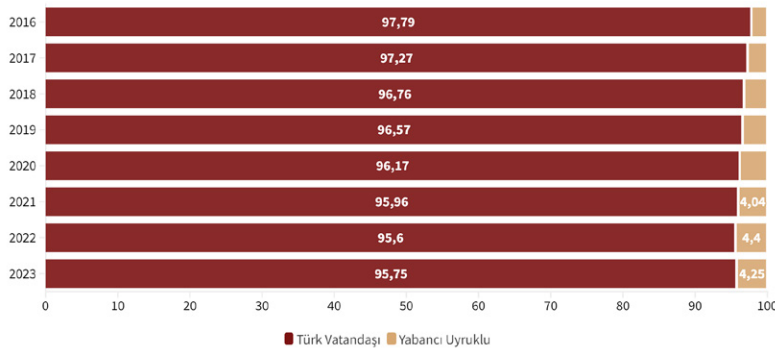
İnfaz kurumunda kalan kişilerin hangi suçları işlediğine bakıldığında en başta hırsızlık suçunun olduğu görülmektedir. Ceza infaz kurumunda kalan kişilerin %27'si bu suçtan hükümlü ve tutuklulardan oluşmaktadır. Bunu %9 ile konut dokunulmazlığının ihlali, %7 ile kasten yaralama, %6 ile uyuşturucu madde bulundurma, kullanma suçları takip etmektedir.

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

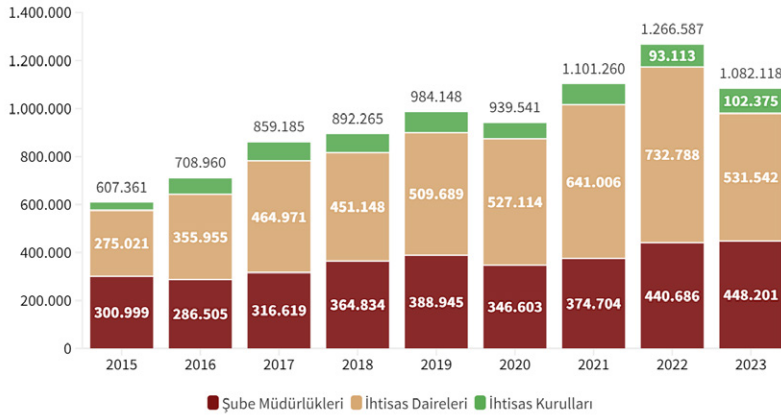
Grafik 27. Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Tutuklu ve Hükümlü Sayısı (2016-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Ceza İnfaz Kurumları İstatistikleri

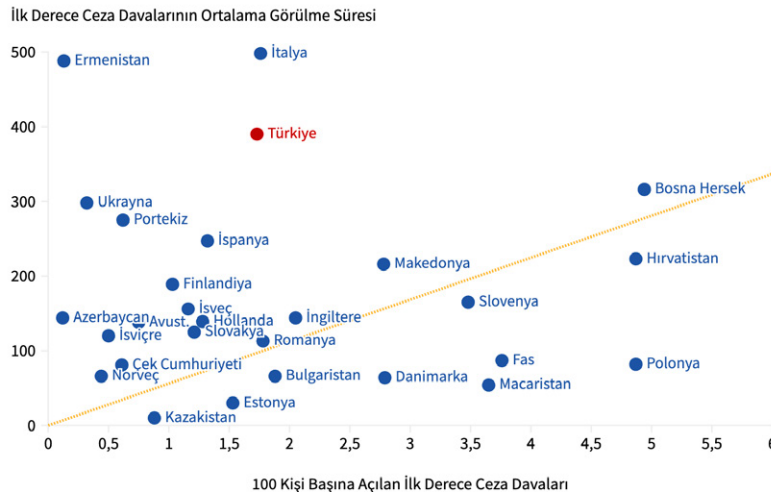
Grafik 28. Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Türk Vatandaşı ve Yabancı Oranı (% ,2016-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Ceza İnfaz Kurumları İstatistikleri

Grafik 29. Adli Tıp Kurumu Dosya Görünümü (2015-2023)

Kaynak: Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Grafik 30. CEPEJ Üyesi Ülkelerde İlk Derece Ceza Mahkemeleri Dosya Görünümü (2020)

Kaynak: Council of Europe, European Judicial Systems - CEPEJ Evaluation Report 2022

İnfaz kurumlarının doluluk oranı da en önemli sorunlardan biridir. Neredeyse üç yılda bir yapılan yasal düzenlemelerle infaz kurumlarındaki kişiler “denetimli serbestlik yoluyla cezanın infazı” kurumu üzerinden dışarı çıkartılmasına rağmen, bu doluluk oranı istenilen seviyede değildir. Zira Avrupa ülkelerinde ceza infaz kurumunda kalan hükümlü sayısı 100.000 kişide 100, tüm dünyada 150 iken bizde 300 kişi civarında seyretmektedir. Bizimle aynı nüfusa sahip olan Almanya’da infaz kurumlarında kalan hükümlü ve tutuklu sayısı 50.000’i geçmemektedir. Bu nedenle bizim ülkemizdeki ortalamanın Avrupa ülkelerinin üç katına, dünyanın iki katına yakın olduğu görülmektedir.

Bu sorun bizim ülkemizde suçların çok işlenmesinden kaynaklanmamaktadır. Burada sorun bazı suçların cezasının oldukça ağır olması ve yine bazı suçlardan mahkum olanların infaz kurumunda kalma sürelerinin de oldukça uzun olmasıdır. Örneğin hırsızlık suçundan mahkum olanların sayısının bu kadar yüksek olmasının tek nedeni, bu suçtan dolayı verilen cezaların ağırlığından kaynaklanmaktadır. Sözelimi geceleyin bir eve veya işyerine girerek hırsızlık yapan kişinin alacağı en az ceza 7,5 yıldır. Bu kişi üç seneye yakın infaz kurumunda kalacaktır. Yine terör suçlarından, nitelikli cinsel suçlardan ve uyuşturucu madde ticareti suçlarının hem cezası çok ağır hem de bu kişilerin infaz kurumunda kalmaları gereken süre oldukça uzundur. O halde infaz kurumundaki doluluk oranını azaltmanın yolu üç yılda bir yapılan palyatif çözümlerle sağlanmaya çalışılmamalı, konu ceza kanunu, ceza muhakemesi kanunu ve infaz kanunu hükümleri birlikte değerlendirilerek kalıcı bir infaz politikası bağlamında çözüme kavuşturulmalıdır.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de mahkumlar infaz kurumuna ön kapıdan girip arka kapıdan çıkmaktadırlar. Bu durum toplumda cezasızlık algısı oluşturmakta ve hukuka olan güveni sarsmaktadır. Bunu önlemenin yolu suç işleyen kişinin cezasını af sonucunu doğuran düzenlemeler yapmaktan kaçınmak, infaz kurumuna giren kişinin, uygulanan iyileştirme programıyla ıslahını sağlamak, kurumdan çıkan kişinin tekrar suç işleyerek sistemin içine dönmesini engelleyici tedbirler almaktır.

Çocukların işledikleri suçların sayısının artması, özellikle kasten yaralama, hırsızlık, uyuşturucu madde, tehdit ve cinsel suçların çocuklar tarafından sıklıkla işlendiğinin verilerde gösterilmesi, adalet sistemi içinde çocuk suçlulara özel dikkat edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bölge Adliye Mahkemeleri

Bölge adliye mahkemelerine ilişkin istatistiksel verilerin ortaya koyduğu en önemli sonuç her yıl dosya sayısının artış göstermesi ve buna paralel olarak dosyanın ortalama görülme gün sayısının artmış olmasıdır. İstinafların dosya yüküyle tıkanıp görevini yapamaz hale gelmemesi için acil önlemler alınması gerektiği bu verilerden anlaşılmaktadır. Bu kapsamda bölge adliye mahkemelerinin sayısının artırılması, örneğin tüm ülkede en az 30 tane kurulması, mevcut mahkemelerden özellikle İstanbul gibi iş yükünün çok olduğu yerlerde daire sayısının artırılması, İstanbul’da Avrupa ve Anadolu yakalarına ayrı istinaf mahkemelerinin kurulmasının düşünülməsi, bazı kararların istinaf atlanarak doğrudan Yargıtaya gönderilmesi gibi çarelerin dikkate alınması önerilebilir.

Adli Tıp Kurumu

Adli Tıp Kurumu ülkede savcılık ve mahkemelere resmi bilirkişilik yapmaktadır. Çok sayıda konuda bilirkişilik faaliyeti yapan bu kuruma ilişkin veriler, buradaki dosya sayısının da her geçen gün artış gösterdiğidir. Örneğin ihtisas kurullarının dosya sayısı 2015 yılında 31.341, 2022 yılında 93.113 iken, 2023 yılında 102.375'e çıkmıştır. Mahkemelerin ve savcılıkların üniversitelerin adli tıp anabilim dallarından, tıp fakültelerinin uzmanlarından yararlanarak her dosyayı adli tıp kurumuna göndermemeleri gerekir. Aksi takdirde bu kurumun da iş çıkarma potansiyeli gittikçe düşecektir.

Değerlendirme ve Öneriler

Adalet sistemi bütüncül bir yapıya sahiptir. Bu yapının temel taşlarını oluşturan kanunların ve bunları uygulamaya taşıyan yargı mercilerinin işlerliğini sağlamak büyük önem taşımaktadır. Bu konuda başta yasa koyucu olmak üzere, savcı, hakim ve avukatların yüklenmiş oldukları önemli görevler vardır. Bu görevlerin icrasında ortaya çıkan aksaklıklar sistemin bütünü üzerinde olumsuz etkiler doğurmaktadır.

Sözgelimi kanunlarda değişiklik yapılırken bunların sistemin bütünü bakımından nasıl sonuçlarının olacağı hesaba katılmalıdır. Örneğin yasa koyucu Türk Ceza Kanunu'nda tanımlanan bir suçun cezasını artırırken veya yeni suç tipleri ihdas ederken bunun ceza yargılaması ve infaz sistemi bakımından nasıl etkilerinin olacağını göz önünde bulundurmalıdır. Ülkemizde cezaevlerinin doluluk oranı önemli bir problem olmasına rağmen, yasa koyucu kamuoyunda tepki çeken bir olay meydana geldiğinde, ilk önce

söz konusu olay bağlamında işlenen suçun cezasını artırmak ve infazını ağırlaştırmak yolunu tercih etmektedir. Bu tür paçal değişiklikler adalet sisteminin işleyişini daha da ağırlaştırmakta ve sistemin kendi içindeki uyumunu bozmaktadır.

Yukarıda ele alınan konularla bağlantılı olarak uzun zamandır bilinen sorunlara ve yine ilgili çevrelerce bilinen çözüm yollarına işaret edilmiştir. Bu bağlamda:

- Etkin bir soruşturmanın yapılabilmesi için savcılık teşkilatı hem organizasyon hem de fonksiyonu itibarıyla gözden geçirilmelidir. Savcılık aşamasında soruşturmanın yetkin şekilde yapılması, delillerin tam olarak toplanarak mahkemeye sunulması, davaların hem isabetli şekilde sonuçlanmasını hem de makul sürede bitirilmesini sağlayacaktır.
- Artan uyuşmazlıkların mahkeme önüne gelmesini önlemek için alternatif uyuşmazlık yollarının çeşitlerinin artırılmasına devam edilmesi, mevcutların kapsamının makul şekilde genişletilmesi gerekir.
- Gerek ilk derece gerek denetim muhakemesi yapan yargı mercilerinin önündeki dosyaların görülmesini sağlamak için hakimlerin performanslarının, çalışma sürelerinin etkin şekilde denetlenmesi yerinde olacaktır.
- Bütün bunların yanı sıra uzun dönemde gelecek nesillerin bir hukuk toplumunda yaşadıklarını hissetmelerini sağlamak amacıyla, adaletin, başkasına haksızlık yapmamanın en önemli değer olduğuna yönelik eğitim ve sosyal politikaların belirlenmesi ve uygulamaya taşınması büyük önem taşımaktadır.

Hukuk Yargısı

Ahmet Sait Öner

Avukat, İLKE Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

Hukuk yargısı özü itibariyle hukuk sisteminde yaygın olan yargılamaları tanımlasa da daha özeldir ceza dışında kalan mahkemelere ilişkin yargıyı işaret eder. Bu manada asliye hukuk ve ticaret, iş, sulh hukuk, icra hukuk gibi mahkemeler hukuk yargısı içinde değerlendirilir. Türk adalet sistemi içerisinde asliye hukuk ve sulh hukuk mahkemeleri genel görevli hukuk mahkemeleri olarak tasnif edilirken, ticaret, iş, kadastro, icra, aile, tüketici mahkemeleri vd. hukuk ihtisas mahkemeleri olarak sınıflandırılmıştır. Türk yargı sistemindeki bu tasnifin kökleri 1839 Tanzimat Fermanına kadar dayanır. 1924 tarihli "Mehâkimi Şer'iyenin İlgasına ve Mehâkimin [Mahkemelerin] Teşkilatına Ait Ahkamı Muaddil Kanun" düzenlemesi ile de şer'i mahkemeler ilga edilmiş ve bugünkü modern yargı sisteminin sacayakları kurulmuştur (Adalet Akademisi, t.y.).

Modern hukuk yargısı süreç içerisinde kendi formunu oluşturarak karakteristik bir yapıya bürünmüştür. Ancak bu yapısal formun sacayaklarının referansları ağırlıklı olarak batıya dayandığından çeşitli marazları beraberinde getirmekte ve bugün temel sorunların nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukuk yargısının güncel durumuna dair tespitler yapılarak çözüm önerileri sunmak için bu oluşuma dair yapısal dinamikleri göz önünde bulundurmamak önem arz etmektedir.

Hukuk yargısının teşkilat şeması ve özet tarihçesine dair verilen bu bilgilerden sonra bugün nasıl bir görünüm arz ettiği 2023

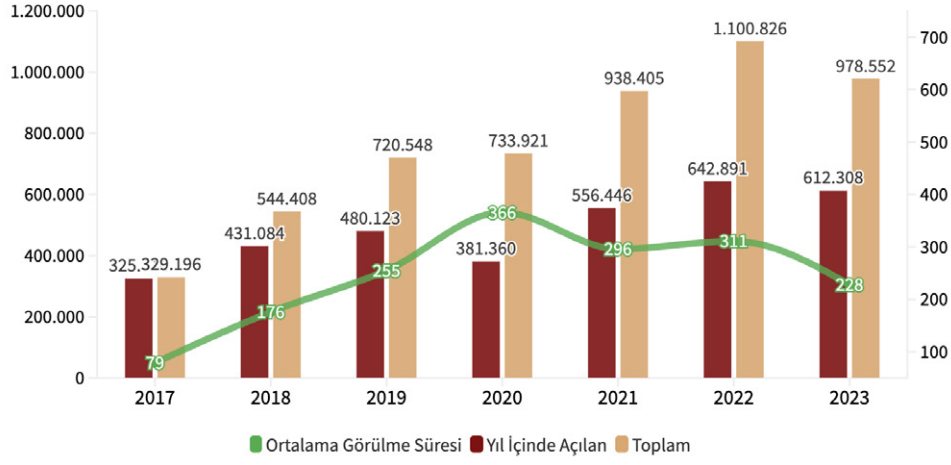
yılı verileri baz alınarak ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Hukuk Yargısının Genel Görünümü

Hukuk mahkemelerinde son üç yılda en çok dava artışının sulh hukuk mahkemelerinde olduğu görülmektedir. 2020 yılında 887 bin 61 olarak kayda geçen toplam dosya sayısı, 3 yıl sonra 2023 yılında 1 milyon 567 bin 64'e ulaşmıştır. Sulh hukuk mahkemelerindeki bu hızlı artışın temel sebeplerinden biri, artan kira davalarıdır. Dosya sayılarındaki bu artış, görülme süresini uzatmakta, uzun süren kira davaları sulh hukuk mahkemelerinin görünümüne negatif yansımaktadır. Bu davalarda arabuluculuk uygulaması 01.09.2023 tarihinden itibaren dava şartı olarak kabul edildiğinden, etkisinin 2024 yılı verilerine yansımaları öngörülmektedir.

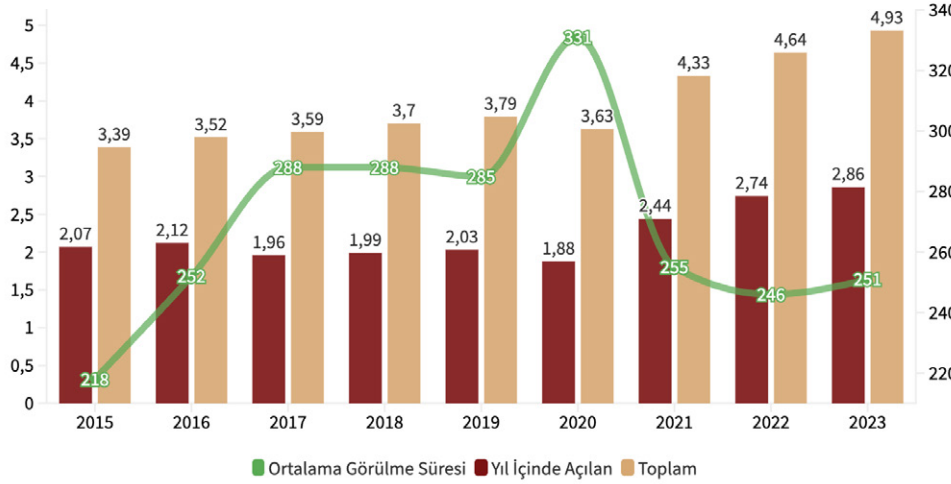
Asliye hukuk mahkemelerinde yıl içinde açılan ve toplam dosya sayıları önceki yıllara göre daha düşük oranda artmıştır. İş, tüketici, ticaret, sulh hukuk mahkemelerindeki kadar bariz olmasa da arabuluculuk uygulamasının etkisinden burada söz edilebilir. 2023 yılında açılan dosya sayısı bir önceki yıla göre %3 toplam dosya sayısı ise %7 oranında artmıştır. Dosya görülme gün sayısı da bir önceki yıla göre %3 artarak 376 günden 387 güne çıkmıştır. Her ne kadar dosya açılma sayıları artış eğiliminde olsa da nüfus artışı, yeni koşulların yeni sorunlar ortaya çıkarması gibi sebeplerle bu artış makul görülebilir. Ancak asliye hukuk mahkemelerinde

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

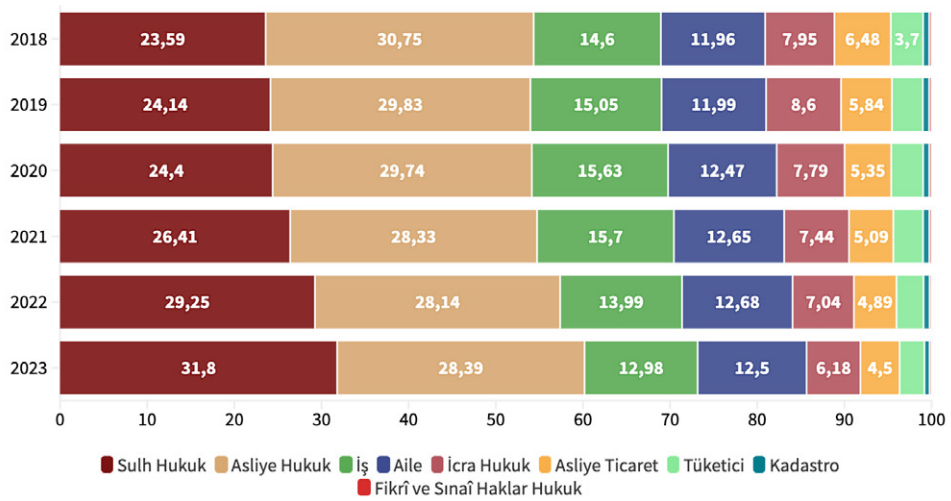
Grafik 31. Bölge Adliye Mahkemeleri Hukuk Daireleri Dosya Görünümü (2017-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Grafik 32. Hukuk Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Grafik 33. Hukuk Mahkemelerinde Ana Konularına Göre Açılan Davaların Oranı (%), 2018-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

dosya görülme gün sayılarına dikkat edilmeli ve görülme gün sayısının artış değil düşüş seyrinde ya da stabil bir eğride devami sağlanmalıdır.

Asliye ticaret mahkemelerinde açılan dava sayısının son beş yıldaki seyrine bakıldığında artış eğiliminde olmadığı görülmektedir. 2019 yılında açılan dava sayısı 221 bin 425 olarak kayda geçerken 2023 yılında bu sayı 221 bin 768 bin olarak verilere yansımıştır. Bu stabil görünümün önemli bir nedeni, konusu asliye ticaret mahkemesinin görev alanına giren alacak, tazminat, itirazın iptali gibi davalarda arabuluculuk uygulamasının devreye girmesi olarak görülmektedir.

Asliye ticaret mahkemelerindeki genel olumlu tablonun bir diğer sebebi de reel ekonomide dönüş etkisi olarak gözlenmektedir. Ticari hayatta çek, senet, açık hesap şeklinde iş tutmaların azalması, nakit ödeme, dijital bankacılık uygulamalarının artması tarafların anlaşmazlık potansiyelini azaltan etmenler olarak öne çıkmakta ve mahkemelere başvuru oranını düşürmektedir. Türkiye’de şirket sayısı arttığı halde dava sayıları stabil kalmaktadır. Bu durumun temelinde ise kurumsal firmaların artış etkisi hissedilmektedir. Öte yandan ekonomik istikrarsızlık beraberinde sağlamcı ticareti getirdiği için çek, senet, açık hesap usulleri azalmakta dolayısıyla taraflar arası çekişme oranı da düşmektedir. Son olarak asliye ticaret mahkemelerinde tekli ve heyet halinde oluşturulan çalışma usulünün faydalı olduğu, bu usulde görev yapan hakimlerin genel olarak etkin hizmet sundukları gerçeğini de vurgulamak gerekir.

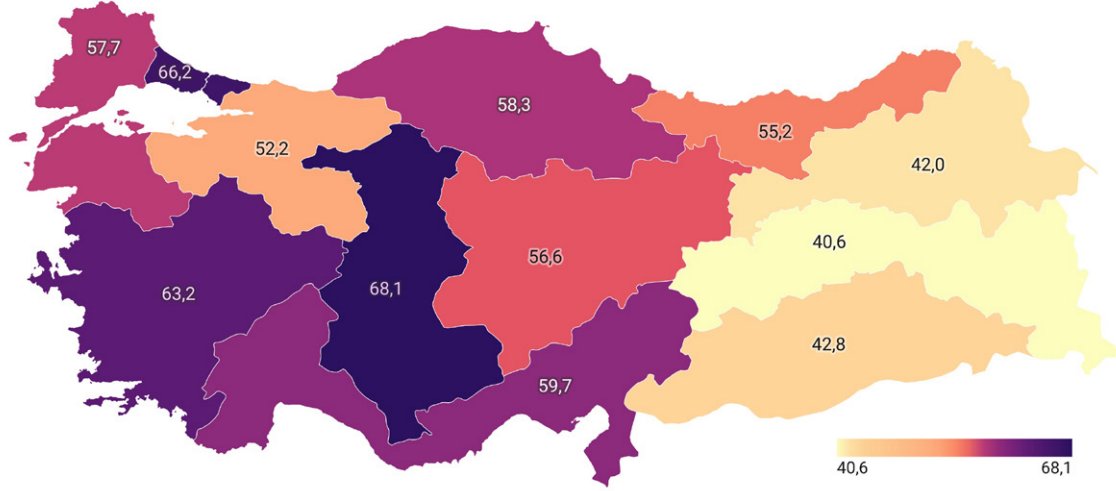
Aile mahkemelerine ilişkin son üç yıl baz alındığında yıl içinde açılan dosya sayılarında ilginç veriler öne çıkmaktadır. 2021 (352 bin 524) ve 2022 (384 bin 398) yıllarındaki

açılan dosyaları artış hızı 2023 (393.661) yılında düşmüştür. Açılan dosya sayılarının artış hızındaki bu düşüş boşanma davalarında daha bariz şekilde gerçekleşmiştir. Buna göre; 2021 yılında 279 bin 557 boşanma davası, 2022 yılında 289 bin 088 boşanma davası açılmışken bu sayı 2023 yılında 290 bin 135 olmuştur. Yani bir önceki yıla göre %0,36 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Boşanma davalarına dair dikkat çekici bir diğer veri ise yıl içinde açılan dava sayılarında boşanma davalarının oranının düşmüş olmasıdır. Aile mahkemelerinde 2022 yılında açılan davaların %75,2’si boşanma davasıyken bu oran 2023 yılında %73,7 olarak gerçekleşmiştir.

Aile mahkemelerinde boşanma davalarının artış oranındaki düşüşe rağmen dosya görülme sürelerindeki artışın devam ettiği verilere yansımaktadır. 2022 yılında 198 gün olan dosya görülme süresi 2023 yılında 209 olmuştur. Bu süreye istinaf ve yargıtay safhası da eklendiğinde çok uzun süren boşanma davaları problemi gün yüzüne çıkmaktadır. Bu bağlamda boşanma davalarının uzun sürmesi toplumsal travma nedeni olarak kabul edilmeli ve ciddiyle gündeme alınmalıdır.

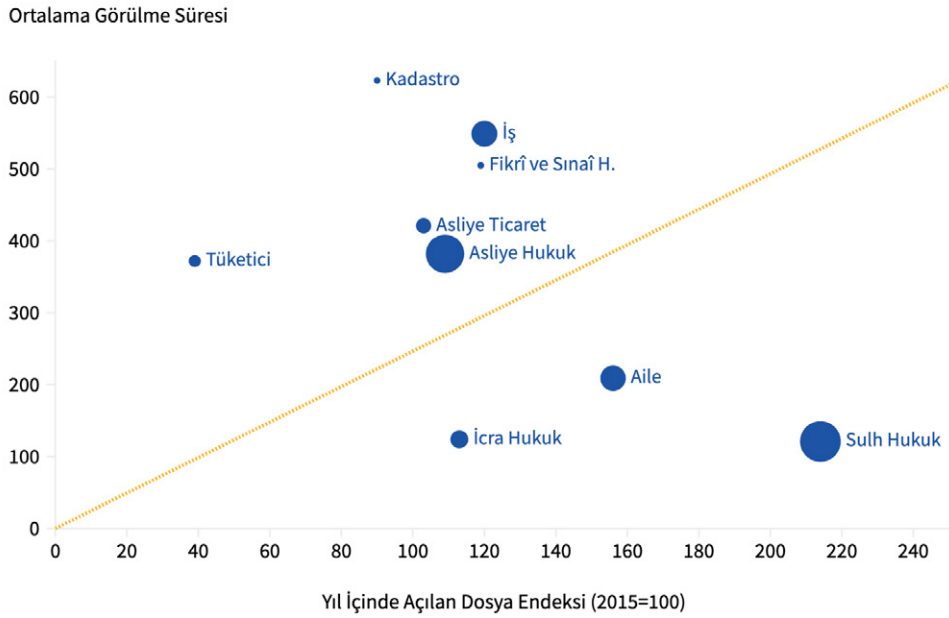
Son olarak bu bahiste Türk hukukunda tartışılan TMK 175’teki süresiz nafaka uygulamasının hakkaniyetli olmadığı ve daha adil çözümlere ihtiyaç duyulduğunu da belirtmek gerekir.

İş mahkemelerinde son üç yıllık seyre bakıldığında yıl içinde açılan dava sayılarında zikzaklı bir seyir olduğu ancak toplam dosya sayısındaki düşüşün süreklilik gösterdiği anlaşılmaktadır. 2021 yılında toplam dosya sayısı 681 bin 592 olarak gerçekleşmişken bu sayı 2023 yılında 639 bin 730 olmuştur. İş mahkemelerindeki bu tabloya göre arabuluculuk uygulamasının asıl etkisinin toplam

Harita 5. Hukuk Mahkemeleri Bin Kişi Başına Düşen Dosya Sayısı (İBBS-1, 2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri kullanılarak oluşturulmuş.

Grafik 34. Hukuk Mahkemeleri Yıl İçinde Açılan Dosya Endeksi ve Ortalama Görülme Süresi (2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Not: Endeks 2015 yılındaki dosya sayısı 100 kabul edildiğinde 2023 yılındaki değişimi göstermektedir. Örneğin Sulh Hukuk Mahkemeleri 2023 endeks puanı 214 olup dosya sayısı 2015'e göre 2,14 kat artmıştır. Nokta büyüklükleri ise 2023 yılındaki dosya sayısına işaret etmektedir.

Ekonomik istikrarsızlıklar hukuki güvenceyi zayıflatmakta ve yargıya olan güveni azaltmaktadır.

dosya sayılarına yansıdığı gözlenmektedir. Açılan dava sayılarındaki zikzaklı seyirde ise arabuluculuğun etkisi olmakla beraber ekonomik istikrarsızlığın etkisi hissedilmektedir.

Fikri ve sınai haklar hukuk mahkemelerinde önceki yıldan devir, karara bağlanan dosya sayısı ve gelecek yıla devir dosya sayısı artışında dengeli bir seyir izlenmektedir. Ancak ihtisas mahkemesi olması ve alan etkisi nedeniyle iş yükünün yoğun olmaması karşısında dosya görülme gün sayısının uzunluğu (511 gün) negatif bir bulgu olarak yansımaktadır. Açılan davaların tazminat hesaplamalarının uzun sürmesi, ticari defter inceleme, bilirkişi süreci, tarafların dava açarken tazminat, men, unvan terki gibi birden fazla talepte bulunmaları, karşı dava açılması gibi etmenler bu tablonun temel nedenleri olarak öne çıkmaktadır. Yine bu mahkemelerde değişik iş sayısının oldukça yoğun olması da iş yükünü artıran bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır.

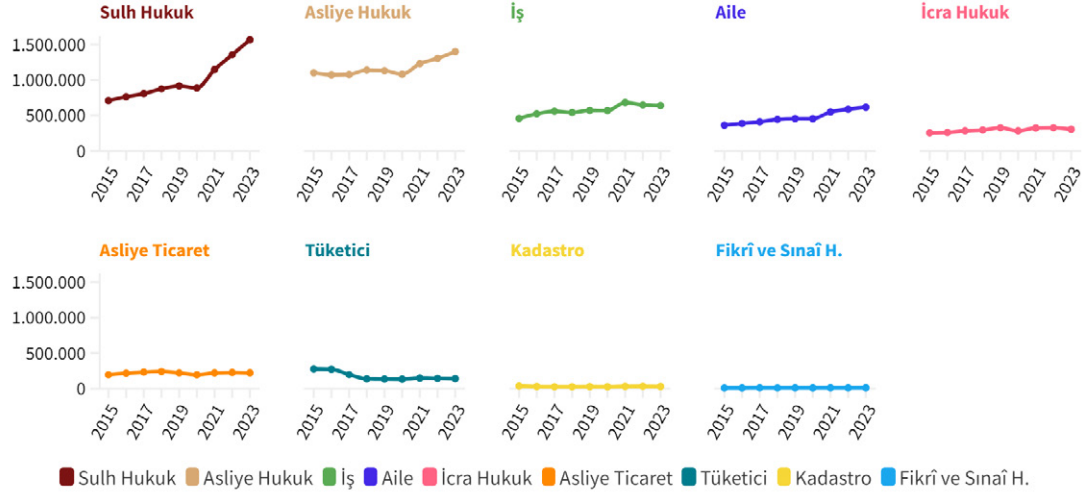
Tüketici mahkemelerinde en dikkat çeken detay önceki yıldan devredilen gelen dosya sayısı karşısında gelecek yıla devredilen dosya sayısının azalmış olmasıdır. Bu durum tüketici mahkemelerinde karara bağlanan dosya sayısının yüksek oluşuna işaret etmektedir. Ayrıca arabuluculuk kurumunun aktif işlemesi de tüketici mahkemelerindeki olumlu tablonun nedeni olarak görülmektedir. Tüketici mahkemelerindeki bu görünüm 2021, 2022 yıllarında da aynı şekilde seyretmiştir. Bu tablo da tüketici mahkemelerinin

hukuk yargısında oturmuş bir yapısının olduğunu işaret etmektedir.

İcra hukuk mahkemelerine son beş yıla mercek tutulduğunda, dosya sayılarının inişli çıkışlı bir seyir izlediği ancak 2023 yılında ciddi düşüş olduğu görülmektedir. 2019 yılında 326 bin 126 olan dosya sayısı 2022 yılında 326 bin 277, 2023 yılında ise 304 bin 592 olarak istatistiklere yansımıştır. İcra dairelerinin niteliğinin, sayısının ve personelinin orantılı artışının bu tabloda etkili olduğu gözlemlenmektedir. Yine icra dairelerinde etkin karar alımı icra mahkemelerinin yükünü hafifletmektedir. Bunun yanı sıra harçların yüksek oluşunun da İcra hukuk mahkemelerine başvuruda bir etki oluşturduğu ifade edilebilir.

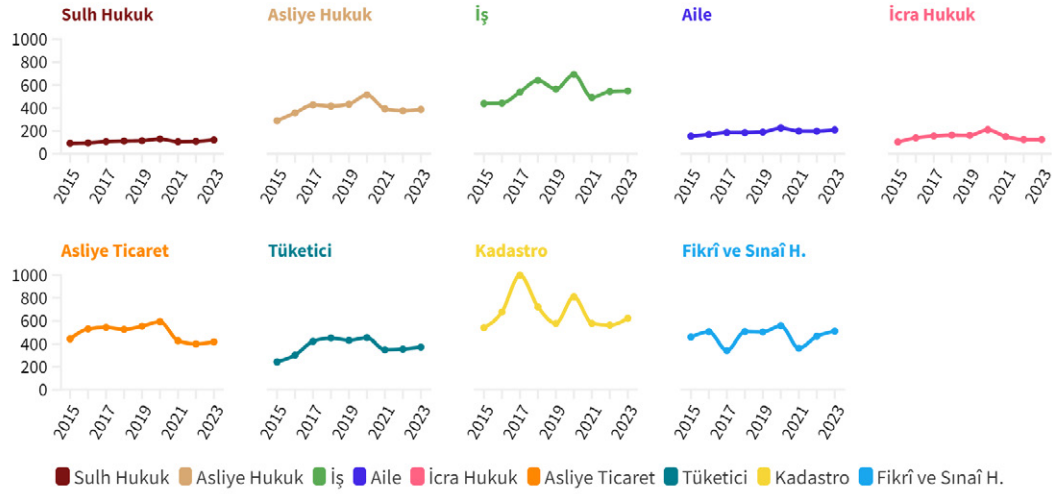
Bölge adliye mahkemeleri ilk derece mahkemelerinde verilen kararların maddi-hukuki yönden denetimi ile kati suretle karara bağlanan dosyaların Yargıtaya intikal etmeden kesinleşmesi ve böylece Yargıdaki iş yükünün hafiflemesi, yargılama sürelerinin kısalması gibi misyonları ifa eder. İstatistiklere bakıldığında bölge adliye mahkemeleri hukuk dairelerinde yıl içinde açılan dosya sayısının bir önceki yıla göre azaldığı istatistiklere yansımıştır. Bunun sebebinin ilk derece hukuk mahkemelerinde arabuluculuk nedeniyle açılan dava sayılarındaki düşüşün istinaf mahkemelerine yansması olarak görülmektedir. Ancak toplam dosya sayısının artış gösterdiği ve dosya ortalama görülme süresinin arttığı müşahede edilmektedir. 2022 yılında dosya görülme süresi 311 gün iken bu rakam 2023 yılında 368 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler bölge adliye mahkemelerinde yıl içinde açılan dosya sayısında azalma yaşanmakla beraber işgücü yükünün arttığını, buna bağlı olarak da yargılama sürelerinin uzadığını göstermektedir.

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

Grafik 35. Hukuk Mahkemeleri Mahkeme Türüne Göre Dosya Sayısı (2015-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Grafik 36. Hukuk Mahkemeleri Mahkeme Türüne Göre Ortalama Görülme Gün Sayısı (2015-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Hukuk yargısının genel görünümünde mahkemelerden bağımsız olarak iki hususa değinmek gerekmektedir. Tüm yargı alanlarında olduğu gibi hukuk yargısında da insan unsuru (hakim, savcı, avukat) yargı süreçlerini etkilemektedir. Dosya görülme gün sayısı, devreden dosya ve bozmayla gelen dosyalarda özellikle donanımlı hakimlerin görünümü olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Etkin hakimlikle ilintili zikredilecek bir diğer husus ön inceleme uygulamasıdır. Mahkemelerde ön inceleme usulünün yargı sürecini uzatan bir etmene dönüştüğü görülmekte ve uygulama tartışma konusu olmaktadır. Bu nedenle ön inceleme uygulaması halihazırda yargı sürecini uzatan faktörlerden birisi olarak görülmektedir.

Değerlendirme ve Öneriler

Yargı sisteminde, özellikle de hukuk yargısında, hakim unsuru büyük bir dikkatle ele alınmalıdır. Hakimin donanımı, görev yaptığı mahkemeye yapısal uyumu ve çalışma düzeni, yargı sisteminin işleyişine doğrudan etki etmektedir.

Ekonomik istikrarsızlığın yargıya olan maliyeti iki farklı şekilde hissedilmektedir. İlk olarak, harç, vergi ve diğer yargı masraflarının artması şeklinde kendini gösterir. İkinci olarak ise dava sayısının artışı, yargı süresinin uzaması ve iş yükünün çoğalması üzerinden etkisini göstermektedir. 2023 yılında ekonomik istikrarsızlığın etkisini en çok hisseden mahkemeler kira bedel ve tahliye davalarıyla sulh hukuk mahkemeleri olmuştur. Bu durum, ekonomik istikrarsızlıkların hukuki güvenceyi zayıflattığını ve yargıya olan güveni azalttığını göstermektedir.

Hukuk yargısında genellikle delillerin tarafarca sunulması söz konusu olup, savcılık,

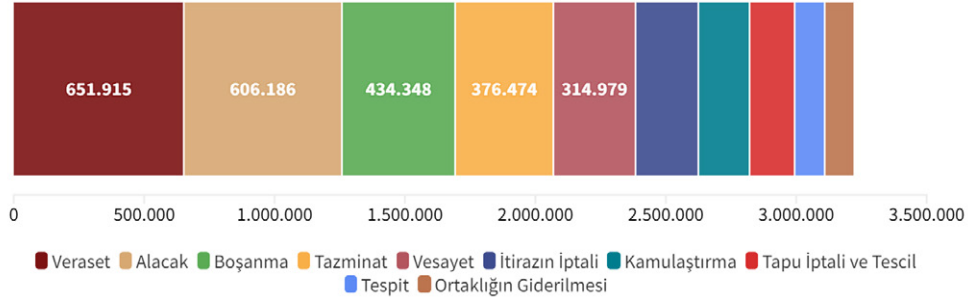
kolluk, Adli Tıp Kurumu (ATK) gibi delil ikame eden unsurlar bulunmamaktadır. Bu nedenlerle, iş yükünün elvermesi koşuluyla hukuk mahkemelerinde duruşma aralıklarının daha sık yapılması, yargı süresini kısaltacağı gibi iş yükünün de azalmasına vesile olacaktır. İş yükü ve duruşma usulü bahsinden hareketle hukuk mahkemelerinde ön inceleme usulünün yargıyı nitelikli sürdürme ya da hızlandırma misyonunu tam olarak yerine getirmediğini belirtmek gerekir. Yine İş, tüketici ve asliye ticaret mahkemelerinde arabuluculuk alternatif çözüm yönteminin iş yükünü önemli ölçüde azalttığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, arabuluculuğun yaygınlaştırılmasının hukuk yargısına olumlu katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

2023 yılında en çok dava artışı sulh hukuk mahkemelerinde olmuştur. Kira davalarındaki bu artış, iş yükünü arttırmış ve dosyaların görülme sürelerini uzatmıştır. Sulh hukuk mahkemelerinde kiracıyı koruyan refleksle alınan kararlar, belirli durumlarda mülk sahiplerinin hak kaybı yaşamasına neden olmuştur. %25 kira artış sınırı, mülkiyet hakkının korunma mekanizmalarını zayıflatmış, kiracıyı koruyan hukuki güvence maliklerini aynı oranda koruyamamıştır.

Asliye ticaret mahkemelerinde tekli ya da heyet halinde çalışan hakimlik sisteminin iyi çalıştığı gözlemlenmektedir. Heyet halinde çalışmalarda iş bölümü ve işbirliği imkanlarının ortaya çıkması, dosyaların etkin bir şekilde ele alınmasına ve neticelendirilmesine olanak tanımıştır.

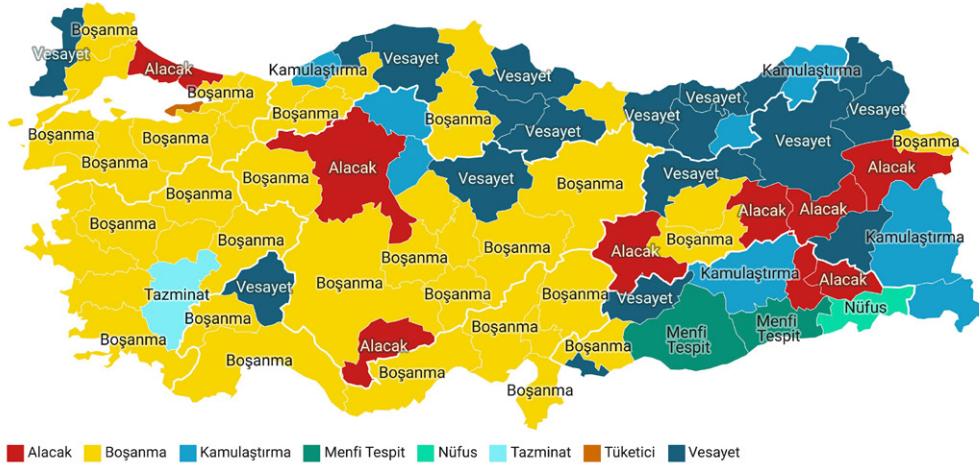
Aile mahkemelerinde davaların uzun sürmesi, hukuk yargısında öne çıkan en temel sorunlardan biri olarak görülmektedir. Fiilen bitmiş olan evlilik birliğinin uzun süren yargılamalar nedeniyle hukuken devam etmesi,

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

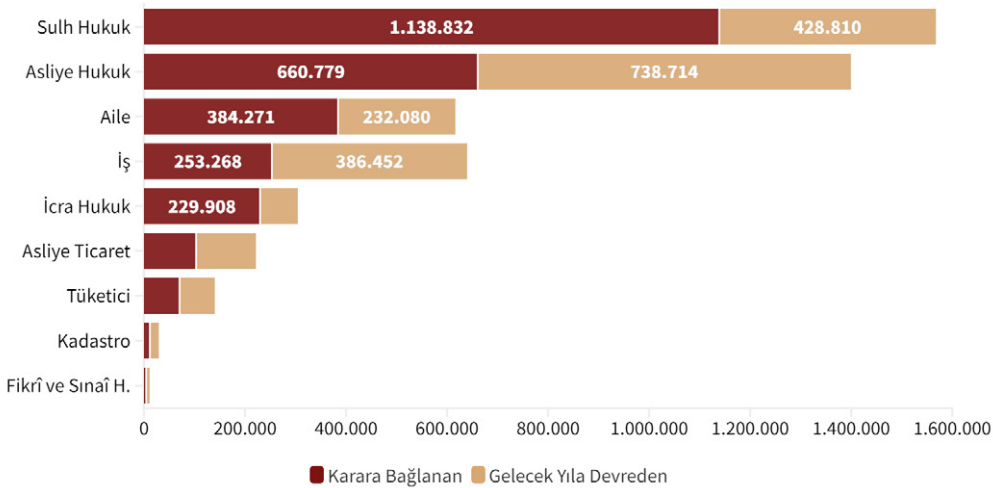
Grafik 37. Hukuk Mahkemeleri Dava Türlerine Göre Yıl İçinde Açılan Dosya Sayısı (İlk 10 Konu, 2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Harita 6. İllere Göre Hukuk Mahkemelerine Açılan Davalarda İlk Sırayı Alan Dava (2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Grafik 38. Hukuk Mahkemeleri Mahkeme Türüne Göre Karar Bağlanan ve Devreden Dosya Sayısı (2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

büyüyen bir toplumsal yaraya dönüşmektedir. Ayrıca, uzlaşmayla çözülecek olan uyuşmazlık mahkemeye intikal ettiğinde katılma ve inatlaşmaya varmakta, çekişme derinleşmektedir.

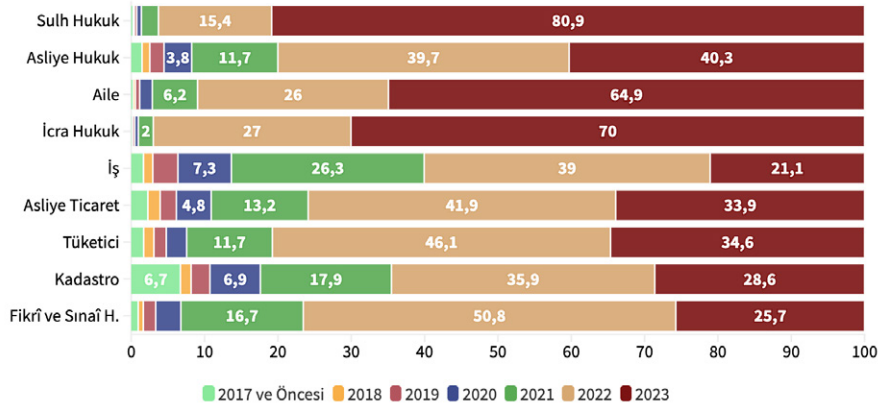
İcra dairelerinin sayısının ve niteliğinin artması, icra hukuk mahkemelerinin işleyişine olumlu yansımıştır. İcra dairelerinde alınan etkin kararlar, tarafların üst merci olarak icra hukuk mahkemelerine başvurularını azaltmış, bu durum da icra hukuk mahkemelerindeki iş yükünün düşmesine neden olmuştur. Fikri ve sınai haklar hukuk mahkemesinde ise genel görünüm dengeli seyretmekle birlikte, açılan davalarda birden çok dava konusu talepte bulunulması, defter ve bilirkişi incelemesi gibi süreçlerin işlemesi, dosya görülme süresini oldukça uzatmaktadır.

- İş yükünün elvermesi kaydıyla hukuk mahkemelerinde duruşma günü aralarının daha sık olması yargı süresini kısaltacağı gibi iş yükünün azalmasına da vesile olacaktır.
- HSK'nın hakimlerle ilgili yapısal faktörleri dikkate alıp takip ve atama sistemini geliştirmesi mahkeme işleyişlerini daha etkin kılacaktır. Bu bağlamda hakimlerin ölçme ve değerlendirme yöntemleriyle yapısal yatkınlıklarına göre asliye, sulh, ticaret, iş, tüketici, fikri sınai vs. mahkemelerine atanması etkin hakim, etkin mahkeme formuna geçişi sağlayacaktır.
- Hukuk yargısında ön inceleme usulünün kaldırılması ve bu sürecin etkin hakimliğe dair yapısal çözümlerin üretilmesiyle yönetilmesinin hukuk yargısına olumlu katkıda bulunacağı düşünülmektedir.
- Sulh hukuk mahkemelerinde görülen kira tespit ve tahliye davalarında duruşma günlerinin uzun tutulmaması hukuki

güvenceyi artıracak ve vatandaş nezdinde çatışma psikolojisinin sonlandırılmasına katkı sağlayacaktır.

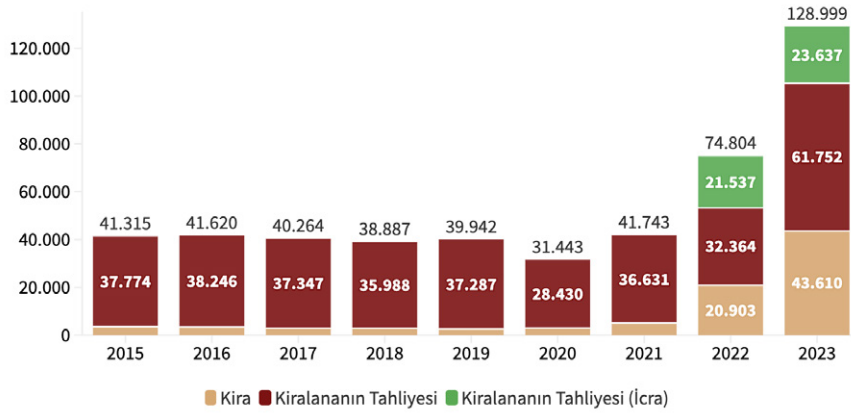
- Sulh hukuk mahkemelerinde görülen kira tespit ve tahliye davalarında ev sahiplerini mağdur eden ve salt kiracıyı koruyan peşin yaklaşımdan vazgeçilmelidir. Anayasal hak olan mülkiyet hakkı gözetilmeli buradan hareketle bu davalarda maddi vakada tarafların hakları eşdeğer ele alınarak karar tesisi hukuki güvence oluşumunu sağlayacaktır.
- Aile mahkemelerinde arabuluculuk müessesesi devreye koyulmalıdır. Anlaşmalı boşanma uygulaması burada tek başına yeterli çözümü sunamamaktadır. Uzun yargı süreci, mahkemeye intikal sürecinde yaşanan katılma ve inatlaşma nedeniyle yaşanan krizlerin çözümü ve travmaların aşılabilmesi için aile mahkemelerinde arabuluculuk uygulaması başlatılmalıdır.
- Aile mahkemelerine yönelik bir diğer öneri taraflardan birisinin boşanma iradesinin varlığı halinde hakim tarafından dinlenmesi, en az bir tarafta boşanma iradesi varsa boşanma kararını öncelikle vermesi yönündedir. Nafaka, tazminat, velayet vs. hususlarda dava devam ettirilebilir.
- TMK 175 maddesindeki "süresiz olarak" ibaresi kaldırılmalıdır. Buna göre; nafaka süresinin belirlenmesinde hakime takdir hakkı verilmelidir. TMK 176 maddeleri bu durumda yine tarafların hakkını koruyacak şekilde uygulanabilecektir.

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

Grafik 39. Hukuk Mahkemelerinde 2023 Yılında Karara Bağlanan Dosyaların Açıldıkları Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

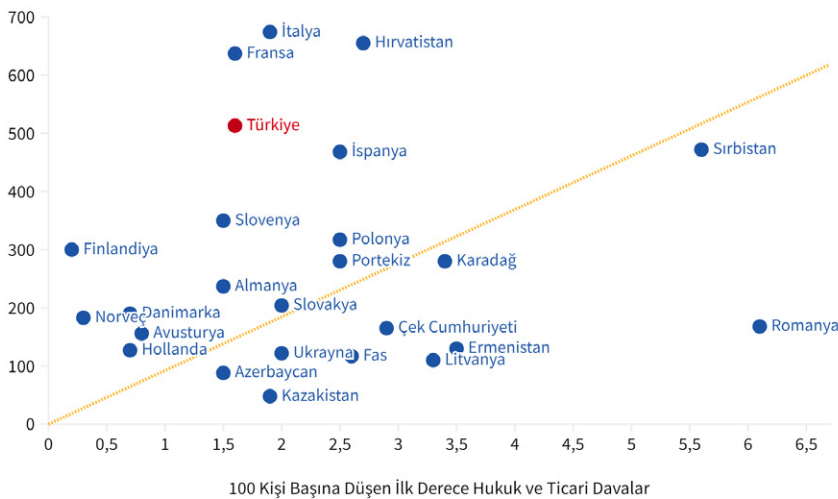

Grafik 40. Hukuk Mahkemeleri Kirayla İlişkili Yıl İçinde Açılan Dava Sayıları (2015-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri.

Not: Adalet Bakanlığının 2022 öncesi Adalet İstatistikleri'nde, Kiracının Tahliyesi (İcra) konusunun özel bir başlık altında yer almasının bu tür davaların sayısının sınırlı olmasından kaynaklandığı ve bu dava türünün diğer kategorisi içinde sunulduğu öngörülmektedir.

İlk Derece Hukuk ve Ticari Davalarda Karar Verme Süresi

Grafik 41. CEPEJ Üyesi Ülkelerde İlk Derece Hukuk Mahkemeleri Dosya Görünümü (2020)

Kaynak: Council of Europe, European Judicial Systems - CEPEJ Evaluation Report 2022

İdari Yargı

Muhammed Göçgün

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Medipol Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Kıta Avrupası hukuk sistemini benimseyen ülkelerden biri olan ülkemizde yargı ayrılığı kabul edilmiş ve Anayasa'nın 155. maddesi doğrultusunda yargı sistemi adli yargı-idari yargı ayrılığı esasınca kurulmuştur. Diğer yandan Anayasa'nın 125. maddesinde ise idarenin her türlü işlem ve eylemine karşı yargı yolunun açık olduğu kuralı bulunmaktadır. Böylelikle hukuk devletinin en önemli gereklerinden biri olan idarenin yargısal denetimi, adli mahkemelerden bağımsız olarak idari yargı mercilerince ve yine adli hakim ve savcılardan ayrı şekilde idari yargı hakimleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

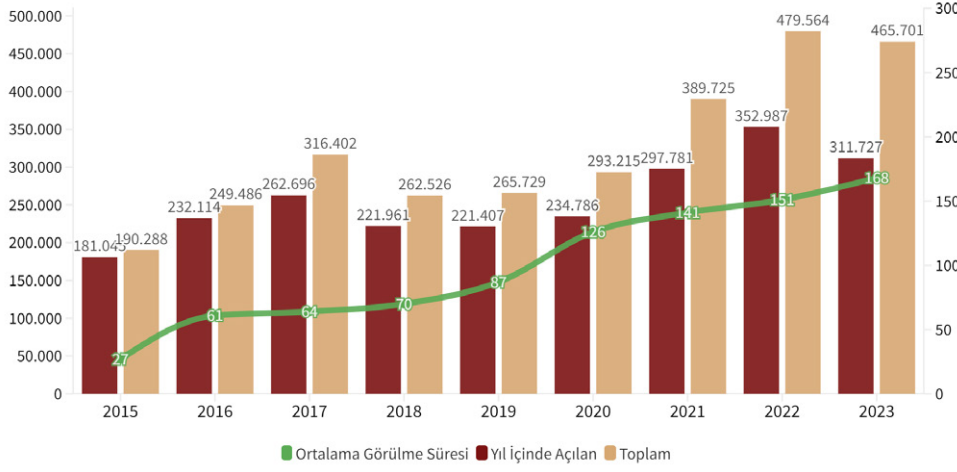
İdari yargıya ilişkin temel kanunlar ise 20 Ocak 1982 tarihinde yürürlüğe giren; 2575 sayılı Danıştay Kanunu, 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun ile 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'dur. İdare ve bölge idare mahkemelerinin yanı sıra söz konusu yasal düzenlemeler doğrultusunda kurulan ve faaliyet gösteren vergi mahkemeleri de idari yargıda ihtisaslaşma esası uyarınca idare mahkemelerinden ayrı şekilde teşkilatlandırılmıştır. Aynı şekilde Danıştay ve bölge idare mahkemeleri bünyesinde de idari dava daireleri ve vergi dava daireleri bulunmaktadır. Öte yandan idari yargının iş yükünün önemli bir bölümünü oluşturan vergi uyuşmazlıklarında 2577 sayılı Kanun ile 213 sayılı Vergi Usul Kanunu uygulanmaktadır.

2014 yılında yapılan kanun değişikliklerinin ardından bölge idare mahkemelerinin 20 Temmuz 2016 tarihinde istinaf merci olarak göreve başlamasıyla birlikte idari yargıda üç dereceli yargılama sistemine geçilmiştir. Böylelikle istinaf, idare ve vergi mahkemesi kararlarına karşı başvurulabilecek öncelikli kanun yolu haline gelmiştir. İstinaf başvuruları üzerine verilen bölge idare mahkemesi kararlarından da yalnızca 2577 sayılı Kanun'da sayılanlar hakkında Danıştay tarafından temyiz incelemesi yapılabilecektir. Bu değişikliğin ardından idari yargı sistemi açısından üstlendiği işlev ciddi oranda genişleyen bölge idare mahkemeleri; 2577 sayılı Kanun'un 27. maddesi uyarınca verilen yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlara yapılan itirazları da karara bağlamaktadır. Bölge idare mahkemelerinin bir diğer görevi ise istinaf başvurusuna konu ilk derece mahkemesi kararlarının yürütmesinin durdurulması talepli başvuruları sonuçlandırmaktır. Bölge idare mahkemeleri ayrıca 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun uyarınca soruşturma izni verilmesine ya da verilmemesine ilişkin işlemlere karşı itiraz merci konumundadır.

İlk Derece İdari Yargı Mercilerine İlişkin Durum

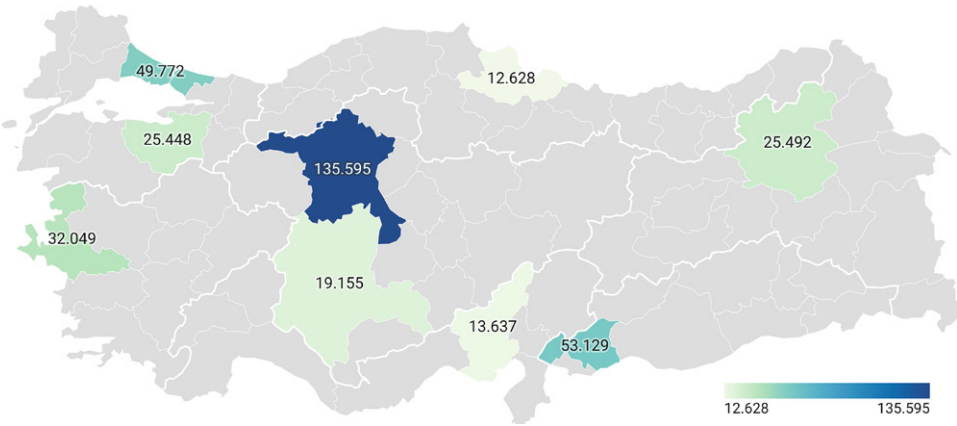
İdari uyuşmazlıkların yargısal çözümünde ilk basamağı oluşturan idare mahkemeleri ile vergi mahkemelerindeki davaların, gerek görülmekte olan dava türü ve sayısı gerekse

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

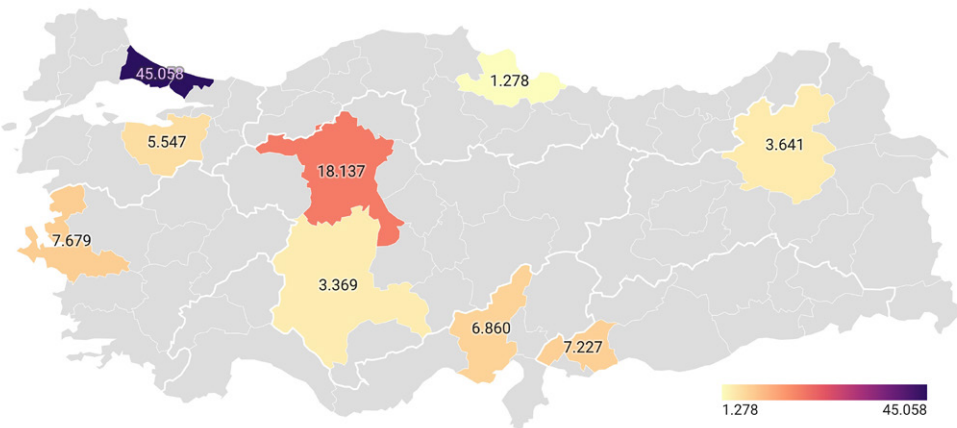
Grafik 42. Bölge İdare Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Harita 7. Bölge İdare Mahkemeleri Dava Daireleri Dosya Sayısı (2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Harita 8. Bölge Vergi Mahkemeleri Dava Daireleri Dosya Sayısı (2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

bir dosyanın ortalama görülme süresi gibi hususlar açısından ele alınması idari yargı sisteminin içinde bulunduğu durumun tespiti açısından önemlidir. Bu kapsamda idare mahkemelerine ilişkin Adalet Bakanlığının 2023 yılı verileri incelendiğinde, görülmekte olan dava sayısının yanı sıra yıl içinde açılan dava sayılarında da son 4 yıldır ciddi bir artışın olduğu görülür. Buna karşılık idare mahkemelerinde bir dosyanın ortalama görülme süresinin, 2022 yılıyla aynı olsa da 2020 ve 2021 yıllarına göre kısalması dikkat çekicidir. Diğer yandan idare mahkemelerinde bozularak gelen dosya sayısı da giderek artmakta; bu ise dosyaların temizlenme oranını olumsuz etkilemektedir.

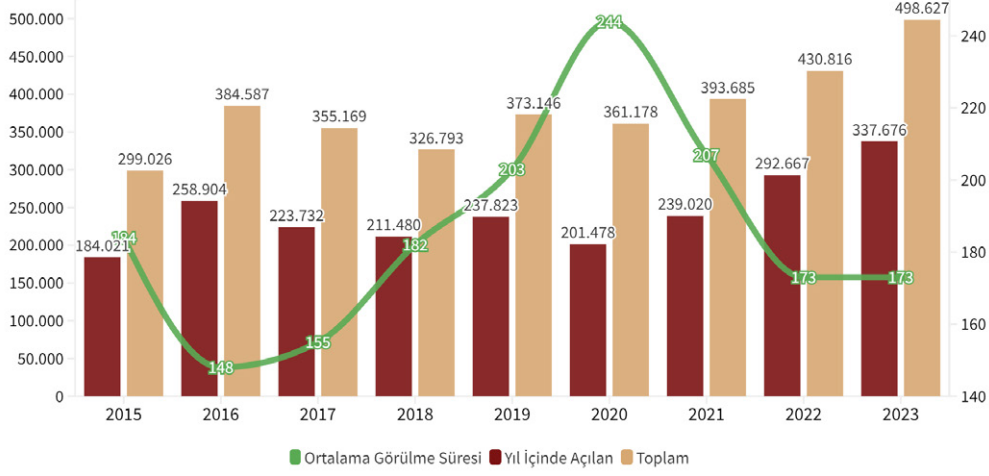
Dava türü özelinde idare mahkemelerindeki dosyalar incelendiğinde ise 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'ndan kaynaklanan uyuşmazlıkların ilk sırada olması dikkat çekicidir. Söz konusu uyuşmazlıkların sayısında son yıllarda çok ciddi bir artış meydana gelmiştir. Öyle ki; idare mahkemelerinde dava türüne göre yıl içinde açılan dava endeksi verilerine göre 2023 yılında açılan dava sayısı 2015 yılında açılan dava sayısının 24 katından fazladır. Bu durum, kuşkusuz, siyasi iradenin tercih ve tasarrufları doğrultusunda ülkemizde bulunan 6458 sayılı Kanun kapsamındaki kişi sayısının ve bu kişiler hakkında tesis edilen idari işlemlerin fazlalığıyla yakın ilişkilidir. Bu noktada öncelikle kamu gücü kullanan kişi ya da makamların 6458 sayılı Kanun kapsamındaki kişilerin hak ve özgürlüklerini kullanmaları konusunda hukuk devleti gerekleri doğrultusunda ve daha titiz davranması gerektiği ifade edilmelidir. Diğer yandan son yıllarda 6458 sayılı Kanun kapsamındaki kişilerin, hak ve menfaatlerini etkileyen idari tasarrufların artmasının sonucunda hak arama özgürlüklerini giderek daha bilinçli şekilde

kullanmaya başlamaları da uyuşmazlık sayısının artmasında etkili olmuştur. Söz konusu uyuşmazlıklar bakımından dava sayısındaki artışa paralel olarak uyuşmazlıkların ortalama görülme gün süresinin git gide arttığı da vurgulanmalıdır.

Türk idare mahkemelerindeki iş yükü ve buna paralel olarak ilgililerin adalete erişim süreleri, Avrupa Adalet Etkinliği Komisyonunun (CEPEJ) 2020 yılına ilişkin raporu (European judicial systems CEPEJ Evaluation Report, 2022) çerçevesinde diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin genel olarak orta sıralarda ve birçok Avrupa ülkesine kıyasla iyi durumda olduğu söylenebilir. Örneğin; idari davaların ilk derece mahkemelerinde gün bazında sonuçlanma süresi bakımından 230 gün süreyle 16. sırada olan Türkiye; bu açıdan Almanya, İtalya ve İspanya'dan daha iyi durumdadır. Aynı şekilde ilk derece mahkemesinde iki yıldan daha uzun süredir bekleyen idari davaların oranı Türkiye'de %2,7 olup bu kriter açısından da Türkiye yine birçok ülkenin önündedir. Buna karşılık CEPEJ raporundaki veriler dikkate alındığında 100 kişi başına düşen ilk derece idari dava sayısına göre yapılan sıralamada %0,42 oranla 27. durumda bulunan Türkiye'nin idari uyuşmazlık sayısının azaltılması noktasında ciddi tedbirler alması gerektiği söylenebilir.

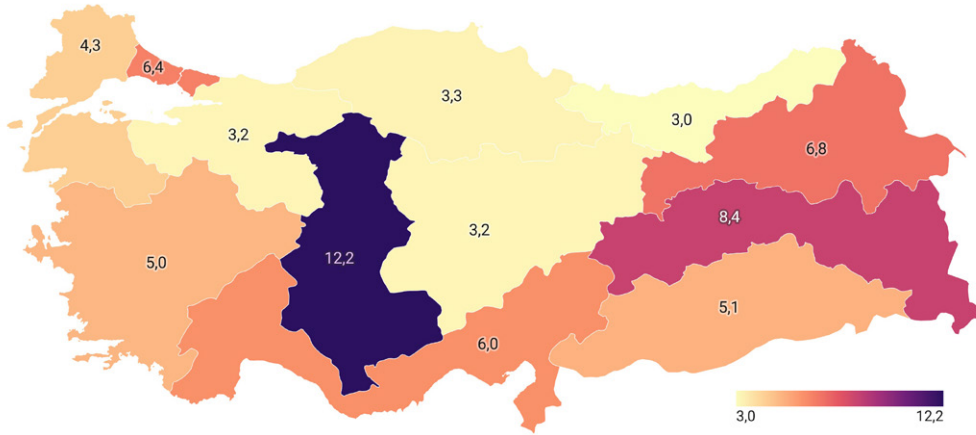
Son olarak vergi mahkemeleri üzerinde de durmak gerekir. İdari yargıdaki ihtisas mahkemesi niteliğindeki bu mahkemelerin iş yükü bakımından içinde bulunduğu durum, idare mahkemelerine nazaran daha olumlu olarak değerlendirilebilir. Zira 2023 yılı verileri esas alındığında vergi mahkemelerinde açılan dava sayısında gerçekleşen düşüşün devam ettiği gözlemlenmektedir. Vergi mahkemelerine bozularak gelen dava sayısının da giderek azalmasının bir sonucu olarak bu mahkemelerdeki temizlenme oranı git

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

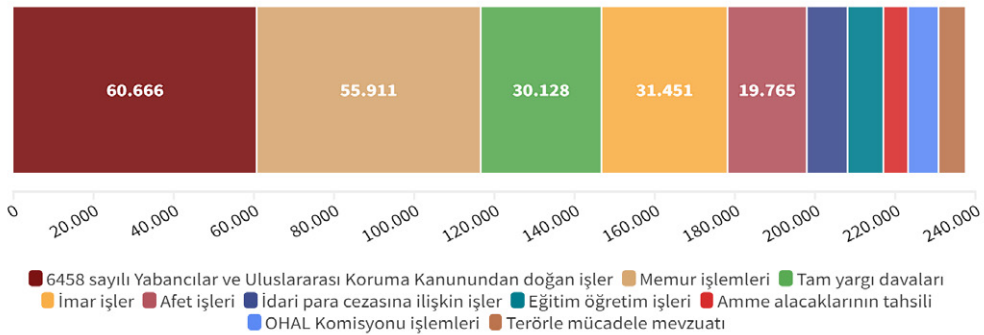
Grafik 43. İdare Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Harita 9. İdare Mahkemeleri Bin Kişi Başına Düşen Dosya Sayısı (İBBS-1, 2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri kullanılarak oluşturulmuştur.

Grafik 44. İdare Mahkemeleri Dava Türlerine Göre Dosya Sayısı (İlk 10 Konu, 2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

gide artmaktadır. Vergi mahkemelerindeki bu olumlu durumda; kamuoyunda “vergi yapılandırması” ya da “vergi barışı” olarak da bilinen ve 9 Haziran 2021 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 7326 sayılı Kanun’un doğrudan ve dolaylı etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Zira bu yasal düzenlemede ilgililerin kanun kapsamındaki avantajlardan yararlanabilmeleri için; dava açmamaları, açılmış davalardan vazgeçmeleri ya da kanun yollarına başvurmamaları gibi koşullar getirilmiştir.

Vergi mahkemeleri özelinde dikkat çeken bir diğer husus ise İstanbul Vergi Mahkemelerindeki dosya sayısının Türkiye’deki tüm vergi mahkemelerinde bulunan dosya sayısının neredeyse yarısına tekabül etmesidir. Nitekim İstanbul’un sahip olduğu nüfus ve ticaret yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda normal sayılabilecek olan bu durumun ortaya çıkardığı ihtiyacın karşılanması amacıyla 1 Mayıs 2024’te hali hazırda İstanbul’da faal durumda olan 15 vergi mahkemesine ek olarak 12 vergi mahkemesi daha kurulmuştur. Bu mahkemelerin kısa sürede faaliyete geçmesinin İstanbul Vergi Mahkemelerinin iş yüküne olumlu etki edeceği açıktır.

6 Şubat Depremlerinin İdari Yargıya Etkisi

2023 yılında Türkiye’yi etkileyen en önemli hadise, kuşkusuz, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremlerdir. Bu depremlerin ülkemiz ve vatandaşlarımız açısından doğurduğu maddi ve manevi sonuçlara ek olarak hukuk sistemimize getirdiği yük de azımsanmayacak boyuttadır. İdari yargı özelinde depremler sonrası idari işlem ya da eylemlerden kaynaklı zararların tazmini istemli açılan tam yargı davalarının yanı sıra imar ve yapı

denetim mevzuatından kaynaklanan ya da hasar tespit raporlarına dayalı tesis edilen idari işlemlerin iptalini konu edinen davaların sayıca fazlalığı önem arz etmektedir.

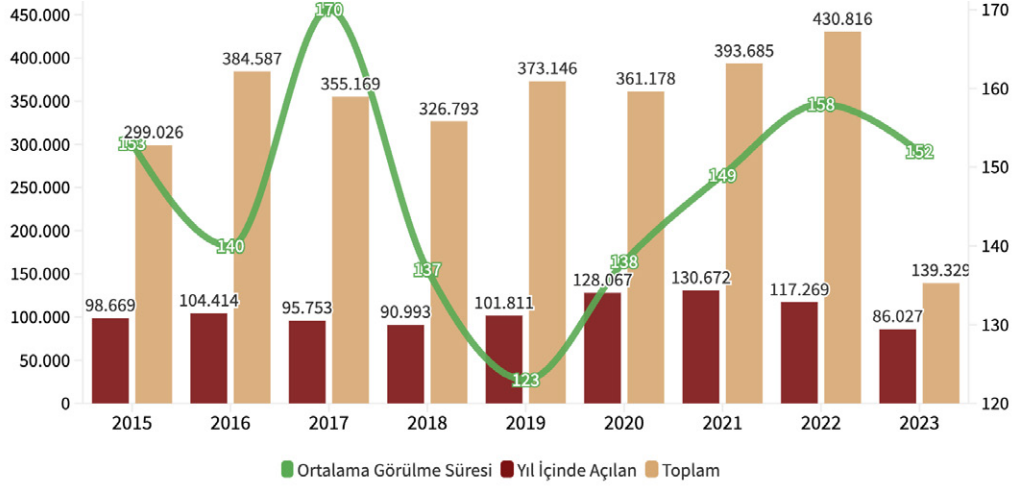
6 Şubat depremlerinin idari yargı üzerinde ortaya çıkardığı bu etkinin kısmen de olsa önüne geçilebilmesi için Adalet Bakanlığı tarafından farklı tarihlerde deprem bölgesindeki şehirlerde yeni idare mahkemeleri kurulmuştur. İlk olarak depremden kısa bir süre sonra 8 Nisan 2023 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan kararla Osmaniye İdare Mahkemesi kurulmuştur. Daha sonra ise 27 Mayıs 2023 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan kararla deprem bölgesinde yer alan 9 ilimizde toplam 20 adet idare mahkemesi daha kurularak depremden kaynaklı idari davaların idari yargı sistemi üzerine getirdiği yükü hafifletmeye yönelik adımlar atılmıştır.

Diğer yandan 9 Kasım 2023 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan 7471 sayılı Kanun ile 2577 sayılı Kanun’a eklenen Geçici Madde 11’le hayata geçirilen yargılama usulü de depremden kaynaklı açılan davaların daha hızlı sonuçlandırılması için alınan önlemlerdendir. Söz konusu yasal düzenlemeyle 6 Şubat depremleri sonrasında meydana gelen hasarlarla bağlantılı olmak kaydıyla hasar tespit raporlarına dayalı olarak tesis edilen idari işlemlere karşı açılan iptal davalarında 2577 sayılı Kanun’da öngörülen genel yargılama usulünden farklı kurallar getirilerek yargılamaların hızlandırılması amaçlanmıştır.

Bölge İdare Mahkemelerindeki İş Yükü Sorunu

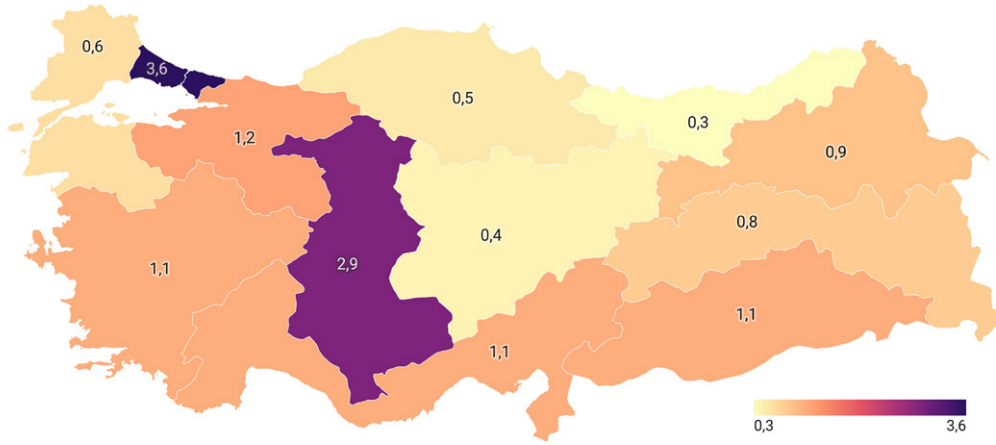
Bölge idare mahkemelerine ilişkin son yıllara ait veriler incelendiğinde göze çarpan ilk husus, bu mahkemelerdeki bir dosyanın ortalama görülme gün sayısı ile dosyaların temizlenme oranının her geçen sene artmış

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

Grafik 45. Vergi Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Harita 10. Vergi Mahkemeleri Bin Kişi Başına Düşen Dosya Sayısı (İBBS-1, 2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri kullanarak oluşturulmuştur.

olmasıdır. Bu noktada vergi dava dairelerinde bir dosyanın ortalama görülme süresinin idari dava dairelerindeki sürenin oldukça altında olması ise vergi mahkemesi kararlarına karşı yapılan istinaf başvurularını inceleme sürecinin daha hızlı tamamlandığının göstergesidir. 2023 verileri doğrultusunda bölge idare mahkemelerine ilişkin değinilmesi gereken bir başka husus ise Ankara Bölge İdare Mahkemesinin diğer 8 bölge idare mahkemesine kıyasla çok fazla iş yükü altında olmasıdır. Zira 2023 yılında bölge idare mahkemeleri idari dava dairelerindeki 366.905 olan toplam dosya sayısının yaklaşık %37'sine tekabül eden 135.595 dosya Ankara Bölge İdare Mahkemesindedir. Bu durumun oluşumunda en önemli etken, şüphesiz, 2577 sayılı Kanun'un 32. maddesindeki genel yetki kuralı uyarınca iptal davalarında idari işlemleri yapan idarenin bulunduğu yer idare mahkemesinin yetkili olmasıdır. Zira bu kural nedeniyle merkezi idare kuruluşlarının ve hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşlarının da önemli bir kısmının tesis ettiği idari işlemlerden kaynaklı uyuşmazlıklar Ankara İdare Mahkemelerinde görülmekte; bu mahkemelerin verdiği kararların istinaf incelemesi ise Ankara Bölge İdare Mahkemesi tarafından yapılmaktadır.

Benzer bir durum, vergi dava daireleri açısından Türkiye'deki tüm bölge idare mahkemelerindeki vergi davalarının yaklaşık %45'inin bulunduğu İstanbul Bölge İdare Mahkemesi için de geçerlidir. Bu nedenle İstanbul Bölge İdare Mahkemesindeki vergi dava daireleri arasındaki iş bölümünün ve dairelere yapılacak üye görevlendirmelerinin mahkemenin iş yükü dikkate alınarak yeniden belirlenmesi isabetli olacaktır. Nitekim Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) da İstanbul Bölge İdare Mahkemesindeki mevcut durumu gözleterek vergi dava dairesi sayısını 8'e çıkarmış ve

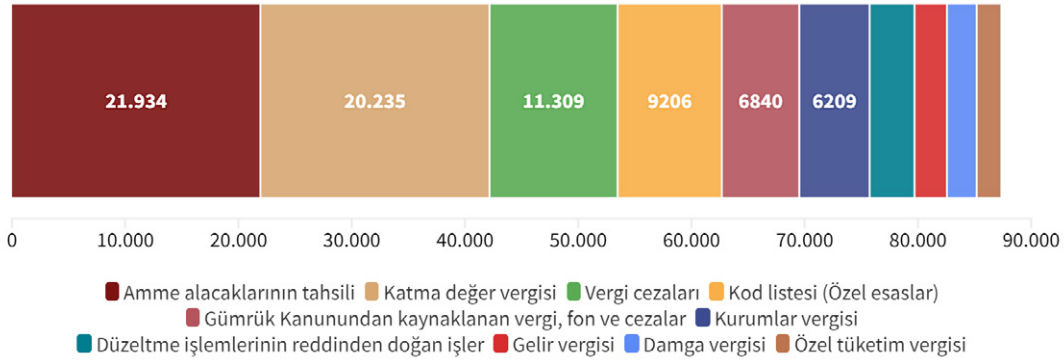
daireler arasında daha yeknesak bir iş bölümünü hayata geçirmiştir.

Son olarak Gaziantep Bölge İdare Mahkemesi de idari dava dairelerindeki iş yükü bakımından ele alınması gereken bir diğer örnektir. Zira Adana, Samsun ve Erzurum Bölge İdare Mahkemeleri idari dava dairelerindeki toplam dosya sayısından daha fazla dosya Gaziantep Bölge İdare Mahkemesi idari dava dairelerinde bulunmaktadır. Gaziantep Bölge İdare Mahkemesindeki bu iş yükünün oluşumunda gerek 6458 sayılı Kanun'dan gerekse 6 Şubat depremlerinden kaynaklanan uyuşmazlıklar büyük rol oynamıştır. Gaziantep Bölge İdare Mahkemesinin 6 Şubat depremlerinin meydana geldiği Kahramanmaraş, Adıyaman ve Malatya dahil birçok ildeki ilk derece mahkemesi kararlarının istinaf incelemesini yapacak olan merci olması da bu mahkemenin iş yükünü arttıran önemli bir diğer faktördür. Bu doğrultuda HSK'nın, Gaziantep Bölge İdare Mahkemesinin 7. ve 9. idari dava dairelerinin münhasıran "afet işleri"ne bakmasına karar vermesi de isabetli bir adım olmuştur.

İstinaf ve Temyiz Başvurularında Parasal Sınıra İlişkin Düzenlemeler

Bölge idare mahkemelerinde gerek idari dava daireleri gerekse vergi dava daireleri bakımından, bir önceki yıldan devreden dosya sayısı 2023 yılına gelene kadar sürekli artmıştır. 2023 yılından 2024 yılına devreden dosya sayısındaki bir önceki yıla nazaran kısmi azalmayı ise 2023 yılında açılan yeni dosya sayısının 2022 yılında açılan dosya sayısından yaklaşık 41.000 az olmasıyla açıklamak mümkündür. 2023 yılında bölge idare mahkemelerindeki dosya sayısının bir önceki yıla göre azalmasının en önemli

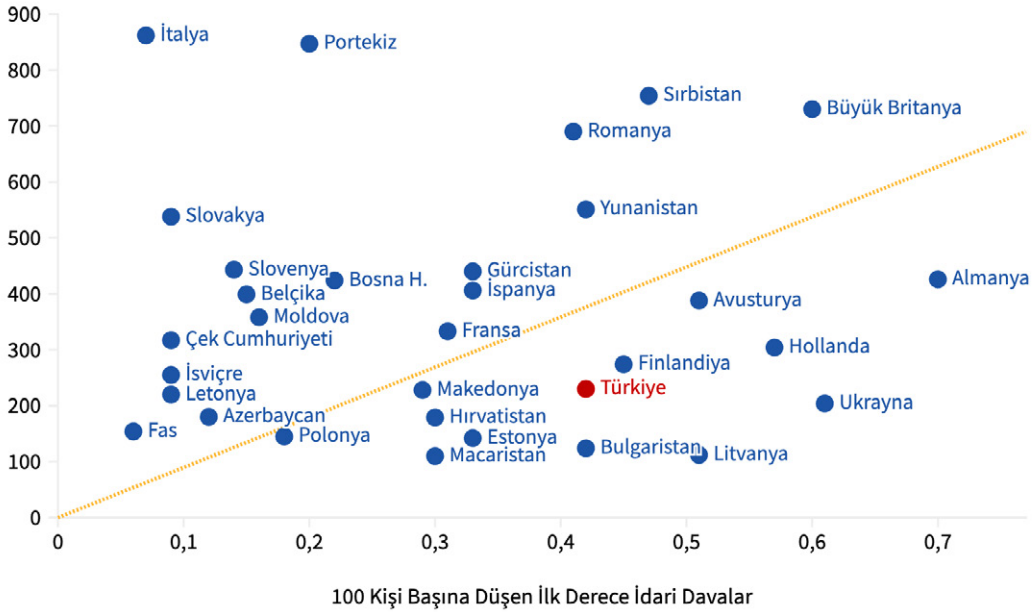
HUKUK İZLEME RAPORU 2023

Grafik 46. Vergi Mahkemeleri Dava Türlerine Göre Dosya Sayısı (İlk 10 Konu, 2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri.

İlk Derece İdare Davalarının Gün Bazında Sonuçlanma Süresi

Grafik 47. CEPEJ Üyesi Ülkelerde İlk Derece İdari Mahkemeleri Dosya Görünümü (2020)

Kaynak: Council of Europe, European Judicial Systems - CEPEJ Evaluation Report 2022

sebeplerinden biri ise ilgili mevzuat uyarınca 2022 yılına ait yeniden değerlendirme oranının %122,93 olarak uygulanması sonucu istinafa başvuru için aşılması gereken parasal sınırın 9.000 TL'den 20.000 TL'ye yükselmesidir. Bununla beraber başlı başına söz konusu parasal sınırdaki artıştan ziyade bu artışla birlikte söz konusu parasal sınırın hangi tarih esas alınarak uygulanacağı konusundaki belirsizliğin, kesinleşen idare mahkemesi karar sayısının artmasına neden olduğuna vurgu yapmak daha gerçekçi olabilir.

Aktarılan bu verilerle bağlantılı olarak 2023 yılında ülkemizde idari yargı bakımından meydana gelen en önemli gelişmelerden birinin 2577 sayılı Kanun'da yer alan istinaf ve temyiz başvurularındaki parasal sınıra ilişkin düzenlemelerin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi (Anayasa Mahkemesi, K. 2023/184; K. 2023/142) olduğu söylenebilir. Zira söz konusu düzenlemeler, idari yargıda kanun yollarına başvurulurken hangi tarihteki parasal sınırın esas alınacağı hususunda bir belirsizlik içermekteydi. Bu belirsizlik ise idare ve bölge idare mahkemeleri tarafından verilen kararların kesin karar niteliğini haiz olup olmamasını etkilemekteydi. Diğer yandan Mahkemece iptal edilen düzenlemeler, hükmün denetlenmesini talep etme hakkına yönelik bir sınırlama oluşturmakta ve ayrıca Danıştayın ve Bölge İdare Mahkemelerinin iş yükü üzerinde önemli sonuçlar doğurmaktaydı. Anayasa Mahkemesinin söz konusu kararları doğrultusunda; 2 Ağustos 2024 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 7524 sayılı Kanun'la istinaf ve temyiz başvurularında 2577 sayılı Kanun'da belirtilen parasal sınırların idare ve bölge idare mahkemelerinin nihai kararlarını verdiği tarih esas alınarak belirlenmesi kuralı getirilmiştir. Böylelikle idari yargıda kanun yollarına başvuru koşulları, hükmün denetlenmesini talep etme hakkına

getirilen sınırlamaların belirlilik ilkesi çerçevesinde gerçekleşmesini sağlayacak şekilde güncellenmiştir.

Değerlendirme ve Öneriler

Kamu gücü kullanmanın bir sonucu olarak tek yanlı iradeyle sonuç doğurma imkanına sahip olan ve devletin idari fonksiyonunun ifası kapsamında faaliyette bulunan tüm kurum ve kuruluşların hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesi doğrultusunda hareket etmeleri gerekir. Diğer yandan Anayasa uyarınca idari uyumsuzlukları çözmekle görevli olan idari yargı mercileri de idari işlem ve eylemlerden kaynaklanan uyumsuzlukları çözüme kavuştururken bir yandan tarafsız ve bağımsız bir biçimde hukukilik denetimi yapmalı diğer yandan da kişilerin hak arama özgürlüğünü kullanmasına imkan verecek şekilde hareket etmelidir.

Bu çerçevede ifade edilmelidir ki; idari yargı sisteminin etkin ve güçlü şekilde işleyebilmesi için bir yandan idare, hukuka uygun davranma bilinci içinde tasarruflarda bulunarak uyumsuzluk konusu işlem ve eylem sayısının azalmasını sağlamalı; diğer yandan ise yasama organı, Adalet Bakanlığı ve HSK idarenin yargısal denetiminin hızlı ve verimli gerçekleşmesi için gerekli adımları zamanında atmalıdır. Bu noktada Adalet Bakanlığı istatistiklerinden yararlanılarak da bir sonuca varılabilir. Şöyle ki; Türkiye'de son dört yılda açılan iptal davalarında verilen iptal kararlarının ortalaması yaklaşık %29'dur. Vergi uyumsuzlukları söz konusu olduğunda ise bu oran daha da artmaktadır. Türkiye'de vergi mahkemelerinde açılan davaların %40'ından fazlasında iptal kararı çıkmaktadır. Bu durum, idari yargının iş yükünün önemli bir bölümünün idarenin hukuka aykırı işlemlerinden kaynaklandığını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Vurgulandığı üzere; idari yargıda daha hızlı ve hukuka uygun şekilde verilen mahkeme kararlarının artması bakımından Adalet Bakanlığı ve HSK'ya önemli görevler düşmektedir. Zira Adalet Bakanlığının bir yandan yeni idare mahkemesi ve bölge idare mahkemesi kurmak ve bu mahkemelerin yargı çevrelerini belirlemek, diğer yandan kurulan mahkemelerin faaliyete geçmesi için gerekli koşulları sağlamak gibi görevleri vardır. HSK ise mahkemelerin yargı çevresinin değiştirilmesi, ihtisaslaşma ve mahkemelerdeki daire sayısının artması gibi konulardaki görevlerini, mahkemelerin iş yükü ve idari yargı sisteminin işleyişindeki aksaklıkları dikkat alarak yapacağı planlama ve değerlendirmeler sonucunda gerekli tasarruflarda bulunarak yerine getirmelidir.

Dava sayısının azaltılması amacı doğrultusunda ise alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin ve etkili idari başvuru yollarının idari yargıda görülecek uyuşmazlıklar bakımından ve bu uyuşmazlıkların kendine özgü yönleri dikkate alınarak geliştirilmesi ve artırılmasına yönelik planlamalar yapılabilir. Bu çerçevede Kamu Denetçiliği Kurumuna yapılacak başvuruların belirli dava türleri bakımından teşviki öncelikli bir yöntem olarak belirlenebilir.

Bu değerlendirme ve tespitler çerçevesinde idari yargı özelinde kişilerin hak arama özgürlüklerini daha etkili şekilde kullanmalarına katkı sağlayacak ve hukuk devletinin bir gereği olan idarenin yargısal denetiminin daha kısa sürede ve daha kalıcı sonuçlar vermesini mümkün kılacak bazı önerilere aşağıda yer verilmiştir:

- İdari işlemlerdeki hukuka uygunluk oranının artması için daha yetkin personelin istihdamı sağlanmalı, mevcut personel nitelikli bir eğitim sürecinden geçirilmeli ve nihayet karar alıcılar idari

tasarruflarda bulunurken hukuk devleti bilinci içerisinde hareket etmelidir.

- İdare mahkemelerinde önemli bir iş yükü oluşturan 6458 sayılı Kanun'dan kaynaklı uyuşmazlıkların çözümü için dava öncesi etkili ve hızlı idari başvuru yolları ihdas edilmeli; söz konusu uyuşmazlıkların usul ekonomisi ilkesi doğrultusunda daha hızlı şekilde sonuçlanmasını sağlayacak yasal düzenlemeler hayata geçirilmelidir.
- Adalet Bakanlığı tarafından, 2023 ve 2024 yıllarında kurulmasına rağmen faaliyete geçmemiş idare mahkemelerinin bir an önce faaliyete geçmesi için gerekli fiziki koşullar yerine getirilmelidir.
- Özellikle Ankara Bölge İdare Mahkemesi ve Gaziantep Bölge İdare Mahkemesinin iş yükünün hafifletilmesi amacıyla en az üç adet yeni bölge idare mahkemesi kurulmalıdır.
- Ankara ve İstanbul idare mahkemeleri başta olmak üzere idare mahkemelerinde ihtisaslaşma doğrultusunda adımlar atılmalıdır. Bu kapsamda örneğin; eğitim-öğretim ya da imar mevzuatından kaynaklanan veya düzenleyici ve denetleyici kurumlar tarafından tesis edilen işlemlerden kaynaklanan uyuşmazlıkların yalnızca belirli mahkemelerde görülmesi şeklinde bir uygulamaya geçilmelidir.
- İdare mahkemelerindeki ihtisaslaşma prensibi doğrultusunda bu mahkemelerde öncelikle ilgili alanda lisansüstü çalışmaları bulunan hakimler görevlendirilmeli ve bu hakimler coğrafi teminata sahip kılınmalıdır.

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar

Ömer Torlak

Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi

Piyasa ekonomisinin işlerliğine katkıları yönüyle düzenleyici ve denetleyici kurumların idari ve mali özerkliğe sahip yapıları sayesinde ekonomilerde hukuki öngörülebilirlik sözü konusu olabilmektedir. Böylesi özellikleri ile düzenleyici ve denetleyici kurumların ekonomi için ihtiyaç duyulan sermaye birikimi ve sermaye girişine katkı yanında rekabeti bozan ve engelleyen eylemleri engellemesi, sektörel düzenleme ve denetlemeleri sağlama da beklenir.

Türkiye ekonomisinde 1980 yılında başlamış olan dışa açılma, serbest piyasa ekonomisine geçiş ve sonrasında ise AB üyeliği için müzakerelerin hızlandırılmasının da etkisiyle birlikte düzenleyici ve denetleyici kurumların kurumsal yapılarının geliştiği ve zenginleştiği bilinmektedir. Bankacılık ve finans, enerji, iletişim ve telekomünikasyon, medya sektörlerine yönelik kurumlar yanında tüm sektörleri kapsam üzere rekabetin düzenlenmesi ve denetlenmesine yönelik olarak Rekabet Kurumu ve Kamu İhale Kurumu gibi kurumlar da belirli bir olgunluk seviyesine ulaşmıştır. Son yıllarda kişisel verilerin korunması, nükleer enerji ve sigortacılık gibi özellikli sektörel düzenleme ve denetleme kurumlarının da bu kurumlar arasına eklendiği bilinmektedir.

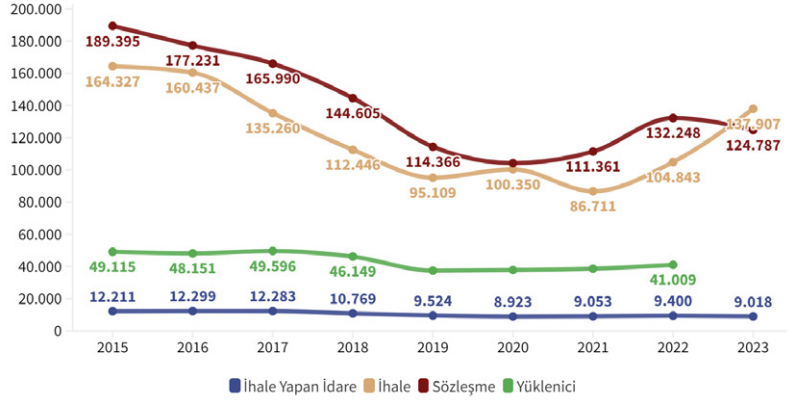
Tüm bu kurumlardan beklenen, sektöre özel düzenleme ve denetlemeler yanında genel olarak piyasaların işlerliğine katkı sunmalarıdır. Düzenleyici ve denetleyici kurumların kuruluş felsefelerine ve uygun faydaları sağlayabilmeleri bakımından idari ve mali özerkliğe sahip kurum niteliğinde olmaları da elbette olmazsa olmazdır.

Kendilerine iletilen başvuru ve şikayetler yanında doğrudan kendi iradeleri ile de harekete geçebilme güç ve esneklikleri, bir yandan bu kurumların amaca uygun sonuçları elde edebilmesine katkı sağlarken, öte yandan amaca uygun sonuçların elde edilebilmesi bakımından kurumların nitelikli insan kaynağı kapasitesi ile çalışma yeteneğine sahip olmalarını da gerektirmektedir. İdari ve mali özerkliğe sahip olmaları önemli olan bu kurumların kararlarının idari yargıya açık olması ise, yine piyasa ekonomisinin işlerliğinde şirketlere güvence sağlayan bir unsur olarak devrede olması beklenir. Nitekim ülkemizde de düzenleyici ve denetleyici kurumların kararları da genel olarak¹ idari yargı denetimine açık kararlarıdır.

Yaklaşık ortalama çeyrek asrı aşan tecrübelerine bakıldığında düzenleyici ve denetleyici kurumların zaman zaman politik

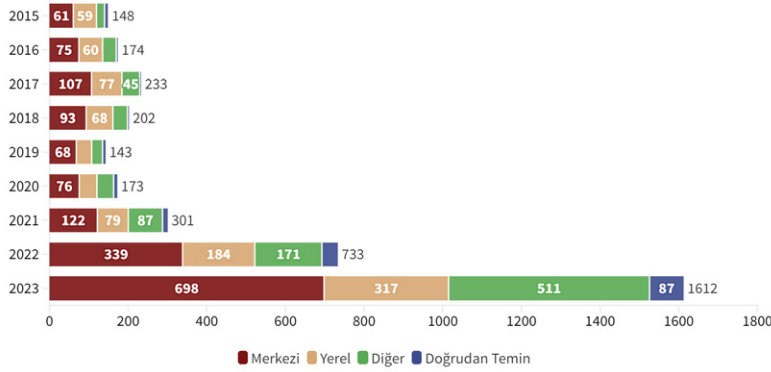
¹ Düzenleyici ve denetleyici kurumların kendi kanunlarında yer alan özel hükümler sebebiyle, kurulların uyguladıkları idari para cezalarına karşı açılacak davalarda idare mahkemeleri görevlidir. Yakın zamanda, 7499 sayılı Kanun'un 35. maddesiyle Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nun 18. maddesinde yapılan değişiklikle Kurulca verilen idari para cezalarına karşı açılacak davalarda idari yargının görev alanına taşınmıştır. Özel düzenleme bulunmaması halinde ise Kabahatler Kanunu'nun m.3/1-b hükmü uyarınca, ilgili düzenleyici ve denetleyici kurul tarafından verilen idari para cezaları adli yargının (sulh ceza hakimliği) görev alanına gireceği belirtilmelidir. Örneğin, Sigortacılık Kanunu'nda idari yargıyı görevli kılan özel bir hüküm bulunmadığı için, Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından verilecek idari para cezaları adli yargının görev alanına girmektedir.

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

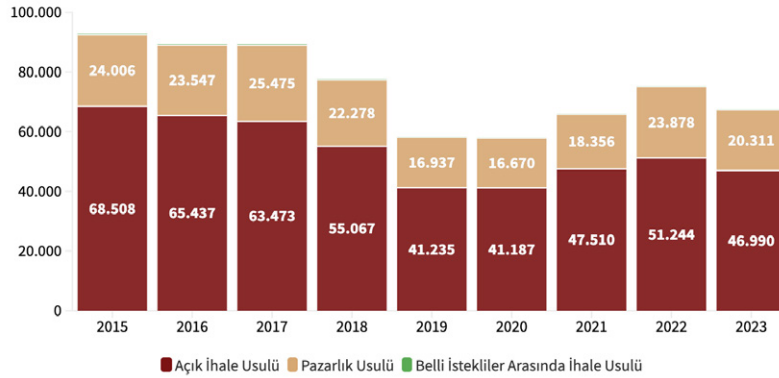
Grafik 48. Kamu İhale Kurumu Genel Görünümü (2015-2023)

Kaynak: Kamu İhale Kurumu İstatistikleri

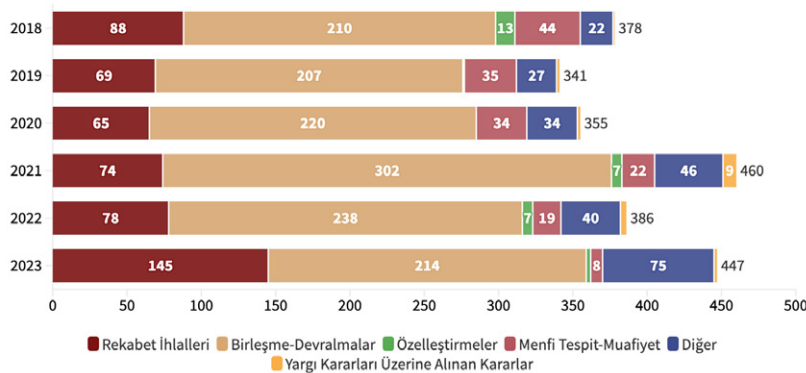
Grafik 49. İdarelerin Türlerine Göre Kamu Alım Tutarları (Milyar, 2015-2023)

Kaynak: Kamu İhale Kurumu İstatistikleri

Grafik 50. Kamu Alımlarının İhale Usullerine Göre Dağılımı (2015-2023)

Kaynak: Kamu İhale Kurumu İstatistikleri

Grafik 51. Rekabet Kurumu Kurul Kararlarının Kapsam, Nitelik ve Sonuçlarına Göre Dağılımı (2018-2023)

Kaynak: Rekabet Kurumu Karar İstatistikleri

Hukuki öngörülebilirliğin sağlanmasında düzenleyici ve denetleyici kurumların varlığıyla kendi içinde zamanla tutarlı içtihadı dönüşmesi beklenen kararlar oldukça önemlidir.

tercihlerin etkisine açık olma durumlarına ilişkin yorumlar yapılabilir de kuruluş amaçlarına uygun bir seyir izledikleri söylenebilir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne ilişkin süreç bakımından ise (bu kurumların pek çoğu için en üst karar organları olan kurul başkan ve üyeliklerine yapılan atama sisteminin değişmiş olması yönüyle) ilerleyen yıllarda yapılacak değerlendirmelerin de önemli olacağını vurgulamak yerinde olacaktır.

Bu değerlendirme yazısında öncelikle hukuki öngörülebilirlik ilişkisine değinilecek ve ardından dört otoritenin faaliyet verilerine ilişkin genel değerlendirme yapıldıktan sonra bazı öneriler sıralanacaktır.

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar ve Hukuki Öngörülebilirlik

Yerli ya da yabancı uyruklu fark etmeksizin her yatırımcının güven ve öngörülebilirlik beklentilerinin karşılanması gerekir. Aksi halde ekonomilerin gelişmesi, yeni yatırımların yapılması ve istihdam oluşturulması zayıf ve yetersiz kalacaktır. Hukuki öngörülebilirliğin sağlanmasında düzenleyici ve denetleyici kurumların varlığı ve kendi içinde zamanla tutarlı içtihadı dönüşmesi beklenen kararlarının oldukça önemli olduğunu vurgulamak gerekir. Elbette oluşan içtihadlarda yeni gelişmelere göre değişim olur ancak yatırımcı

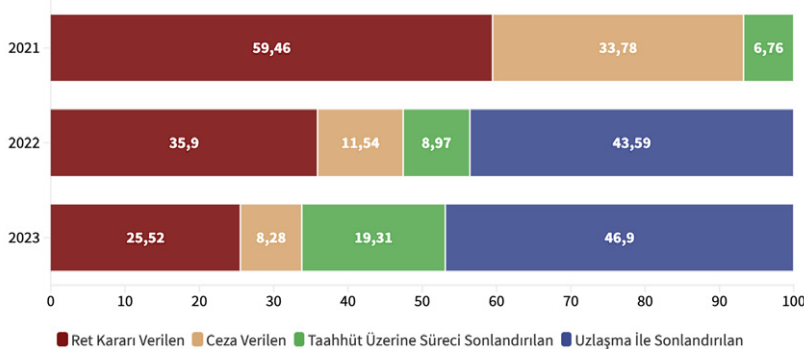
böylesi bir süreçte hukuki öngörülebilirliğe katkısı yüksek olan düzenleyici ve denetleyici kurumların varlığı ve kararları ile güvenilir bir ortamda yatırım kararları almaya devam eder.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme (BDDK), Sermaye Piyasası Kurumu (SPK), Rekabet Kurumu (RK), Kamu İhale Kurumu (KİK), Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), Bilişim Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), Kişisel Verileri Koruma Kurumu (KVKK), Nükleer Düzenleme Kurumu (NDK) ve Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK) gibi düzenleyici ve denetleyici kurumlar sektöre özel ve genel olarak piyasayı düzenleme ve denetleme rolleri ile hukuki öngörülebilirliğe katkı sağlayan üst kurullardır. Sayılan bu kurumların yatırımcılar açısından, sektör için ve ekonominin lokomotifleri olan girişimciler için hukuki öngörülebilirlik sağlama rolleri, piyasa ekonomisi için olmazsa olmazlar arasındadır.

Yatırım ortamına güven sunması beklenen düzenleyici ve denetleyici bu kurumlardan dördüne ait veriye dayalı kısa değerlendirmeler aşağıda yer almaktadır.

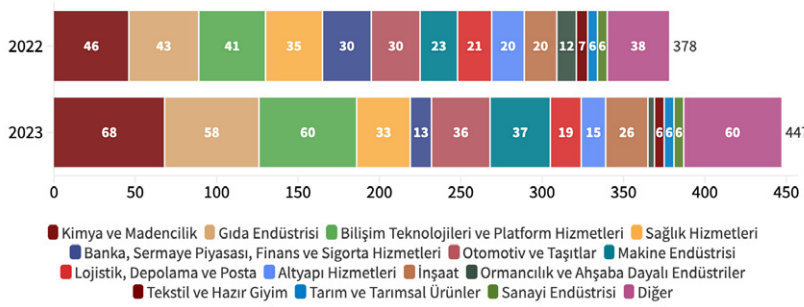
Bankacılık ve finans kuruluşları ile sektöre ilişkin düzenleme ve denetleme görev ve sorumluluğunu yerine getiren BDDK'nın son beş yıllık verilerine bakıldığında, 2020 ve 2021 yıllarına oranla son yılda alınan karar sayısında bir miktar düşüş olduğu, benzer biçimde düzenleme sayısında da bir miktar azalma olduğu, buna karşılık denetleme sayısının istikrarlı bir biçimde sürdüğü görülmüştür. Bu noktada sektörün nispeten kurumsallaştığı, banka dışındaki finansal kurum ve kuruluşların da daha yerleşik hale geldiği ifade edilebilir. Dijitalleşen ekonomiler

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

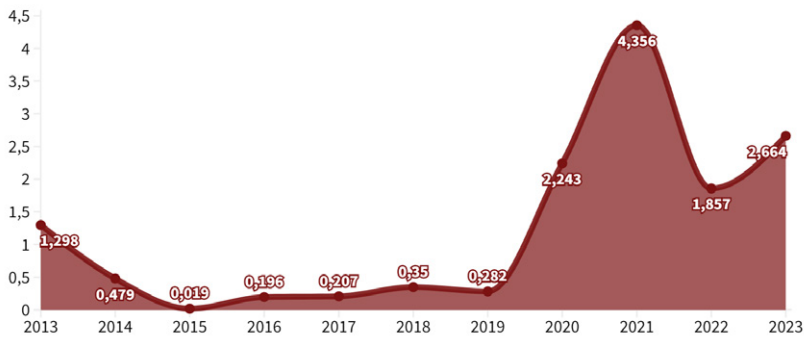
Grafik 52. Rekabet Kurumu Rekabet İhlali Kararları Oranları (% 2021-2023)

Kaynak: Rekabet Kurumu Karar İstatistikleri

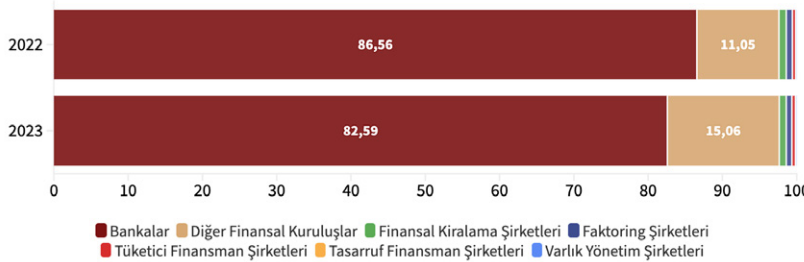
Grafik 53. Kurul Kararlarının Sektörlere Göre Dağılımı (2022-2023)

Kaynak: Rekabet Kurumu Karar İstatistikleri

Grafik 54. Rekabet Kurumu Verilen İdari Para Cezaları (Milyar, 2013-2023)

Kaynak: Rekabet Kurumu Karar İstatistikleri

Grafik 55. BDDK Gözetiminde Bulunan Kuruluşların Finansal Sektör İçerisindeki Payları (% 2022-2023)

Kaynak: BDDK, Faaliyet Raporları

dikkate alındığında, yeni ödeme araçları ve finansal teknolojilere uygun düzenleme ve denetim ihtiyaçlarının her zaman olacağına bilinci ile hazırlıklı olunması da bankacılık ve diğer finansal sektörler için hatırlatılmalıdır. Bu noktada BDDK için insan kaynağı ve teknolojik hazırlık süreçlerine özen gösterilmesi gerektiği ifade edilebilir.

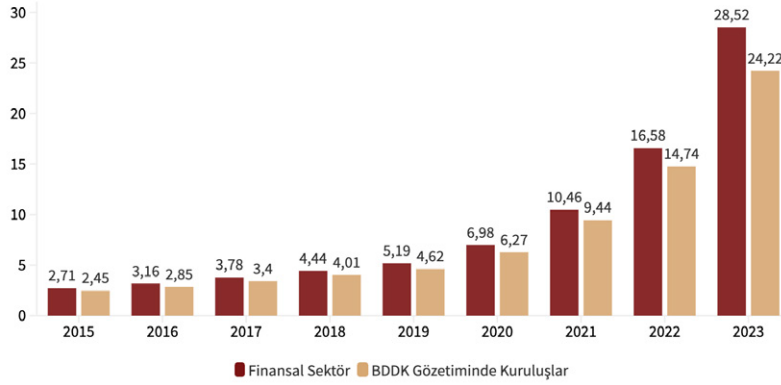
Sermaye birikimi ve sermayenin tabana yayılmasına katkı sağlaması beklenen SPK'nın son beş yıl verilerine bakıldığında, halka arz başvurularında belirgin bir artış olduğu, izinsiz sermaye piyasası faaliyetine ilişkin denetimlerin son yılda anlamlı olarak yükseldiği anlaşılmıştır. Piyasa dolandırıcılığı ve piyasa bozucu eylemlerin en fazla ilgilenilen denetim konuları arasında yer aldığı ve bunları izinsiz sermaye piyasası faaliyeti ile halka açık ortaklıkların denetimi konularının bu iki konuyu takip ettiği görülmüştür. İdari para cezalarında ise 2020 ve 2021 yıllarına oranla bir azalma olduğu gözlenmiştir. Sermaye Piyasası Kurumunun piyasa bozucu eylemler konusunda daha aktif ve önleyici rol oynamasına yönelik teknoloji ve insan kaynağı hazırlığı içinde olması önerilebilir.

Kamu ihalelerinde kamuyu zarara sokacak eylemleri önleme sorumluluğu bulunan KİK'e ilişkin son beş yıllık veriler doğrultusunda, ihale usullerine göre ihale sayısı dağılımının son beş yıl içinde çok fazla değişim göstermediği, ihale sayılarında da çok fazla bir değişim olmadığı gözlenmiştir. İhale tutarlarındaki artışın son yıllardaki enflasyon ve fiyat artışları dikkate alındığında reel olarak artmadığı söylenebilir. Kamu İhale Kanunu'nda son yıllarda yapılan çok sayıda düzenleme ve değişikliklere ilişkin eleştiriler de dikkate alındığında ve bir yandan da bu mevzuat dışına alınmış istisnalar da göz önünde bulundurulduğunda, bu kurumun kapsamına

giren iş ve işlemlere ilişkin ciddi anlamda bir gözden geçirme ve revizyon ihtiyacından söz edilebilir.

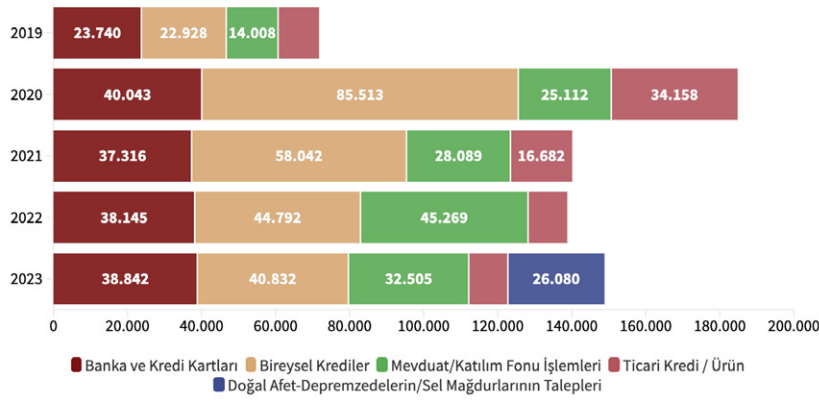
Rekabetin korunması ve rekabeti bozan ve engelleyen eylemleri önleme sorumluluğu bulunan RK ile ilgili son beş yıllık veriler değerlendirildiğinde, birleşme ve devralma konularındaki kararlarda bir azalma olduğu görülmüştür. Bunun sebebinin Türkiye'ye son yıllarda azalan sermaye girişi olduğu ifade edilebilir. Buna karşılık rekabet ihlali tespit sayısında son yıllara oranla oldukça yüksek sayılabilecek bir artış olduğu anlaşılmıştır. Önceki hukuk izleme raporlarında da kurumun son yıllardaki eğilimine istinaden ifade edilmiş olan şahin politikaların muhtemel bir sonucu olarak bu artış anlaşılabilir bir durum olarak gözükmektedir. 2023 yılı içinde sonuçlanan dosyalar bakımından hem ceza ve hem de ret kararı verilen dosya sayısında artış olduğu da verilerden anlaşılmıştır. Kurum kararları bakımından son yıldaki verilerden dikkat çeken bir diğer önemli husus ise, kurum tarihinde hiç olmadığı kadar 4. madde kapsamında, yani kartel ve benzeri uyumlu eyleme ilişkin verilen karar sayısının yükselmiş olmasıdır. Bu noktada da yine kurumun son yıllarda izlemiş olduğu şahin politikanın etkisi yanında devreye alınmış olan uzlaşma müessesinin getirdiği kapasite rahatlığından söz edilebilir. Bir diğer deyişle, uzlaşma düzenlemesi sayesinde, çok sayıda soruşturma açmaya yönelik kararın beraberinde uzlaşma ile süreci bir an evvel sonlandırma eğiliminin ağır basacağı varsayılan teşebbüs sayısının fazlalığı beklentisi söz konusudur. Bu nedenle, açılan soruşturma sayısının ve özellikle de 4. madde, yani uyumlu eylem ve kartel dosya sayısında önceki yıllara oranla neredeyse iki kat artış yaşandığı ifade edilebilir. Rekabet Kurumu kararlarının hukuki öngörülebilirlik

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

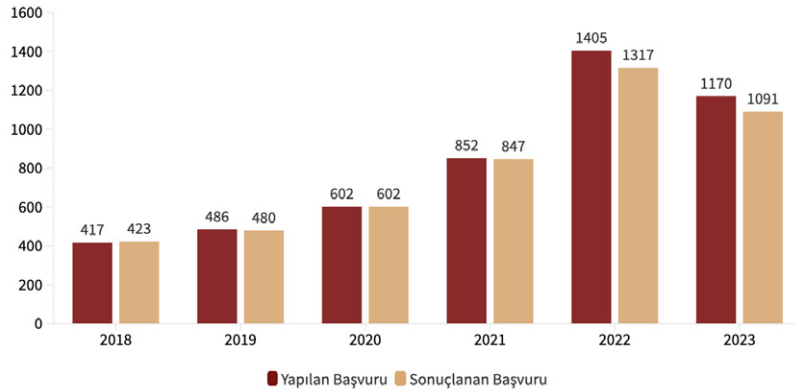
Grafik 56. Finansal Sektör Toplam Aktifler (Milyar TL, 2015-2023)

Kaynak: BDDK, Faaliyet Raporları

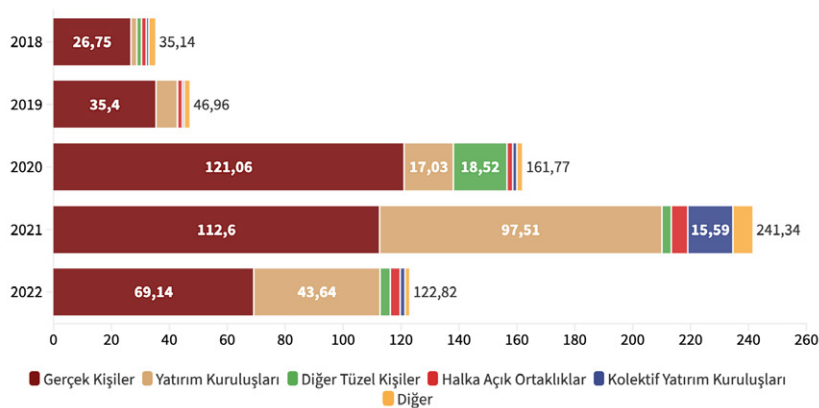
Grafik 57. BDDK'ya Ulaşan Başvuru Konularının Dağılımı (İlk 5 Konu, 2019-2023)

Kaynak: BDDK, Faaliyet Raporları

Grafik 58. Sermaye Piyasaları Kurulu İhraç Başvuruları ve Sonuçları (2018-2023)

Kaynak: SPK, Faaliyet Raporları

Grafik 59. Sermaye Piyasaları Kurulu İdari Para Cezası Uygulama Nedenleri ve Tutarları (Milyon TL, 2018-2023)

Kaynak: SPK, Faaliyet Raporları

ve yatırımcıya güven açısından önemi açıkça bilinen bir durumdur. Özellikle kartel gibi oldukça ciddi iddiaları içeren konulara ilişkin dosyaların iyi hazırlanmış olmasına özen gösterilmesi konusunun önemli olduğu ve bu noktada kurumun sorumluluğuna istinaden oldukça hassas ve duyarlı hareket etmesi gerektiği hatırlatılmalıdır.

Kurumlaşma ve Gelecek Öngörüsü

Düzenleyici ve denetleyici kurumların Türkiye'deki gelişimine bakıldığında ve son yıllara ilişkin bazı verileri göz önüne alındığında, sorumluluk alanlarına ilişkin olarak kurumlaşma bağlamında önemli mesafe kat ettikleri ifade edilebilir. Hem düzenleme ve hem de denetleme boyutları ile görev ve sorumluluk alanlarına ilişkin kurumsal kapasite ve yeteneklerinin gelişerek devam ettiği anlaşılmaktadır.

Kararlarda belli ölçüde içtihat oluşturabilecek bir olgunlaşma seviyesine geline kurumlar yanında henüz yeni kurulan kurumlara ilişkin verilerin anlamlı biçimde analizi için biraz daha birikime ihtiyaç olduğu açıktır.

Kurumlaşmada yetkin ve yetenekli insan kaynağı ile ihtiyaca uygun teknoloji kullanımı bakımından düzenleyici ve denetleyici kurumların insan kaynaklarındaki değişime de bakılmasında oldukça fayda olduğu açıktır. Yetişmiş insan kaynağının ilgili sektörlerle transferinin de ülke ekonomisi açısından her halükârda katkı sağlaması beklenir. Ancak kurumların kendi kapasite ve yetkinliklerinde bir azalma olup olmadığına da bu açıdan bakılması elzemdir. Bu anlamda elimizde bir veri olmaması sebebiyle net bir değerlendirme yapma imkanından yoksunuz. Bu konudaki verilerin elde olması sonucu bu kurumların insan kaynağı ve kurumlaşma

potansiyelleri hakkında daha ayrıntılı bir değerlendirme yapma imkanı olabilecektir.

Düzenleyici ve denetleyici kurumların kararlarına zemin oluşturan raporların uzmanların yetkinliği ile doğrudan ilişkisi yanında karar organını oluşturan kurul başkan ve üyelerinin de uzmanlık bilgisi ve konulara ilişkin yetkinlik düzeyleri hiç şüphesiz önemlidir.

Ekonomilerdeki dijital dönüşümle birlikte yeni iş modelleri ve yeni nesil girişimcilik alanındaki gelişmeler dikkate alındığında, düzenleyici ve denetleyici kurumlar görev ve sorumluluklarını hakıyla yerine getirebilmeleri ve kurumsal kapasitelerini bu anlamda da güçlendirebilmelerinin önemi daha iyi anlaşılabilir. Bir yandan bu tür teknolojik alt yapıyı kazanmaları gereken bu kurumların eş zamanlı olarak bunları kullanma kapasite ve yeteneğine sahip insan kaynağı ile zenginleştirilmeleri ve güçlendirilmelerine olan ihtiyaç daha iyi anlaşılabilir.

Değerlendirme ve Öneriler

Düzenleyici ve denetleyici kurumların kurumlaşmaları, kurum kapasitelerini geliştirip zenginleştirmeleri ne denli güçlü olursa ekonomi ve girişimciler için olmazsa olmaz olan ve nefes alabilme alanı olarak tanımlanabilecek hukuki öngörülebilirliğe katkıları da o denli güçlü olacaktır.

Dört farklı kurumun son beş yıllık verilerine dayalı yapılan kısa değerlendirmelerden hareketle, kurumların düzenleme ve denetleme işlerini yapmaya devam ettiği, dönemsel olarak yoğunlaşılan alanlarda farklılaşmalar olduğu ve bunun da ekonomide değişen dinamikler bağlamında kabul edilebilir bir durum olduğunu ifade etmek gerekir.

Verilerden hareketle kurumsal kapasitelerin belli ölçüde değerlendirildiği söylenebilir.

İnsan kaynağı niteliği ve devir oranına ilişkin veri ile teknoloji kullanımına ilişkin elimizde daha fazla veri olması halinde bu kurumlara ilişkin kurumsal kapasitenin etkin ve verimli kullanılıp kullanılmadığı ile kurumlaşma yönündeki çabalarına yönelik olarak daha ayrıntılı değerlendirme yapılabileceği belirtilebilir.

Nihayet, bu kurumlardan beklenen en önemli husus olan hukuki öngörülebilirliğe katkılarının, sermaye birikimi ve yatırım verilerinin yanı sıra yatırımcıların görüş ve değerlendirmeleri dikkate alınarak yapılabileceğini ifade etmek uygun olacaktır.

Düzenleyici ve denetleyici kurumların bir kısmının daha görünür olması diğerlerinin işlevlerinin daha az olması anlamına gelmez. Her bir kurumun kendi alanına giren konular bakımından, hukuki öngörülebilirliğe katkısının ülke ekonomisinin geleceği ve yatırım algısının güçlü olması bakımından etkileri küçümsenmemelidir. Bu kapsamda şu önerilerin politika yapıcılar ile kurum yönetimlerine katkı sağlayabileceği ifade edilebilir:

- Kurum yönetimleri, özerk bir kurumu yönettiklerinin bilincinde olarak asli fonksiyonlarını icra bakımından oldukça hassas davranmalı ve anlık politik tercih değişikliklerine odaklanmamalıdır.
- Yine kurum yönetimlerinin teknolojiye değişiklikler bağlamında kurumsal kapasiteyi geliştirme çalışmalarına önem ve öncelik vermesi gerekir. Zira yapay zeka, algoritmalar, makine öğrenmesi, veri analitiği gibi gelişmelerin hemen her düzenleyici ve denetleyici kurumun asıl faaliyetlerini sürdürürken onları doğrudan etkilediği artık açıkça anlaşılmıştır.
- Bu iki öneri dikkate alındığında aslında üçüncü bir öneri olarak da düzenleyici ve denetleyici kurum karar organlarını oluşturan başkan ve üye atanması kararlarının da belirtilen bu hassasiyet ve farkındalığa sahip olma özelliklerini dikkate alan atamalar yapılmasında fayda olacağını belirtmek yerinde olur.

Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri

Ali Yeşilirmak

Prof. Dr., İbn Haldun Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Bu bölümde Türk hukuk sisteminde mahkemelere alternatif olarak başlıca görülen alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden uzlaştırma, arabuluculuk, ihtiyari tahkim ve sigorta tahkimi faaliyetleri analiz edilerek yargı sistemine olan katkıları ve bu alanlarda yaşanan gelişmeler değerlendirilmektedir. Analiz yazısında kullanılan veriler, Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünden, Sigorta Tahkim Komisyonu faaliyet raporlarından ve aşağıda belirtilen tahkim kurumu kaynaklarından elde edilmiştir.

Yukarıda bahsedilen alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri kadar uygulamada sık görülmesine de ve verileri kayıtlı olarak takip edilemese de hakem-bilirkişilik de faydalı bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Hakem-bilirkişilik, uyuşmazlık konusunun miktar, değer veya seviye, randıman ya da yeterlilik gibi bir başka vasfının, güvenilen, uzman ve tarafsız bir kişi (hakem-bilirkişi) tarafından tespit edilmesi ve bu tespitin taraflar için bağlayıcı olması ve bu hususların yalnızca anılan tespitle ispat edileceği kabul edilmektedir. Ancak bu yöntem, kanuni alt yapısı yeterince güçlü olmadığından, alternatif bir çözüm yöntemi olarak sıklıkla başvurulmamaktadır.

Uzlaştırma ve Arabuluculuk

Uzlaştırma ve Arabuluculuk yöntem olarak son derece birbirine benzer olmakla birlikte, uzlaştırma bazı ceza uyuşmazlıklarında üçüncü bir kişi yardımıyla (uzlaştırıcı) tarafların iletişim kurması ve anlaşmaya

Ömer Faruk Kafalı

Dr. Öğr. Üyesi, İbn Haldun Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

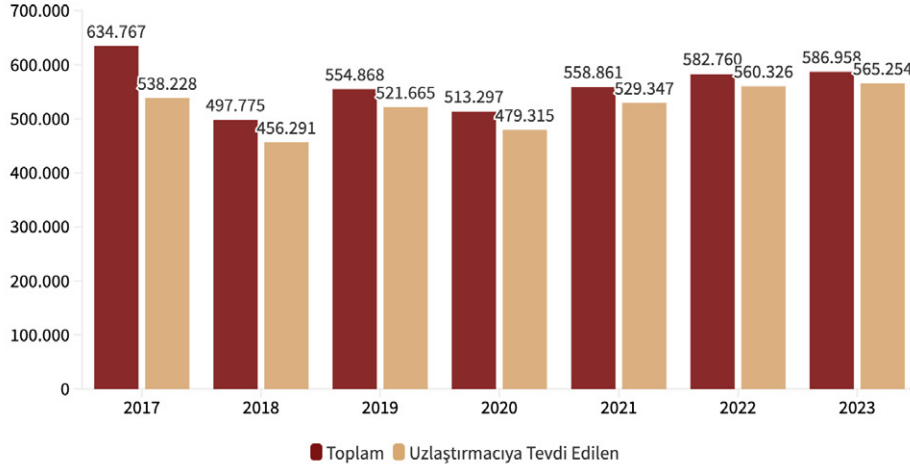
çalışması olarak adlandırılırken, arabuluculuk ise bazı özel hukuk uyuşmazlıklarında üçüncü bir kişi yardımıyla (arabulucu) tarafların iletişim kurması ve anlaşmaya çalışması faaliyetidir.

Uzlaştırma

Uzlaştırma, ceza adalet sisteminde mağdur ile failin iletişim kurarak anlaşmaya varmalarını ve sulh olmalarına imkan sağlayan bir süreçtir. 2017-2023 yılları arasında uzlaştırmaya tabi olan dosya sayılarında bazı değişiklikler gözlemlenmiştir. 2017 yılında 634.767 uzlaştırma dosyasından 538.228'i uzlaştırmacıya tevdi edilmiş, bunlardan 278.530'unda uzlaştırma teklifi kabul edilmiş ve bu dosyalardan 223.469 dosyada uzlaşma ile sonuçlanmıştır. Dolayısıyla uzlaşma kabul edilen dosyalarda uzlaşmanın sağlanma oranı yaklaşık %80 olmuştur. Toplam uzlaştırma dosya sayısının uzlaşma sağlanma oranı ise yaklaşık %35 olmuştur.

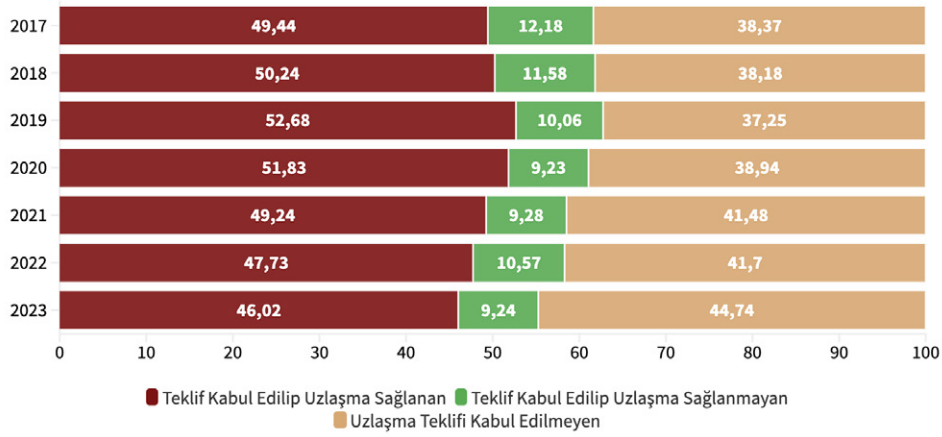
2023 yılına gelindiğinde ise, 586.958 dosyadan 565.254'ü uzlaştırmacıya tevdi edilmiş, 270.209'sinde uzlaşma teklifi kabul edilmiş ve bunlardan da 225.027 dosyada uzlaşma sağlanmıştır. Bu süreçte uzlaşma teklifini kabul etmeyen dosya sayısı ise 218.749 olarak kaydedilmiştir. Dolayısıyla uzlaşma kabul edilen dosyalarda uzlaşmanın sağlanma oranı yaklaşık %97 olmuştur. Toplam uzlaştırma dosya sayısının uzlaşma sağlanma oranı ise yaklaşık %38 olmuştur. Bu süreçte uzlaşma kabul edilen dosyalarda

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

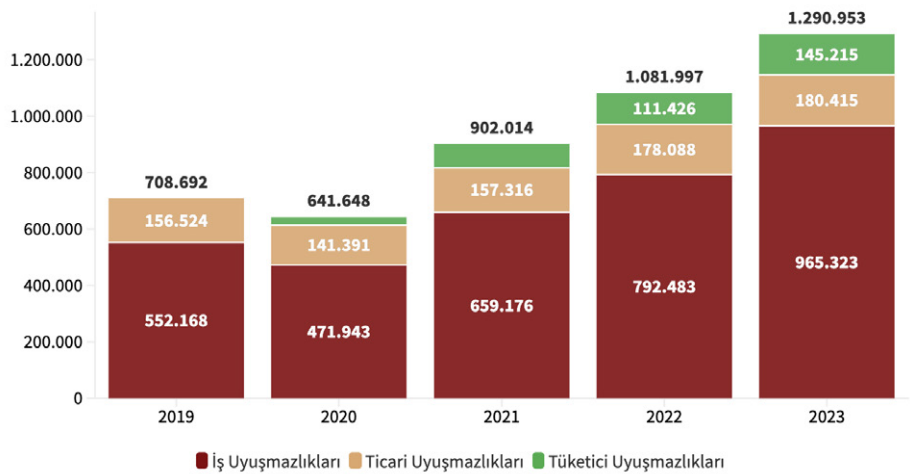
Grafik 60. Uzlaştırma Dosya Sayısı Görünümü (2017-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Grafik 61. Uzlaştırmacıya Tevdi Edilen Dosyaların Durumu (% , 2017-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Grafik 62. İhtiyari ve Dava Şartı Arabuluculuk Uygulaması Dosya Sayısı (2019-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

uzlaşmanın sağlanma oranı önemli ölçüde artarken, toplam uzlaştırma dosya sayısının uzlaşma sağlanma oranı ise yavaş bir artış göstermiştir.

Uzlaştırma süreçlerinin etkinliğini artırmak için tarafların bu yöntemler hakkında bilinçlendirilmesi ve uzlaştırmanın avantajlarının tanıtılması gerekmektedir. Bu, tarafların uzlaşma teklifini kabul etmelerini teşvik edebilir ve süreçlerin daha hızlı sonuçlanmasını sağlayabilir.

Uzlaştırmaya tevdi edilmeyi bekleyen sayılar kıyaslandığında 7 yıl gibi bir sürede önemli bir hızlanma görüldüğü, 2017'de bekleyen 96.539 dosyanın 2023 itibarıyla 21.704'e düştüğü ve böylelikle dosya tevdi hızında bir artış olduğu görülmektedir. Uzlaştırmacı sayısının 2024 ilk çeyreği itibarıyla 32 bini aşması bunda büyük bir etkin olabilir.

Arabuluculuk

Arabuluculuk, bazı özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümünde kullanılan bir yöntem olup, ihtiyari ve dava şartı arabuluculuk olarak ikiye ayrılmaktadır. 2015-2022 yılları arasında ihtiyari arabuluculuk ile sonuçlanan dosya sayıları muazzam bir artış göstermiştir. 2015 yılında sadece 1160 ihtiyari arabuluculuk dosyası varken, 2022 yılı itibarıyla 469.829 ihtiyari arabuluculuk dosyası görülmüştür. Az bir örneklem olarak 2015 yılında anlaşma sayısı 1129 ve oranı %97 olurken, 2022 yılı itibarıyla bu sayı 464.436 ve oran neredeyse %99 seviyesine çıkmış ve sadece 5.393 dosyada anlaşma sağlanamamıştır. Anlaşma sağlanan dosya sayısının ve oranının artması, ihtiyari arabuluculuk yönteminin etkinliğini ve kabulünü göstermektedir. İhtiyari arabuluculukta her iki taraf gerçek menfaatleri doğrultusunda anlaştığından, "tam bir sulh"den

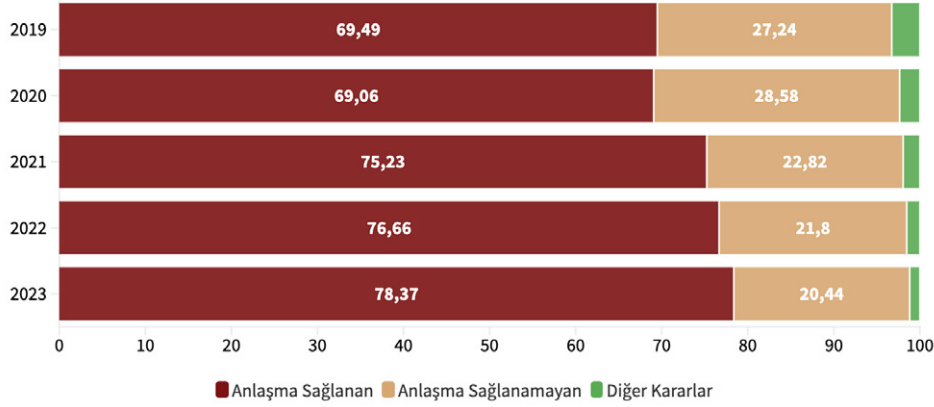
söz edilebilir. Bu durum ise toplumsal barışa büyük katkı sunmakta ve yargının iş yükünü hafifletmektedir.

2018'den beri bazı özel hukuk uyuşmazlıklarında uygulanan dava şartı arabuluculukta sayı ve oranlar ihtiyari arabuluculuğa göre farklılık göstermektedir. 2018 yılında 342.744 dosyadan 237.693'ü anlaşma ile sonuçlanmıştır. Böylelikle anlaşma oranı 2018 için %69 olmuştur. 2022 yılına gelindiğinde toplam dava şartı arabuluculuk sayısı tedrici olarak artarak 569.818 dosyaya yükselmiştir. 2022 yılı için anlaşma sağlanan dosya sayısı ise 248.686 olmuştur. Her ne kadar anlaşma sağlanan dosya sayısı artsa da oransal olarak önemli bir gerileme yaşanmış ve toplam anlaşma oranı dava şartı arabuluculukta %43 olmuştur. Dava şartı arabuluculuğun zorunlu hale getirilmesiyle birlikte, bu yöntemin daha yaygın bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Bu sayının artmasında en büyük etken, başta bazı işçi-işveren uyuşmazlıklarında başlayan dava şartı arabuluculuk uygulamasının aşamalı olarak, bazı tüketici ve ticari uyuşmazlıklara ve daha sonra da gayrimenkul ile kira uyuşmazlıkları gibi alanlara da sirayet etmesidir.

Arabuluculuk dosyaları ihtiyari ve dava şartı ayırt etmeksizin değerlendirildiğinde ise toplam dosya sayısının 2018'de 416.747 olduğunu, bunlardan 296.306'sında anlaşma sağlandığını (%71), 2023'e gelindiğinde ise toplam dosya sayısının 1.290.953 olduğunu, bunlardan 857.289'unda anlaşma sağlandığı (%66) görülmüştür.

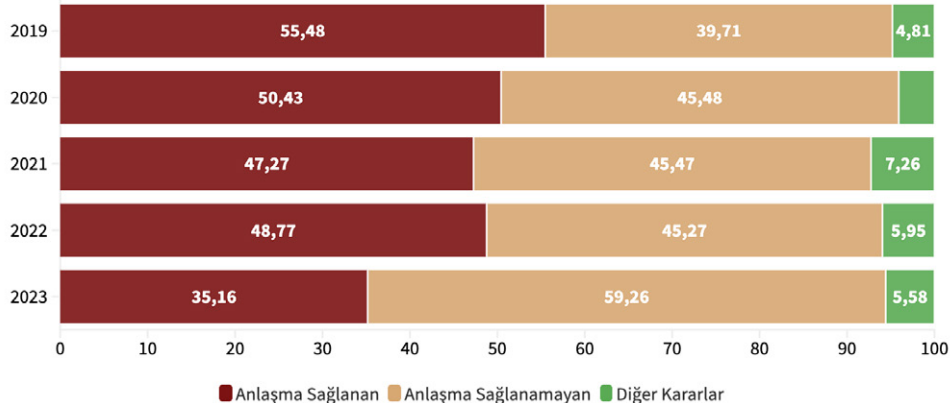
İhtiyari arabuluculuk süreçlerinde tarafların anlaşmaya varma oranlarının yüksek olması, bu yöntemin etkili olduğunu göstermektedir. Arabuluculuk, tarafların kendi iradeleriyle anlaşma sağlamalarına olanak tanıyarak, yargı

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

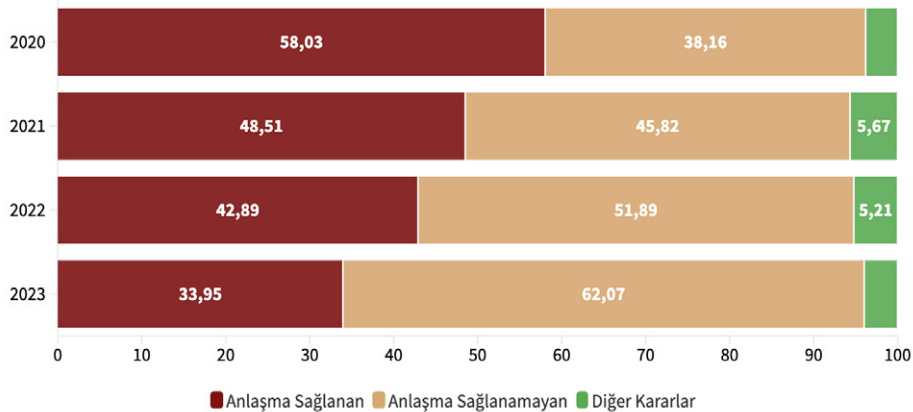
Grafik 63. İş Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Dava Şartı Arabuluculuk Dosyalarının Durumu (% 2019-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Grafik 64. Ticari Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Dava Şartı Arabuluculuk Dosyalarının Durumu (% 2019-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

Grafik 65. Tüketici Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Dava Şartı Arabuluculuk Dosyalarının Durumu (% 2020-2023)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri

sisteminin yükünü hafifletmektedir. Bu nedenle, arabuluculuk süreçlerinin daha yaygın ve etkin bir şekilde kullanılması teşvik edilmelidir. Aynı durum dava şartı arabuluculuk için ise söylenememektedir. Tarafların sürece gönüllü olarak gelmemesi ve bunu dava öncesi şekli bir aşama olarak görmeleri, dava şartı arabuluculuğun etkinliğine menfi etki etmektedir.

Uzlaştırma ve arabuluculuk süreçleri, yargı sisteminin iş yükünü önemli ölçüde hafifletmiştir. Her iki yöntem de hızlı ve ekonomik çözümler sunarak, tarafların kazan-kazan esasına dayalı anlaşmalar yapmasını sağlamaktadır. Özellikle dava şartı arabuluculukla alakalı bir zihniyet değişimi olur ve sadece usulen tamamlanması gereken bir aşama olarak görülmemesi halinde daha etkili iyileşmeler görülebilir. Bu kapsamda arabuluculuk görüşmelerinin uzaktan telefon veya telekonferans/video konferans yöntemleri yerine muhakkak yüz yüze gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Nitekim arabuluculuk ile hedeflenen, tarafların arabulucunun desteği ile iletişim kurarak birbirlerini anlamaları ve anlaşma aralığında buluşmalarıdır.

Bu süreçlerin etkin ve doğru bir şekilde kullanılması, yargı sisteminin verimliliğini artırarak, adaletin daha hızlı ve etkin bir şekilde tecelli etmesini sağlamaktadır.

Tahkim

Tahkim, taraflar arasında doğmuş veya doğabilecek olan hukuki uyuşmazlıkların, devlet mahkemeleri yerine tarafsız üçüncü kişiler (hakemler) tarafından çözümlenmesine imkan tanıyan alternatif bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Tahkim, genellikle ticari uyuşmazlıklarda tercih edilen bir yöntem olup, uyuşmazlıkların daha hızlı, gizli ve esnek bir

şekilde çözülmesini sağlar. Türkiye’de tahkim mecburi ve ihtiyari olarak ikiye ayrılır. Her ne kadar bu konuda merkezi ve yeknesak veriler bulunmasa da ihtiyari tahkim, tahkim davalarının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır.

İhtiyari tahkim ise, arızı tahkim ve kurumsal tahkim olarak ikiye ayrılabilir. Yapısı gereği arızı tahkimin istatistikî verileri tutulmamaktadır. Kurumsal tahkimde ise her bir kurumun kendi bünyesindeki tahkim davalarına ilişkin bilgiler tutulmakta ve bu veriler kimi zaman kamuya açık kaynaklarda paylaşılmaktadır. Aşağıda ilgili kurumların erişilebilen tahkim verilerine göre değerlendirme yapılmıştır.

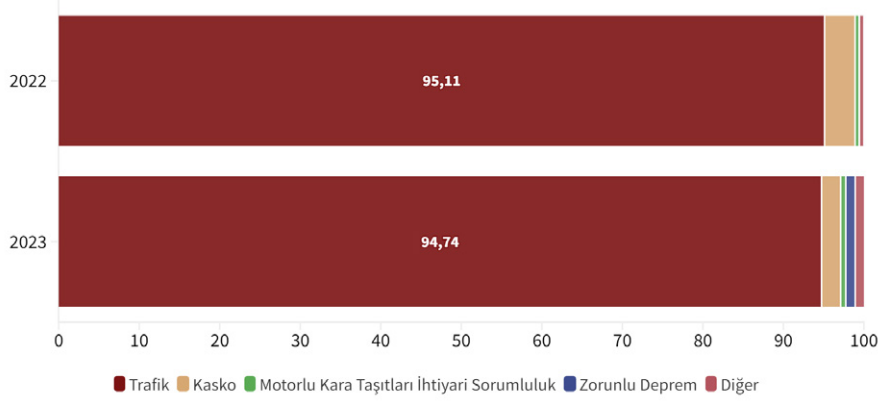
Sigorta Tahkim Komisyonu

Sigorta Tahkim Komisyonu, sigorta sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların çözümü için kurulmuş ihtiyari bir tahkim organıdır. Sigorta Tahkim Komisyonu, sigorta uyuşmazlıklarının çözümünde hızlı ve etkili bir yol sunmaktadır. Komisyon tarafından verilen kararlar ilam hükmünde ve icra edilebilir niteliktedir. Bu, sigorta tahkim sürecinin taraflar açısından güvenilir ve bağlayıcı bir çözüm yolu olduğunu göstermektedir.

2010-2023 yılları arasında komisyon nezdindeki hakem sayıları incelendiğinde, özellikle hayat dışı branşında önemli bir artış gözlemlenmiştir. 2010 yılında 123 olan hayat dışı uyuşmazlıklar için hakem sayısı, 2023 yılında 329’e yükselmiştir. Hayat uyuşmazlıklarına bakan hakem sayısı ise 2010 yılında 14 iken, 2023 yılında 13’e düşmüştür.

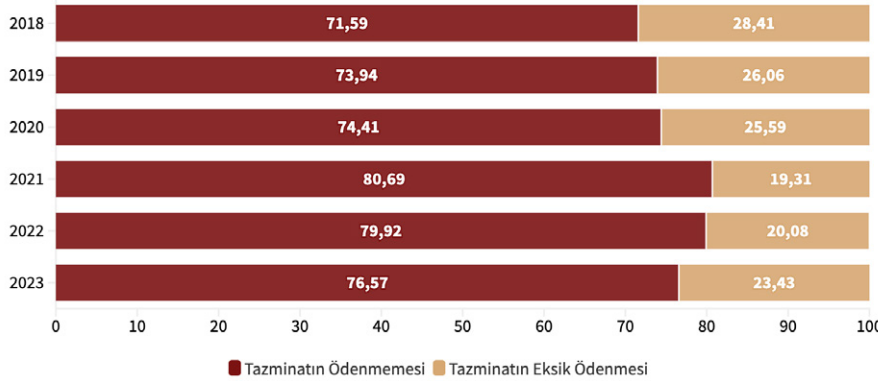
Sigorta hakem listesine kayıtlı olup fiilen görev yapan 342 sigorta hakemi bulunmaktadır. Hayat dışı branşlarda 329, hayat branşında 13 olmak üzere sigorta hakemliği listesine kayıtlı toplamda 342 sigorta hakemine ek

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

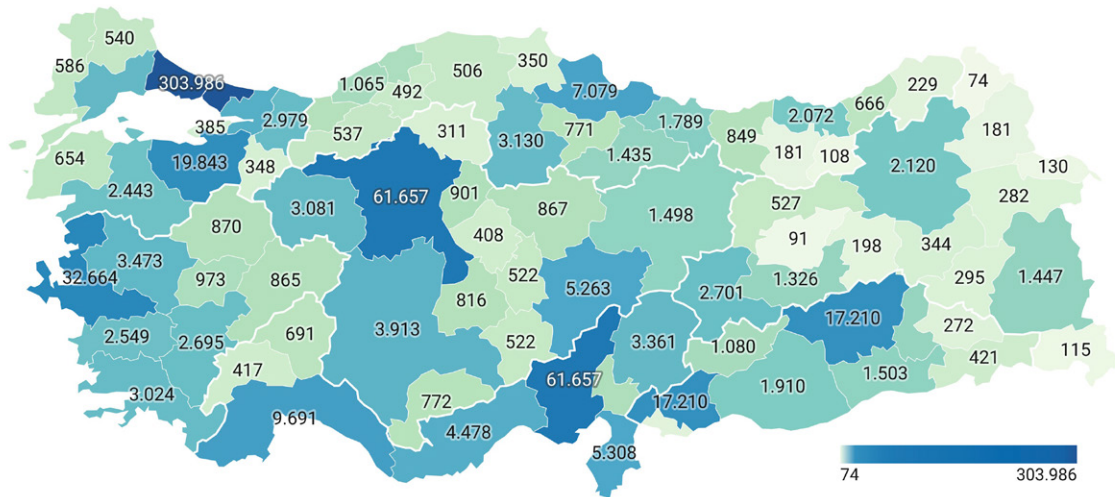
Grafik 66. Sigorta Tahkim Komisyonu Başvurularının Poliçe Türlerine Göre Dağılımı (% 2022-2023)

Kaynak: Sigorta Tahkim Komisyonu, Faaliyet Raporları

Grafik 67. Sigorta Tahkim Komisyonu Başvurularının İçeriklerine Göre Dağılımı (% 2018-2023)

Kaynak: Sigorta Tahkim Komisyonu, Faaliyet Raporları

Harita 11. İllere Göre Sigorta Tahkim Kurulu Başvuruları (2023)

Kaynak: Sigorta Tahkim Komisyonu, Faaliyet Raporları

olarak Komisyonda 111 itiraz hakemi görev almaktadır.

Başvuruların poliçe türlerine göre dağılımına bakıldığında, başvuruların %97,11'lik kısmının (Trafik %94,74, Kasko %2,37) kara araçları kasko ve sorumluluk sigorta sigortalılarından doğan uyuşmazlıklara ilişkin olduğu görülmektedir. 2022 yılında trafik poliçelerinden doğan uyuşmazlıklara ilişkin başvuruların tüm başvurular içindeki payı %95,11 iken 2023 yılında %94,74 olmuştur. Kasko sigortalarına ilişkin yapılan başvurular ise 2022 yılında %3,79 iken 2023 yılında %2,37 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında 133 olan Zorunlu Deprem Sigortası başvurusu (%0,03), ülkemizin 11 ilini etkileyen 7 Şubat 2023'te gerçekleşen büyük depremlerin etkisiyle yaklaşık 50 kat artarak 6.582 olarak gerçekleşmiş ve %1 üzerinde bir orana ulaşmıştır. Başvuruların içeriklerine göre dağılımında ise, tazminatın ödenmemesi en büyük paya sahiptir. 2018-2023 yılları arasında tazminatın ödenmemesi nedeniyle yapılan başvuruların oranı %70-80 arasında değişmiştir. 2022'de %79,61 olan bu oran, 2023'te düşerek %76,57'ye ulaşmıştır.

Komisyonun yapılan başvuru sayısında 2023 yılında önemli bir yükseliş kaydedilmiş, hakemlerce çözüme bağlanan uyuşmazlık sayısı ile Komisyon önüne gelen uyuşmazlıkların çeşitliliği de artmıştır. Komisyonun yapılan başvuru adedi 2023 yılında, 2022 yılına göre %12,45 artışla 563.409'a yükselmiştir. 2023 yılındaki başvurunun %99,90'u hayat dışı branşlardan, %0,10'luk kısmı hayat branşından yapılmıştır.

2023 yılında, sigorta hakemlerince karara bağlanan dosya sayısı bir önceki yıl 334.145 iken %34,24 artışla 448.555 olarak gerçekleşmiştir. Sigorta hakemlerince karara

bağlanan 298.041 adet dosyada (%66) başvuruda belirtilen tazminat talebinin tamamı kabul edilmişken, 62.946 adet dosyada (%14) başvuru sahiplerinin taleplerinin kısmen kabul edildiği, 87.568 dosyada (%19) ise talep edilen tazminatın reddedildiği görülmektedir. Uyuşmazlıkların ortalama çözüm süresinin hesaplanmasında uyuşmazlık dosyalarının hakeme tevdi tarihinden dosyanın karara bağlanmasına kadar geçen sürelerin basit ortalaması esas alınmış olup, bu çerçevede 2023 yılında ortalama çözüm süresi 83 gün olarak gerçekleşmiştir.

Sigorta Tahkim Komisyonuna yapılan başvuruların coğrafi dağılımına baktığımızda, Marmara Bölgesi en yüksek başvuru sayısına sahip bölgedir. 2023 yılında yapılan toplam 556.245 başvurunun 339.511 başvuru Marmara Bölgesi'nden yapılmıştır. Bu, toplam başvuruların %61'ine karşılık gelmektedir. İç Anadolu Bölgesi ise 80.009 başvuru ile ikinci sırada yer almaktadır.

Sigorta Tahkim Komisyonu, sigorta uyuşmazlıklarının hızlı ve etkili bir şekilde çözülmesini sağlayarak, sigorta sektörüne güveni artırmaktadır. Ancak, artan başvuru sayıları karşısında hakem sayısının yetersizliği, çözüm sürecini uzatmaktadır. Hakemlerin, önlerine gelen uyuşmazlıklar hakkında azami 4 ay içerisinde karar verme zorunluluğu bulunmasına rağmen, dosyaların hakemlere atanma süresi aylarca sürebilmektedir. Bu durum, komisyonun hızlı ve etkili bir yol olarak çalışabilmesini engellemektedir.

2023 yılında verilen kararlara karşı yapılan itiraz başvurularının %55,10'unun sigorta kuruluşları tarafından, %38,33'ünün sigortalılar ve diğer hak sahipleri tarafından, %6,57'sinin ise hem sigorta kuruluşları hem de sigortalılar tarafından yapıldığı görülmektedir. 2023 yılı

için İtiraz Red %70,41 olarak gerçekleşmiş ve Sigorta Şirketi Lehine Karar Değişikliği sadece %9,92 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumun 2023 yılı sonunda bazı sigorta şirketlerinin tahkim uygulamasından ayrılmasına zemin hazırladığını gösterebilir.

Sigorta Tahkim Komisyonu'nun etkinliğini artırmak için, hakem sayısının artırılması gerekmektedir. Artan başvuru sayıları karşısında hakemlerin iş yükü de artmakta ve bu da dosyaların çözüm sürecini uzatmaktadır. Hakem sayısının artırılması, başvuruların daha hızlı ve etkin bir şekilde sonuçlandırılmasına katkı sağlayacaktır.

İstanbul Ticaret Odası Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi (İTOTAM)

İstanbul Ticaret Odası Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi (İTOTAM), ticari uyuşmazlıkların çözümünde önemli bir kurumsal merkezdir. İTOTAM, 2014 yılında kurulmuş olup, ticari uyuşmazlıkların hızlı ve etkin bir şekilde çözülmesini sağlamaktadır. 2023 yılı itibarıyla İTOTAM'daki dava sayısı 40'ın üzerindedir. Ortalama tahkim süresi 2019 yılında 9 ay iken, 2022 yılında 10 aya yükselmiştir. 2023 yılında açılan davaların bazıları halen devam etmekte olduğu için süreleri grafiğe dahil edilmemiştir.

İTOTAM'da yürütülen davaların %63,6'sı 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK) kurallarına göre, %36,4'ü ise 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) kurallarına göre yürütülmüştür. Dava taraflarının çok büyük çoğunluğunu (%86,1) şirketler veya işletmeler oluştururken, gerçek kişilerin (%8,3) ve kamu kuruluşlarının (%2,4) da değişen oranlarda taraf olduğu görülmektedir.

Uyuşmazlık türlerine göre bakıldığında, en fazla uyuşmazlık tekstil sektöründe (%22,2)

gerçekleşmiş, bunu inşaat (%16,7), enerji (%16,7) ve teknoloji (%16,7) sektörleri takip etmiştir. Diğer önemli uyuşmazlık alanları arasında sigortacılık (%11,1), gıda (%5,6), makine endüstrisi (%5,6) ve sağlık (%5,6) bulunmaktadır.

Hakemlerin seçiminde ise tek hakemle çözülen uyuşmazlıklar %64,3 oranında iken, üç hakemle çözülen uyuşmazlıklar %35,7 oranındadır. İTOTAM, tahkimde cinsiyet çeşitliliğini artırmak amacıyla, Tahkim Divanı tarafından atanan kadın hakem sayısını artırmayı hedeflemektedir. 2023 yılında, İTOTAM Tahkim Divanı tarafından atanan hakemlerin %50'si kadın hakemlerden oluşmaktadır.

İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC)

İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC), ticari uyuşmazlıkların çözümünde önemli bir rol oynamaktadır. 2021 yılı dava istatistiklerine göre, ISTAC'ta görülen davaların %57'si seri tahkim, %43'ü ise normal tahkim usulünde gerçekleşmiştir. Uyuşmazlıkların doğduğu alanlar incelendiğinde, bilişim hukuku %24 ile en yüksek orana sahipken, bunu %18 ile satım sözleşmeleri, %13 ile enerji hukuku ve %12 ile inşaat hukuku takip etmektedir. Diğer önemli uyuşmazlık alanları arasında hizmet sözleşmeleri (%7), spor hukuku (%8) ve avukatlık ücret sözleşmeleri (%4) bulunmaktadır. ISTAC'ın en son açıklanan verilerine göre 2022 Ekim-2023 Ekim aralığında açılan dava sayısı 140 olmuştur.

ISTAC'ta yargılama süresi ortalama olarak 6 ay sürmektedir. Dava taraflarının milliyetlerine bakıldığında, davaların %70'i yerli, %30'u ise uluslararası tahkim olarak gerçekleşmiştir. Kadın hakem oranı %39 iken, erkek hakem oranı %61'dir. ISTAC da hızlı ve etkin tahkim çözümleri sunarak ticari uyuşmazlıkların çözümünde önemli bir rol oynamaktadır.

Değerlendirme ve Öneriler

Uzlaştırma ve arabuluculuk süreçleri, Sigorta Tahkim Komisyonu ve tahkim merkezleri ile hakem-bilirkişilik yargı sistemine önemli katkılar sağlamaktadır. Uzlaştırma ve arabuluculuk yöntemleri, yargının iş yükünü hafifletmekte ve tarafların hızlı çözümler elde etmesini sağlamaktadır. Sigorta Tahkim Komisyonu, sigorta uyuşmazlıklarının hızlı ve etkili bir şekilde çözülmesini sağlayarak, sigorta sektörüne güveni artırmaktadır. ISTAC ve İTOTAM gibi tahkim merkezleri ise, özellikle ticari uyuşmazlıkların çözümünde hızlı ve etkin çözümler sunarak, ticaret hayatının devamlılığını sağlamaktadır.

Bu yazı, hukuk sistemini veriye dayalı somut bir perspektifle ele alarak yargının işleyişine dair tespit ve öneriler sunmaktadır. Analizler, hukuki veriler üzerinden yıllık mukayeseli bir değerlendirme yaparak hukuk sisteminde yaşanan gelişmeleri ve kırılma noktalarını açıklamaktadır. Uzlaştırma ve arabuluculuk, tahkim ve sigorta tahkimi gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin etkin bir şekilde kullanılması, yargı sisteminin verimliliğini artırarak adaletin daha hızlı ve etkin bir şekilde tecelli etmesini sağlayacaktır. Hakem-bilirkişiliğin yapısı nedeniyle merkezi bir veri toplayıcısı olmadığından, buna ilişkin veri sunulamamış ve önerilerin aktarılmasıyla yetinilmiştir.

Uzlaştırma ve arabuluculuk süreçleri, Sigorta Tahkim Komisyonu ve tahkim merkezleri ve uygulanabilirse hakem-bilirkişilik, Türkiye'deki hukuk sisteminin etkinliğini artıran önemli uyuşmazlık çözüm mekanizmalardır.

Tahkimin etkinliği ve uygulama sayıları dünyada artmaya devam ederken, Türkiye'de de son on yılda tahkim uygulaması düzenli olarak artmaktadır. Yargıtay kararlarıyla, yargı

uygulanmasında tahkime yabancı olma nedeniyle önyargıların bırakıldığı ve iyi tahkim uygulamalarının desteklenmediği açıkça görülmekte ve tahkim isabetli bir şekilde teşvik edilmektedir. Türkiye'nin uluslararası uyuşmazlıklarda da tercih edilmeye başlanan bir yer haline geldiği ISTAC ve İTOTAM dava verileri ışığında tespit edilebilmektedir. Nitekim 2023 itibarıyla, İTOTAM verilerine göre, davaların %63,6'sı Milletlerarası Tahkim Kanunu'na göre yürütülmüştür. Bu da yabancılık unsurlu davaların arttığını göstermektedir.

Dünyanın önde gelen tahkim ülkeleri başlıca İsviçre, İngiltere ve Fransa'dır. Burada en önemli faktörlerin başında tahkim alanında uzmanlaşmış avukatların ve mahkemelerin bulunması gelmektedir. Türkiye'nin İsviçre, İngiltere veya Fransa gibi çok sıklıkla tercih edilen tahkim ülkelerinden birisi olma yolunda ilerlemesi tahkimin daha yaygın olarak uygulanması ve tahkim kapsamında mahkemelerin yardımı ve denetiminin uzmanlaşmış hakimler eliyle hızlıca karara bağlanmasına bağlıdır. Bu kapsamda örneğin iptal davalarının tıpkı İsviçre'de olduğu gibi doğrudan yegane merci olarak Yargıtay'da görülmesi ve karara bağlanması düşünülebilir.

Uzlaştırma ve arabuluculuk süreçlerinin uzun vadede başarısı, vatandaşların daha okul çağında bu yöntemleri ve kültürü öğrenip içselleştirmelerine bağlıdır.

Bu süreçlerin daha yaygın ve etkin bir şekilde kullanılması, yargının iş yükünü hafifletmekte ve tarafların hızlı çözümler elde etmesini sağlamaktadır. Sigorta Tahkim Komisyonu ve tahkim merkezlerinin desteklenmesi ve tanıtılması, uyuşmazlıkların hızlı ve etkili bir şekilde çözülmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, tahkim süreçlerine dair bilincin artırılması, daha adil ve kapsayıcı bir hukuk

sistemi oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, önerilerin hayata geçirilmesi, hukuk sisteminin verimliliğini ve etkinliğini artırarak, toplumsal güvenin güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

- **Uzlaştırma ve arabuluculuk süreçlerinin tanıtımı:** Uzlaştırma ve arabuluculuk süreçlerinin tanıtımı ve vatandaşlar ile süreç tarafların bilinçlendirilmesi sağlanarak, bu yöntemlerin daha etkili kullanılması teşvik edilmelidir.
- **Arbuluculuk yasal altyapısının güçlendirilmesi:** Bilim Komisyonu tarafından arabuluculuğun mevcut sorunlarına yönelik yapmış ve tamamlamış olduğu çalışmaların ivedilikle kanunlaşmış uygulamaya geçirilmelidir.
- **Arbuluculuk görüşmelerinin muhakkak yüz yüze yapılması:** Arabuluculuk görüşmelerinin uzaktan telefon veya telekonferans/video konferans yöntemleri yerine muhakkak yüz yüze gerçekleştirilmesi gerekir.
- **Hakem sayısının artırılması:** Sigorta Tahkim Komisyonundaki hakem sayısının artırılması, başvuruların daha hızlı ve etkin bir şekilde sonuçlandırılmasına katkı sağlayacaktır.

- **Tahkim merkezlerinin desteklenmesi:** İTOTAM gibi tahkim merkezlerinin desteklenmesi ve tanıtılması, ticari uyuşmazlıkların hızlı ve etkin bir şekilde çözülmesine katkı sağlayacaktır.
- **Tahkim mevzuatının güncellenip güçlendirilmesi:** İsviçre, İngiltere ve Almanya gibi ülkeler tahkim mevzuatını yakın zamanda güncelledi veya güncelleme çalışmalarına devam etmekte. Türkiye’de de tahkim mevzuatı güncel uluslararası uygulamalar ve mukayeseli hukuk ışığında gözden geçirilmeli ve en iyi uygulamalar ışığında reforme edilmelidir.
- **İptal davalarının Yargıtay’da görülüp kesinleşmesi:** Hakem kararlarına karşı açılan iptal davalarının doğrudan uzman daire üyeleri tarafından karara bağlanıp kesinleşmesi sağlanmalıdır.
- **Coğrafi dağılımda dengesizliklerin giderilmesi:** Türkiye’nin diğer bölgelerinde de sigorta tahkimine yönelik bilgilendirme ve teşvik çalışmaları yapılmalıdır.
- **Hakem-bilirkişiliğin kanuni altyapısının güçlendirilmesi ve teşvik edilmesi:** Hakem-bilirkişilik hızlı ve etkin bir çözüm mekanizması olmasına rağmen kanuni alt yapısı açık ve ayrıntılı düzenlenmelidir.

KUNTER

GEZA MUHAKEYMESİ HUKUKU

18

4.
BASI

YUSUF AKTAŞ

ÖZEL
YASALARIMIZDAKİ
SULH VE ASLIYE
CEZA
DAVALARI

1981

Feyzioğlu

BORÇLAR
HUKUKU

15

Prof. Dr.

KENAN TUNÇOMAG

BORÇLAR
HUKUKU

1. CİLT
Genel Hükümler

3. BASKI

İSTANBUL
1988

BENALİ OLGAC

İÇTİHAATLARLA
BORÇLAR
KANUNU

372.545

TÜRKİYE'DE HUKUK EĞİTİMİ

Hukuk Eğitiminin Dönüşümü: Sorun Alanları ve Yenilikçi Yaklaşımlar

Muharrem Kılıç

Prof. Dr., Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı

Sistemsel olarak hukuk eğitimine egemen olan teknokratik yaklaşım, hukuku ideasından ve değer dünyasından yalıtılmış dogmatik bir bilgi nesnesine dönüştürmüştür. Bu yaklaşım, hukukun felsefi art alanı üzerinden mahiyet sorgulanmasını yadsıyan “safaştırılmış” (saf hukuk kuramı) ya da yalıtılmış (pozitivist kuram) bir “eğitim pedagojisi” üretmiştir. Öğretim müfredatı anlamında hukuku; “yasa, doktrin ve içtihat” bilgisine indirgeyen bu anlayışın köreltici eğitsel vizyonu, hukukun hem spekülatif hem de argümantatif akıl temelinde tedrisatını imkansızlaştırmıştır. Böylelikle konu edilen alana ilişkin “neden, amaç ve ilkelerden” başlamak üzere “ontolojik sorgulamalar, aksiyolojik değerlendirmeler, epistemolojik temellendirmeler ve metodolojik gerekçelendirmelere” kapıları kapatan bir eğitim anlayışı ve bu anlayışa uygun bir müfredat yapılandırması ortaya çıkmıştır. Bu eğitsel anlayış; bir sosyal düzen ve toplumsal davranış kuralları olmanın ötesinde onto-epistemik bir araştırma konusu ve değerler dizgesi olarak hukukun mahiyetini sorgulamaya dönük çabaları anlamsızlaştırmıştır.

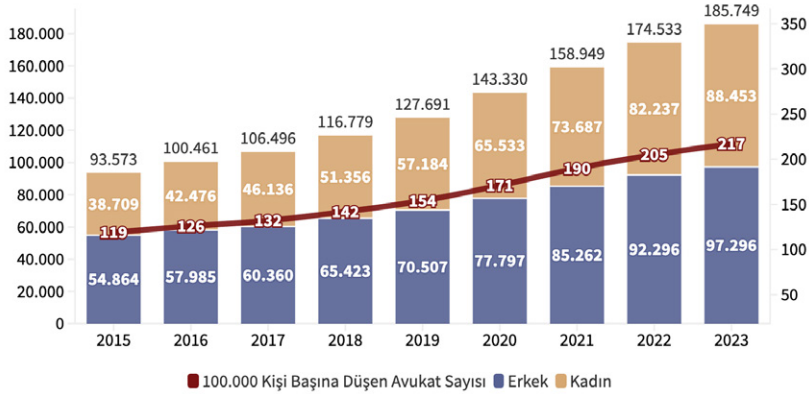
Kavramsal ve nosyonel bir eğitim alanı olmanın yanı sıra, pratik anlamda bir mesleki öğrenim olan hukuk eğitimi ile “hukuk uygulaması ve hukuk sisteminin işleyişi” arasında diyalektik bir ilişki bulunmaktadır (Wizner, 2002). Bu diyalektik ilişki mevcut hukuk eğitiminin; “eğitim felsefesinden öğretim programlarına; müfredat içeriğinden eğitim metodolojisine; ölçme-değerlendirme sisteminden eğitim teknolojilerine; insan kaynağının niteliğinden kurumsal yapılanmaya” varıncaya kadar

geniş bir pedagojik spektrumda sorunsallaştırılmasını gerekli kılmaktadır (Kılıç, 2011).

Bu kapsamlı pedagojik spektrum; hukuk öğretiminin kökeninde “pratik bilgeliğin” (phronesis) (Aristoteles, 2024) tedrisatını gerekli kılan akademik ve felsefi disiplinler boyutuna işaret etmektedir. Hukuk öğretimi; salt teknik bilgiler yığınının aktarımı olarak değil, *societas* dolaşımını üzerinden kurulan bir *axia-nomos* diyalektiğiyle açığa çıkan “meta hukuk bilgisinin” yaratıcı üretiminin tedrisi olarak yapılandırılmalıdır. Kuşkusuz burada *axia*; bütünlüklü biçimde hukuksal bilginin “etik ve estetik” temellendirimine ilişkin bir perspektif sunmaktadır.

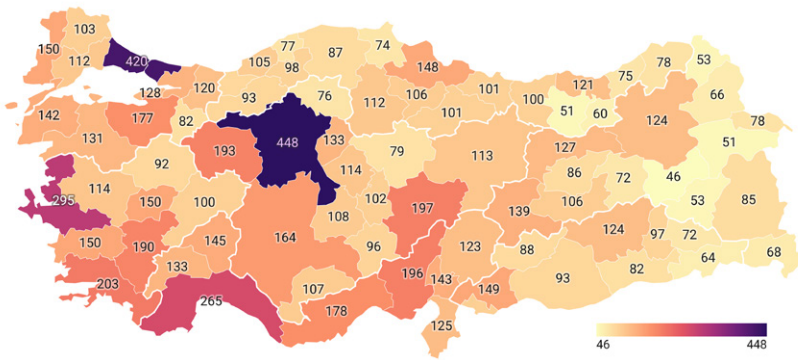
Söz konusu bütünlüklü perspektif; ideal anlamda hukuk eğitiminin hedeflemesi gereken hukukçu figürünün (phronismos) (Aristoteles, 2024) kurucu pratik aklına rehberlik edecektir. Bu idealite üzerine yapılacak olan eğitim felsefesi; doğallıkla hukukçu figürünün maddi adalet değeri üzerinden bir bilinçlilik durumunun yaratılmasını olanaklı kılacaktır (Kılıç, 2011). *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye* md. 1792’de oldukça veciz biçimde “hâkim; hakîm; fehîm; müstakîm; emîn; mekîn; metîn” olarak sıralanan karakter erdemleri ve yetisel kabiliyetler, yalnızca yargıçlık mesleği değil tüm hukuk meslekleri için teşmil edilebilecek olan pratik akli yetkinliği ve sezgisel derinliği ortaya koymaktadır. Bu karakter erdemleri ile bilinçlilik düzeyinin rehberlik edeceği pratik akıl ve sezgisel derinlik; hukuk formasyonunun belirli davranış ilkeleri üzerinden somutlaşmasını olanaklı kılacaktır (Kılıç, 2011).

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

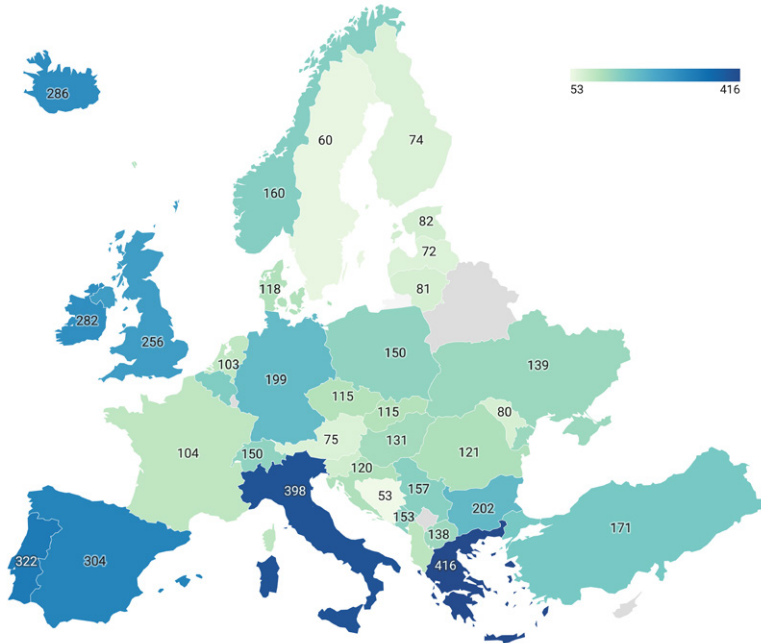
Grafik 68. Avukat Toplamı ve 100.000 Kişi Başına Düşen Avukat Sayısı (2015-2023)

Kaynak: Türkiye Barolar Birliği verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Harita 12. İllere Göre 100.000 Kişi Başına Düşen Avukat Sayısı (2023)

Kaynak: Türkiye Barolar Birliği verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Harita 13. Avrupa'da 100.000 Kişi Başına Düşen Avukat Sayısı (2020)

Kaynak: Council of Europe, European Judicial Systems - CEPEJ Evaluation Report 2022

Hukuk eğitiminin niteliğine ilişkin kamuoyunda gündeme gelen tartışmaların daha çok “fakülte sayısı, öğrenci kontenjanları ve mezun sayıları” üzerinden yürütüldüğü görülmektedir.

Bu analiz, kendi sınırlılığı içerisinde ilk olarak hukuk eğitimindeki birtakım yapısal sorun alanlarına işaret edecektir. Daha sonra hukuk eğitimi ve müfredatına ilişkin değerlendirmelere yer verecektir. Bu kapsamda eğitim metodolojisi ve yenilikçi paradigmatik yaklaşımları da konu edinerek hukuk eğitiminin dönüşümünü ele alacaktır. Son olarak hukuk eğitiminin niteliğini artırmaya dönük müfredat, eğitim metodolojisi vd. temelinde önerilere yer verecektir.

Hukuk Eğitiminin Sorunsallaştırılması

Kuşkusuz hukuk sistemlerinin “demokratik siyasallık” temelinde, “hukuk devleti” ilkesi, “yargısal adalet” prensibi ile “temel hak ve özgürlüklere” dayalı normatif vizyonu üzerinden yapılandırılıp işlerlik kazanmasının kurucu unsurlarından birisini; hukuk eğitiminin sistemik yapısı oluşturmaktadır. Yükseköğretime konu olan normatif hukuk bilgisini üreten ve yorumlayan zihin dünyası ile hukukun yapısal işleyişini tayin eden akıl arasında korelatif bir ilişki-den söz edebiliriz. Kurucu değer olarak adalet idealitesi üzerinden yasa hukukunun (yasma) biçimlenmesinden yargı adaletinin tecelisinine ve idarenin (yürütme) hukuk temelinde kayıtlanmış erksel yetkisine varıncaya kadar hukuk sistemi bir bütün olarak içkin hukuk düşüncesinden neşet etmektedir. Bu noktada kuşkusuz, hukukun sistemsel aklını inşa eden

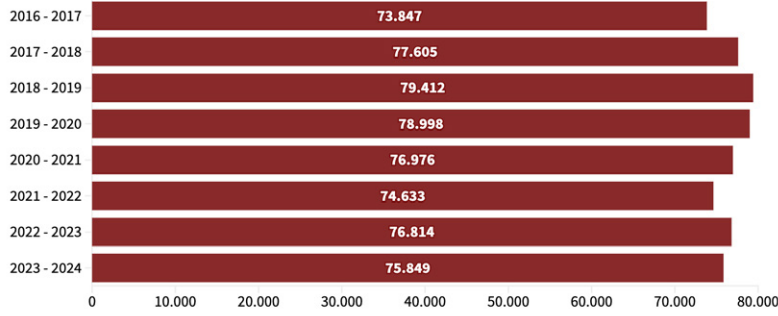
düşüncenin varlık bulduğu gelişimsel zemin hukuk eğitimidir. Bütün bu yönleriyle hukuk eğitimi; yükseköğretim düzeyindeki eğitimin kritik önemi haiz kadim disiplinler alanlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bundan ötürü hukuk eğitiminin niteliğine ilişkin tartışmaların analitik bilgi birikimi ve akademik perspektif üzerinden yürütülebilmesi ve doğacak reform iradesinin yetkinlikle geliştirilebilmesi için hukuk eğitiminin bir araştırma konusuna dönüştürülmesi gerekmektedir. Ancak genellikle hukuk eğitiminin niteliğine ilişkin kamuoyunda gündeme gelen tartışmaların daha çok “fakülte sayısı, öğrenci kontenjanları ve mezun sayıları” üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Kuşkusuz bu konular, meselenin görünür ya da aktüel sorun alanlarına işaret etmektedir. Ancak hukuk eğitiminin daha temel bir tartışma zemininde problematize edilerek çok boyutlu biçimde konu edilmesi icap etmektedir.

Bu noktada öncelikle Türkiye’nin yükseköğretim politikası; ulusal demografik ve sosyo-ekonomik dinamikler, okullaşma oranları, fakülte sayıları ve üniversiter bünyedeki akademik yapılanmalar üzerinden bir değerlendirmeye konu edilmesi, hukuk eğitiminin niteliğine yönelik tartışmaların yetkinlikle ele alınmasını mümkün kılacaktır. Öyle ki yetkin bir değerlendirme zemini var edebilmek adına genel olarak yükseköğretim ve özelde hukuk eğitimi ölçeğinde “ulusal ihtiyaçlar, toplumsal talepler, piyasa gereklilikleri ve istihdam ölçekleri” gibi parametreler de dikkate alınmalıdır.

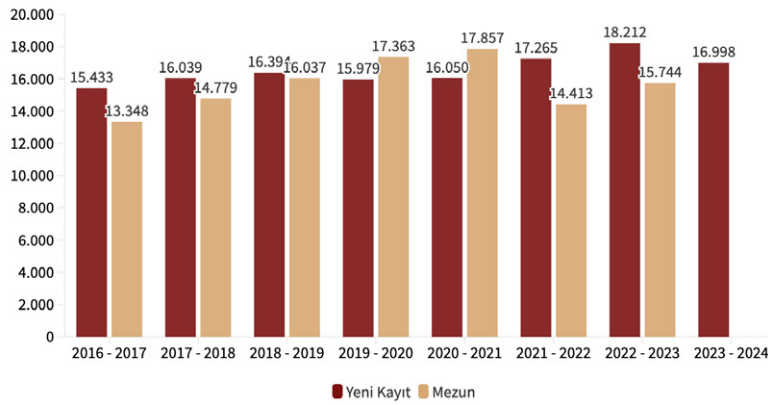
Hukuk eğitiminin niteliğine yönelik sorun alanlarından birisi de akademik araştırma boyutunun yetersiz kalmasıdır. Bilindiği üzere hukuk eğitimi, çoklu sınıflarda takrir yöntemiyle ders anlatma üzerine kurulu bir metodolojiyi haizdir. Ancak hukuk eğitiminin sürdürülebilir bir nitelik kazanabilmesi adına iyi bir araştırma

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

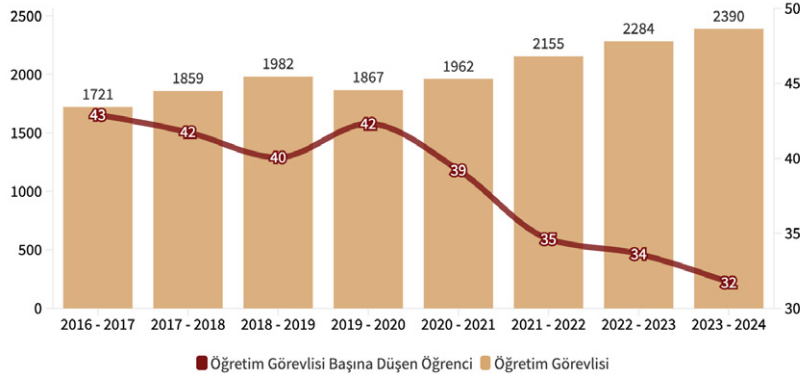
Grafik 69. Hukuk Fakülteleri Toplam Öğrenci Sayısı (2016-2023)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2023

Grafik 70. Hukuk Fakülteleri Yeni Kayıt ve Mezun Sayısı (2016-2023)

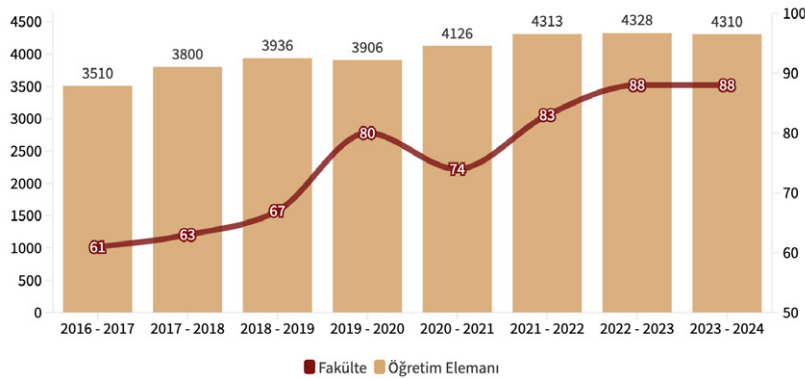
Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2023

Grafik 71. Hukuk Fakültelerindeki Akademisyen ve Öğretim Görevlisi Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2016-2023)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2023.

Not: Bu veri profesör doçent, doktor öğretim üyesi ve öğretim görevlisi toplam sayısını içermektedir. Araştırma görevlisi sayısı buna dahil değildir.

Grafik 72. Hukuk Fakülteleri ve Akademisyen Sayısı (2016-2023)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2023

kapasitesinin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda üniversitelerin bilimsel araştırma kapasitesinin geliştirilmesi; yükseköğretim politikasının öncelikli ve stratejik hedefi haline gelmesi büyük önem arz etmektedir.

Hukuk eğitimine ilişkin temel sorun alanlarından bir diğeri, hukuk akademisyenlerinin “teori ile pratik, norm ile değer ve hukuk metodolojisi ile ontolojisi” arasında kavramsal bir bağ kurmada yetersiz kalmasıdır. Bu durum; “somut olay adaleti”, “hukuki belirlilik” ve “hukuk güvenliği” gibi esaslı ilkeleri zedeleyici biçimde hızlı bir yargılama pratiğinin ortaya konulmasına yol açmaktadır. Yine hukuk akademiyası; yasama pratiğinin ardında yatan kuramsal (theoria) ve toplumsal arka planı çözümlenebilecek bir hukuksal akıl üretmemektedir. Sözü ettiğimiz olduğumuz bu akademik kısıtlılık, ancak hukuk eğitiminde hukuksal bilginin kavramsal bütünlüğünü yadsıyıcı bir pedagoji üretebilmektedir.

Hukuk eğitiminde teori ile uygulama arasındaki pedagojik dengenin kurulabilmesinin kritik önemi haizdir. Ancak hukuk eğitiminin hem teorik hem de pratik bilgisinin bir entelektüel zeminden beslenmediği görülmektedir. Hukukun teorik bilgisi doktrin tedrisatına, sınırlı uygulama bilgisi ise bir yasalar ve teknikler belleğine dönüşmektedir. Bütün bunların üzerinde bir değer felsefesi, teleolojik düşünsellik, norm tasavvuru vd. dair bir zihinsel mesai ve zihniyet söz konusu değildir. Böylesi bir zihniyeti kurabilecek hukuk öğretim metodolojisi, yalnızca müfredatı hukuk felsefesi ve sosyolojisi derslerinin dahil edilmesi ile kotarılabilecek bir durum değildir. Hukuk fakültelerinde ve hukuk akademisinde bu zihinsel tasavvuru besleyecek kurucu bir düşünce iklimine ihtiyaç bulunmaktadır.

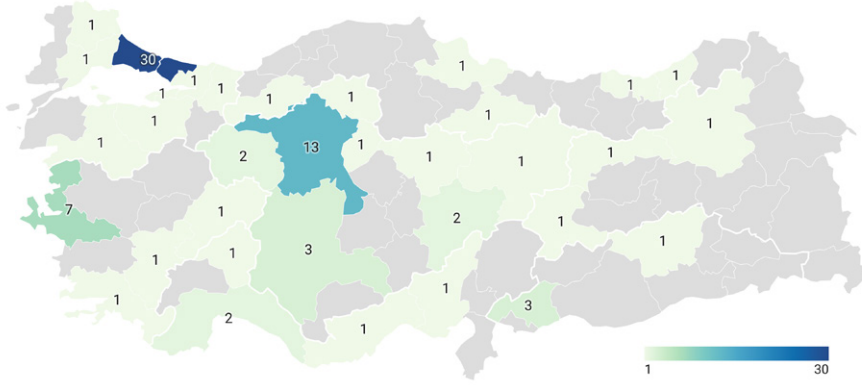
Hukuk Eğitimi Müfredatı ve Metodolojisi

Kuşkusuz hukuk eğitiminin yetkinliğinin en önemli unsurlarından birisini eğitim müfredatı oluşturmaktadır. Müfredat, öğrencilerin yetkin bir hukuk nosyonu kazanmalarında, mesleki beceri geliştirmelerinde ve profesyonel kimliğinin oluşturulmasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu nedenle hukuk eğitimi müfredatının öğrencilerin muhakeme ve analiz becerisini geliştirebilecek düzeyde dinamik bir yapıda kurgulanması icap etmektedir. Ancak çoğu yükseköğretim kurumu, eğitim müfredatı konusunda oldukça standart/statik bir model izlemektedir (Sullian, 2007).

Hukuk eğitimi müfredatına ilişkin temel sorun alanlarından birisi, müfredat yapılandırmasının tek tipleştirici bir anlayışla planlanmasıdır. Kamu ve vakıf üniversiteleri hukuk fakültelerinin neredeyse tamamında okutulan zorunlu ve seçimlik ders müfredatının birbirinin tekrarı niteliğinde olduğu görülmektedir. Hukuk fakülteleri; kurumsal misyon ve amaç temelinde bir çeşitlenme ve buna bağlı biçimde zenginleştirilmiş bir eğitim-öğretim müfredatı üretme noktasında yetersiz kalmaktadır. Müfredatın tek tipleştirilmesi, belirli bir koşullanmışlık üzerinden üretilen merkezî eğitim ve yükseköğretim politikasının bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

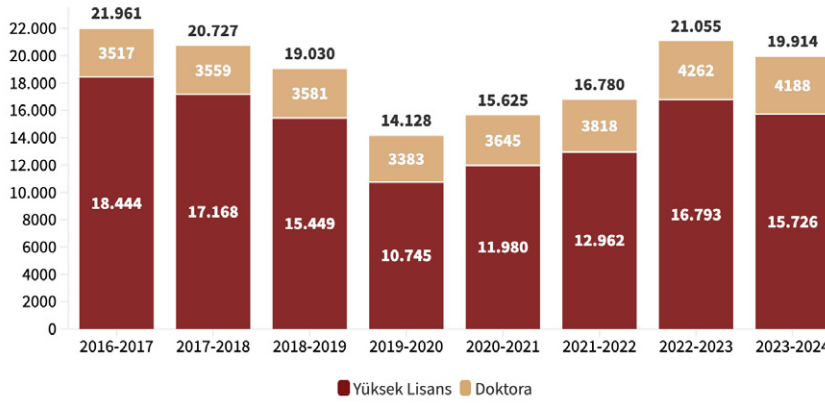
İdeal anlamda hukuk eğitimi müfredatının yapılandırılmasında üniversiter felsefenin “eğitim-araştırma-topluma hizmet” olarak boyutlandırılabilen üç temel bileşenin dikkate alınması gerekmektedir. Eğitim boyutu itibarıyla, hukuk eğitimi alacak olan öğrencilerin tekil anlamda kişisel beceri ve yetkinliklerini geliştirici bir müfredat çeşitlenmesi ve modüllemelerin yapılması yerinde olacaktır. Hukuk öğrencilerinin bireysel entelektüel

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

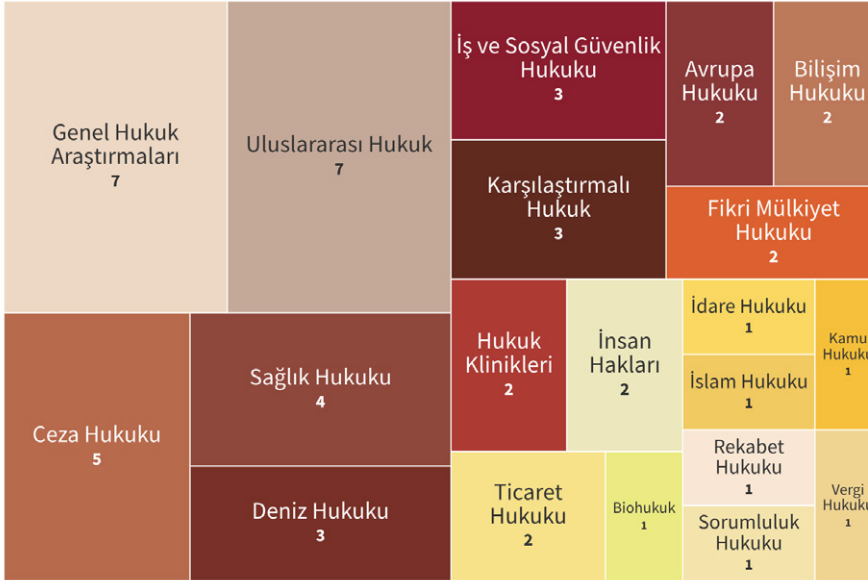
Grafik 73. İllerdeki Hukuk Fakültesi Sayısı (2023)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2023

Grafik 74. Lisansüstü Hukuk Programlarındaki Toplam Öğrenci Sayısı (2016-2023)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2023

Grafik 75. Hukuk Alanında Konularına Göre Üniversitelerdeki Araştırma Merkezi Sayısı (2023)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2023

kapasitelerini geliştirmelerine olanak tanımayacak olan totalleştirici ve/veya kitleselleştirici eğitim yordamından uzak durulması icap etmektedir. Cari olan yükseköğretime geçiş sınavlarının ölçme ve seçme metodolojisinin yığinsallaştırdığı ve çoktan seçmeli sınavlarla bireysel becerileri körelttiği sıralamanın yarattığı sorunları izale edecek yaratıcı bir eğitim-öğretim yordamı var edebilmenin en temel araçlarından birisi zenginleştirilmiş müfredatlardır. Yine eğitim boyutu itibarıyla, öğrencilerin zaman-mekân ölçeğinde etkileşimi ve eleştirel düşünceliği olanaklı kılacak bir yükseköğretim standardına kavuşturulması gerekmektedir. Hukuk nosyonu edinmiş yetkin hukukçuların yetiştirilebilmesi adına gerçekçi kapasite planlamaları yapılarak öğrenci merkezli bir eğitim pedagojisi üretilmelidir.

Hukuk eğitiminde öğrenim; yığinsallaşan kapasitedeki sınıflarda çoğunlukla takrir yöntemiyle ders anlatma biçiminde yürütülmektedir. Bundan ötürü eğitim müfredatının yanı sıra öğretim metodolojisinde de paradigmatik bir değişime ihtiyaç bulunmaktadır. Takrir yöntemi üzerine kurulu eğitim metodolojisi; öğrencilerin analitik becerilerini geliştirme noktasında yetersiz kalmaktadır. Bu noktada şunu ifade etmeliyiz ki, öğrenci merkezli öğretim pedagojisi (Valentine, 2015), hukuk eğitiminin bizatihi öznesi olan öğrencilerin öğrenim sürecine dahil edilerek yetkinleşmesini mümkün kılacaktır.

Hukuk öğretiminin temel idealitesini oluşturan pratik bilgelik; eğitim müfredatı ve pedagojisinin biçimlendirilmesinde esaslı bir perspektif sunmaktadır. İlk olarak pratik bilgelik; hukuk öğrenimi sürecinde öğrencilerin bireysel etik oluşumu ve karakter erdemlerinin gelişimi açısından tayin edici bir etkidir. Zira öğrencilerin bireysel etik karakterleri, hukuk öğrenim sürecinde oluşum ve gelişimini sürdürmektedir. İkinci olarak pratik bilgelik;

etik davranma yükümlülüğünü teşvik etmenin yanı sıra birbiriyle ilişkili olan zihinsel ve sezgisel kapasiteler geliştirilmesini de mümkün kılmaktadır. Üçüncü olarak pratik bilgelik idealitesi; hukuk eğitiminde etik becerilerin geliştirilmesi noktasındaki yetersizlikleri ve açıkları ortaya çıkarmaktadır. Hukuk eğitimi sürecinde tekil anlamda pratik bilgeliğin geliştirilebilmesini olanaklı kılan pedagojik yaklaşım; kimlik (identity), topluluk (community) ve sorumluluk (responsibility) unsurlarını kapsamaktadır. Hukuk eğitiminde pedagojik bir unsur olarak kimlik olgusu; öğrencilerin hukuk eğitimi öncesinde edinmiş oldukları okul değerlerini yeni değerlerle birleştirmesini mümkün kılmaktadır. Aynı zamanda hukuk mezunlarının bu değerler üzerinden yeni mesleki rolleriyle kişiliklerini geliştirmeleri mümkün hale gelmektedir. Bunun yanı sıra, hukuk öğrenimini tamamlamış bireylerin sorumluluk bilincinin geliştirilmesinin imkanı da yaratılmış olmaktadır (Floyd, 2012).

Değerlendirme ve Öneriler

Merkeziyetçi yükseköğretim politikalarına uyumluluk arz eder biçimde hukuk eğitimi-miz hem müfredat hem de eğitim metodolojisi açısından yeknesaklık ve tek-biçimlilik arz eden bir eğitim yordamı sunmaktadır. Bu yönüyle hukuk eğitimimiz, bilimsel gelenek ve ekolleşme fikrinden uzak ve çoğulcu paradigmatik perspektiften kopuk biçimde geliştirilen pedagoji anlayışı ve eğitsel pratiklerle maluliyet arz etmektedir. Hukuk akademisinin epistemik bir ekolleşme ve bilim geleneğinin olmayışı hukuk eğitiminin niteliksel yetersizliğine yol açmaktadır.

Akademik bir disiplin olarak hukukun eğitimi, çok boyutlu tanımsal çerçevesine uygun biçimde üç yönlü bir pedagojik düzlem üzerinden geliştirilmelidir. Bunların başında hukukun değer (aksiyolojik) boyutuna karşılık

gelen adalet idealitesi üzerinden tanıtımı ve aktarımı gelmektedir. Hukukun entelektüel düzeyde idrakini ifade eden bu asli düzlem, bir değer felsefesi üretebilmenin imkanı ile varlık kazanabilecektir. Bu entelektüel boyut, hukuk düşüncesine ve pratiğine kaynaklık teşkil eden tümel ilkelere ve üst normlara ilişkin bir düşünümselliğin oluşmasına imkan sağlayacaktır. Ne yazık ki mevcut hukuk müfredatımızda böylesi bir düşünümselliği olanaklı kılacak olan tek imkan ya da araç olarak hukuk felsefesinin naif epistemik meşruiyeti ortadadır. Yerleşik ve yeknesak hukuk müfredatlarında felsefe, gerekliliğine pek de inanılmayan bir dolgu malzemesi olarak kabul edilmektedir. Halbuki, tümelin bilgisine vukufiyet olmaksızın tikellerin (yasa-ların) teknik bilgisi yetkinlikten uzak biçimde kusurlu bir teknisyenlik üretmektedir.

Hukukun bir fikir ve norm sistematiği olarak kendisini var ettiği varoluşsal zemin paranteze alınmaktadır. Öğrenime konu olan somut hukuksal bilgi; tüm dinamikleriyle toplumsallığı ve değerselliği dışarıda tutan ya da soyutlayan bir düşünce düzlemine dayanmaktadır. Ne tarihsel ne de toplumsal gerçeklikle uyumluluk arz etmeyen bu düzlem, hukuk eğitimini boşlukta bir nesneye dönüştürmektedir. Bu noktada ortaya çıkan açığın müfredatta yer bulan hukuk sosyolojisi ve diğer kültür dersleri ile telafi edilme olanağı söz konusu değildir.

- Hukuk eğitiminin tüm süreçsel unsurlarının ilgili paydaşların katılımına açık biçimde uygun yöntem ve mekanizmalarla izlenmesi ve değerlendirilmesi temin edilmelidir.
- Hukuk eğitimi programlarını değerlendirme ve akreditasyon mekanizmaları oluşturulmalıdır.

- Hukuk eğitiminin bir akademik disipliner alan olarak üretimini mümkün kılacak girişimler desteklenmelidir (hukuk eğitimi konulu süreli yayınlar ve merkezler gibi).
- “Bilmeyi öğrenme, yapmayı öğrenme ve birlikte yaşamayı öğrenme” yetkinliğine dayalı öğrenme süreçleri hayata geçirilmelidir.
- Hukuk eğitimi müfredatının sosyal, kültürel, ekonomik ve benzeri esaslı bileşenler temelinde çeşitlenmesini olanaklı kılacak bir yükseköğretim anlayışı benimsenmelidir.
- Hukuk eğitimi müfredatının yapılandırılmasında hukukun kavramsal bütünlüğü dikkate alınmalıdır.
- Bireysel sosyal becerileri geliştirmeyi amaçlayan seminer, kurs ve/veya dersler hukuk eğitimi müfredatına dahil edilmelidir.
- Hukukun değer bilgisi ile teorisi; hukukun teorik bilgisi ile uygulama bilgisi arasındaki pedagojik denge yetkinlikle kurulmalıdır.
- Yürürlüğe konulan “Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavının” uygulama metodolojisi, hukuk eğitiminin yetkinliğini temin noktasında uygun bir ölçme-seçme sistemi üretmeyi amaçlamalıdır. Bu noktada öğrencilerin “yasa ve olgu analizi, mesleki sorumluluk bilinci ve problem çözme” gibi becerilerinin ölçülmesi hedeflenmelidir.
- Hukuk akademisinin bilimsel yetkinliğini temin etmek amacıyla hukuksal araştırma kapasitesinin sürdürülebilir biçimde güçlendirilmesi için gerekli olan kurumsal adımlar atılmalıdır.

Hukuk Klinikleri: Türkiye’de Nasıl Uygulanabilir?

Emre Soyer

Arş. Gör. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Hukuk kliniklerinin temelde iki fonksiyonu olduğu iddia edilebilir. Bunlardan birincisi hukuk eğitiminin kalitesinin artırılması, ikincisi ise hukuk eğitimi alanlardan topluma bir yarar sağlanmasıdır. Hukuk kliniği metotları, tercih edilen fonksiyona göre şekillenmektedir. Esasında her bir fonksiyon özü itibarıyla toplumsal faydaya hizmet etse de kullanılan araç ve yöntemler bakımından farklılıklar göstermektedir. Söz gelimi hukuk eğitiminin kalitesinin artırılması için alınacak tedbirler ve geliştirilecek yöntemler ile hukuk eğitimi alanların toplumda hukukun yaygınlaştırılması için alacağı rollere ilişkin modellemeler farklı düzlemde ele alınmayı gerektirmektedir. Diğer bir ifadeyle hukuk eğitiminin kalitesinden, görece, bağımsız olarak hukukun toplumsal olarak yaygınlaştırılması bir düşünme konusu yapılabilecektir. Bu incelemenin kapsamı hukuk kliniklerinin, hukuk eğitiminin iyileştirilmesi bağlamıyla sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla aşağıdaki açıklamalarda hukuk kliniklerinin, ilk bakışta, toplumsal fonksiyonu merkeze alınmayacaktır.

Hukuk kliniklerinin göz ardı edilemeyecek şekilde gündemde olması, Türkiye’deki hukuk fakültelerinde teorik eğitimin ağırlıklı olmasından, diğer bir ifadeyle öğrencilerin pratik hukuk bilgisinden mahrum kalmasından kaynaklanan bir nitelik problemine çare olması iddiasından kaynaklanmaktadır. Öncelikle hukuk eğitiminin niteliğine yönelik bir eksikliğin var olup olmadığının tespit edilerek bu iddianın geçerliliğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada öncelikle

hukuk eğitime ilişkin mevcut durum değerlendirilmesi yapılacak ve hukuk kliniklerinin Türkiye’deki hukuk eğitiminde bunların uygulanabilirliği, sakıncaları ve avantajları ortaya konmaya çalışılacaktır.

Hukuk Klinikleri Moda mı? İhtiyaç mı?

Hukuk fakültesi mezununun sahip olması gereken becerilerin neler olduğu ortaya konabilirse, mevcut durumla mukayese imkanı ortaya çıkabilecektir. Hukuk eğitiminin hedefi ilkelere, kurumlara, kavramlara, kaynaklara hakimiyet ve problemleri zamanında görme ve doğru çözüme yeteneğini kazandırmak ve geliştirmektir (Karayalçın, 1977, s. 8). RiËtte, bunları davranışsal beceriler, bilişsel beceriler, iletişimsel beceriler ve ilişkisel beceriler olarak tasnif etmektedir. Davranışsal beceriler; etik ilkelere bağlılık, yaratıcı ve kapsayıcı bakış açısı, toplumsal adalet duygusunun gelişmiş olması, uyumluluk, bilişsel beceriler; problem çözme, araştırma ve analiz yeteneği, bilgi teknolojisi okur yazarlığı, bilgi ve belge yönetimi, disiplin ve etik bilgisi, iletişim beceriler; sözlü iletişim, sözlü sunum, savunma, görüşme, münazara, müzakere, taslak hazırlama ve hukuki yazım; ilişkisel beceriler ise, bireysel çalışabilme, takım çalışmasına yatkınlık, farklılıklara karşı hoşgörü ve zaman yönetimi olarak sayılmaktadır (RiËtte, 2015, s. 321; Türkmen, s. 10). Bu yetkinliklere bakarak mevcut hukuk eğitiminin sağladığı veya sağlamadığı hususları daha iyi görmek

mümkündür. Peki bu eksiklikler nasıl giderilebilir. Hukuk klinikleri bu eksiklikleri giderebilir mi? Esasında yukarıda sayılan beceriler bir hukuk fakültesi mezununun sahip olması gereken beceriler olmakla birlikte, bunların tamamının dört yıllık bir lisans eğitimiyle kamilen edinilmesi mümkün değildir. Bu becerilerin birçoğu ortaöğretimde kazanılması gereken yetkinliklerdir. Lisans eğitimi bunları ancak daha ileriye taşımak için bir imkan sağlayabilir. Ancak temelden böyle bir eksiklikle malul olan kişilerin sadece lisans eğitimiyle bu becerilerin kazanmasında yeterli olması mümkün olmayabilir.

Öte yandan mevcut hukuk eğitimi modeline yönelik değerlendirme yapmayı mümkün kılan ampirik çalışmalarda, öğretim elemanlarının %85'nin lisans düzeyindeki hukuk eğitiminin yeniden yapılandırılması kanaatinde olduğu ortaya konmaktadır. Hukuk fakültelelerinde verilen eğitime ilişkin genel kanaat ise %62'lik bir oranla vasat olarak nitelenmektedir. Eğitim düzeyinin yüksek ve düşük olduğunu düşünenlerin toplamı %11 iken, geriye kalan %16'lık kısım ise görüş bildirmemiştir. (Öztoprak, 2010, s. 96; Soyer, 2021, s. 220). Öğretim elemanlarının katıldığı başka bir anket çalışmasında katılımcılar, %28'i öğrenci sayısı fazla olduğu için akademik beceriler yeterince kazandırılmadığı, %21,4'ü yorum-muhakeme, analiz-sentez yapabilme becerisi yeterince kazandırılmadığı, %17,9'u öğretim elemanları geleneksel eğitim metotlarını kullandığı, %14,3'ü lisans derslerinde müfredat yoğun olduğundan en çok soru-cevap ve düz anlatım tekniği kullanıldığı yönünde kanaat bildirmiştir (Türkmen, 2018, s. 30). Aynı çalışmada mevcut eğitim modelinin öğrencilerin akademik gelişim dışındaki becerilerin kazandırılması konusunda yetersiz olduğunu düşünen öğretim elemanı

oranı, %45,4'tür. (Türkmen, 2018, s. 32). Bu çalışmalar, hukuk eğitiminin bir reforma ihtiyacı olduğunu ve görece yeni olan hukuk kliniklerinin üzerine düşünme ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Eğitimin Kalitesini Artırmak mı? Hukuk Mesleklerinin Kalitesini Artırmak mı?

Hukuk fakültesi mezunlarına ilişkin bazı istatistiklere yer vermek, hukuk kliniklerinin uygulanması açısından incelemeyi daha verimli hale getirebilecektir. Türkiye Barolar Birliğinin yayımladığı verilere göre 31.12.2023 itibarıyla ülkedeki avukat sayısı 185.749'dur. (Türkiye Barolar Birliği, 2024). Bu veriye göre Türkiye'deki her 459 kişiye bir avukat düşmekte ve hukuk fakültesi mezunlarının ezici çoğunluğunun avukatlık mesleğini tercih ettiği görülmektedir. Bu haliyle nüfusa oranla kişi başına düşen avukat sayısı Avrupa ortalamasının üstündedir (Hukuk İzleme Raporu, 2023, s. 136). Hukuk fakültesi mezunları, artan kontenjanlara rağmen hala %87 oranda niteliklerine uygun işlerde, %2,8 oranda düşük nitelik uyumsuzluğu olan işlerde, %6,2 oranda orta derecede nitelik uyumsuzluğu olan işlerde ve %4 oranda yüksek nitelik uyumsuzluğunun bulunduğu işlerde çalışmaktadır. (Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, 2024). Hukuk fakültesi mezunların ilk işlerine yerleşene kadar geçen süreye ilişkin istatistiklere bakıldığında, mezunların yalnızca %4,3'ünün mezun olmadan önce ilk işlerine yerleştiği; %44,3'ünün 0-6 ay arasında, %31'nin 6-12 ay arasında, %20,4'ünün ise ilk işlerine yerleşmek için 12 aydan fazla süre beklediği anlaşılmaktadır. Mezunların kamuda istihdam edilme oranı yaklaşık %25'tir. (Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi,

2024). Hukuk fakültesinden mezun olanların yaklaşık yarısı mikro ölçekli işletmelerde çalışmaktadır. Buna göre, %43,5'i mikro ölçekli firmalarda (1-9 kişi), %19,3'ü küçük ölçekli firmada (10-49 kişi), %18,7'si orta ölçekli firmada (50-249 kişi) ve 18,5'i ise büyük ölçekli firmada (250+ kişi) çalışmaktadır. Mezunların işgücü piyasasında çalıştıkları ortalama işyeri sayısı ise yaklaşık 3 olarak tespit edilmiştir. Hukuk fakültesi mezunları %3'ten daha az bir oranda akademisyen olarak çalışmaktadır (Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, 2024).

Klinik hukuk eğitiminin fonksiyonunu tespit etmek kullanılacak metodu belirlemek bakımından da önem arz etmektedir. Hukuk eğitimini daha nitelikli hale getirmeye yönelik faaliyetler ile hukuk mesleklerini icra eden kimselerin piyasa şartlarında daha avantajlı konuma gelmesini sağlamak arasında benzerlikler bulunsa da esasında meselenin farklı katmanlarına ilişkin hususlardır. Bu bağlamda hukuk eğitiminin, hukuk mesleğinin kalitesini yükseltmeyi mi yoksa piyasanın talep ettiği hukuk elemanı eksiğini mi gidermeyi hedefleyeceği sorusunun cevaplanması gerekmektedir. Özellikle avukatlığın kamu görevi fonksiyonundan uzaklaşıp piyasa rekabeti zeminine taşınması göz önüne alındığında, hukuk fakültelerinin piyasaya ucuz işgücü sağlayan merkezler olması eleştirisini ciddiye almak gerekmektedir (Şahin, 2014, s. 37). Nitelikli bir hukuk eğitiminin, hukuk meslekleri bakımından talep edilen hukuk hizmetine katkı sağlayacağı muhakkaktır. Bu anlamda aralarında sebep sonuç ilişkisi kurulması mümkündür. Bununla birlikte, hukuk mesleklerinin her birinin yeterlilikleri ve gereklilikleri bir diğerinden farklıdır. Örneğin avukatlık bakımından gerekli olan yeterlilikler ile hakim ve savcılık için aynı oranda geçerli

olmayabilir. Mülki idari amirlik için gerekenler ile akademisyenliğin gerekleri farklılaşabilmektedir. Bu noktada hukuk fakültesindeki eğitimin hukuk mesleklerinin bütünü bakımından tam ve mutlak yeterlilikleri sağlamanı beklemek yerinde olmayacaktır. Hukuk fakültesi mezunlarının sadece iştiğal ettiği mesleklere oran nispetinde bir eğitim metodu tercihi yapmak da yerinde olmayabilir. Her ne kadar aksi savunulabilir olsa da tüm hukuk meslekleri bakımından geçerli olabilecek ortak bir müfredatın izlenmesi daha uygun olsa gerektir. Zira mezunların iştiğal ettiği meslek türü gelecekte değişebilecektir. Söz gelimi 2024 yılı itibarıyla uygulanmaya başlayan Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı ile birlikte artık avukat sayısındaki artış hızı yavaşlayacaktır. Bu durumda hukuk fakültesi mezunlarının alan içi ya da dışı başka meslek dallarında faaliyet yürütmeleri muhtemeldir. Nitekim yapılan bir çalışmaya göre öğretim üyelerinin %36,4'ü mesleğe ilişkin becerilerin kazandırılmasını, fakültenin bir misyonu olmaması gerektiğini, %18,2'sinin ise fakültenin muhakeme ve gerekçelendirme yapabilme, eleştirel ve etik bakış açısı kazandırma misyonu olması gerektiğini düşünmektedir (Türkmen, 2018, s. 32). Öte yandan, mezunlarının sayısal çokluğuna dayanarak hukuk fakültesi eğitiminin avukatlık mesleğinin gereklerine daha uygun hale getirme iddiası da kolayca göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.

Hukuk Klinikleri Nasıl Uygulanmalıdır?

Hukuk kliniklerinin uygulanması konusundaki engelleri, öğrenci sayısının çokluğu, öğretim elemanı sayısının azlığı, üniversitelerin fiziki imkanlarının elverişsiz olması, teorik derslere ağırlık veren müfredat, takrir

yöntemiyle yığın eğitim metodunun uygulanması, öğrencilerin diploma odaklı yaklaşımı ve gerçek vaka klinikleri bakımından mevzuatın imkan vermemesi olarak sayabiliriz. Hukuk kliniklerinin hukuk eğitimi için bir ihtiyaç olduğu iddiasında olduğumuz için bu metodun birtakım yetersizliklere ve engellere rağmen aşamalı olarak nasıl uygulanabileceğini irdelememiz gerekmektedir. Hukuk fakültesi öğretim elemanlarının katıldığı bir anket çalışmasında hangi hukuk kliniği modeli uygulanabilir sorusuna verilen cevaplar şu şekildedir: %20,8'i dersin özelliğine göre hukuk kliniği, simülasyon ve yerleştirme modeli de uygulanabilir, %20,8'i simülasyon modeli uygulanabilir, %12,5'i öğrencilerin gerçek müvekkil ile görüştürülmesi mevzuatta yasaklandığı için uygulanamaz, %12,5'i staj uygulaması gerekir, %8,3'ü yerleştirme modeli uygulanabilir, %8,3'ü öğrenciler hukuki danışmanlık yapamaz, %8,3'ü modeller arasında bir hiyerarşi yoktur, %8,3'ü ise mevzuat taslağı hazırlama ve mevzuatın yorumlanması çalışması uygulanabilir (Türkmen, 2018, s. 36). Görüleceği üzere klinik türleri bakımından çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu sonucun olumsuz bir tarafı bulunmamaktadır. Zira birden fazla türde klinik uygulaması aynı anda uygulanabilir.

Fakültelerin fiziki yeterliliklerinde bağımsız klinik çalışmalarına öncelik vermesi ilk planda düşünülebilir. Söz gelimi teorik ders sırasında tartışma, öğrencinin katılımını sağlama, ev ödevi verme ve bunun derslikte sunumunun yapılması ve değerlendirilmesi bu anlamda akla gelen ilk örneklerdir. Mahkeme salonlarında duruşma takip ederek notlandırılması da ilave edilebilir. Önce istekli öğrencilerin oluşturduğu gruplar ile daha sonraki aşamada tedrici olarak simülasyon ve canlandırmaya imkan veren mekanların

üretilmesiyle bu klinikler de yaygınlaştırılabilir. Daha sonra geniş bir seçimlik ders havuzu oluşturularak sistematik bir klinik çalışması ortamı oluşturulabilir.

Öğrencilerin mezun olmaya yani sonuca odaklı olmaları yerine mezuniyet sonrasındaki rasyonel durumdan haberdar edilip sürecin verimli geçirilmesinin sağlanması gerekmektedir. Böyle olduğu zaman belki de öğrenciler mezuniyet sonrasına hazır olmadığını düşünerek mezun olmak dahi istemeyeceklerdir. Ayrıca önemle belirtmek gerekir ki bazı alışkanlıkların veya yetkinliklerin lisans eğitimi öncesinde kazanılmış olması gerekmektedir. Söz gelimi öğrencilere okuma alışkanlığının kazandırılması hukuk lisans eğitiminin bir parçası olamamalıdır. Öğrencilerin hukuk metinleriyle hemhal olması gerekir. Günümüzde öğrenciler yalnızca sınav sorularını cevaplarken yazı yazmaktadır. Hukuki yazım becerilerini geliştirecek yöntemler aranmalıdır. Hukuki yazım teknikleri, dilekçe, karar ve ev ödevleriyle desteklenmelidir. Grup çalışmaları özendirilmelidir. Yaşanmış vaka örnekleri, gündemde olan yargılamalar ve hukukun uygulanmasından doğan problemleri öğrencilerin gündemine alması sağlanmalıdır. Öğrencilerin notlardan geçebildiği bir sistemden uzaklaşılmalıdır. Alternatifi, uygulamalı sınavlardır. Yazılı ve sözlü iletişim becerilerinin geliştirilmesi tamamen hukuk fakültesinin misyonu olmakla birlikte hukukun dil ile olan ilişkisinin vazgeçilmez olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin hayat olaylarını hukuki bir bakış açısıyla muhakeme edebilmeleri, etik değerler çerçevesinde buldukları olası çözümlerinde ise gerekçelendirme yapabilmeleri hukuk fakültesi eğitiminin temel amaçlarından biridir. Bunun aracı yazılı ve sözlü iletişim becerileridir.

Stajların hukuk eğitiminin bir parçası olup olmamasını tartışmak gerekmektedir. Staj mesleğin mi parçasıdır yoksa eğitimin mi parçasıdır. Hukuk klinikleri eğitimin mesleğe en yakınsayan boyutunu göstermektedir. Örneğin hukuk fakültesi öğrencisi müvekkil ile görüşme pratiği yapmalı mıdır? Dava becerilerinin geliştirilmesi fakültede mi kazanılmalıdır? Yoksa müzakere teknikleri, etkili dil kullanımı gibi pratikler mi yapılmalıdır. Bu noktada mesleğe hazırlık mahiyetindeki yetkinlikler belirli bir meslek hedeflenmeksizin öğrencilerin kazanımına sunulmalıdır.

Hukuk kliniklerinin etkin bir biçimde uygulanması az sayıdaki öğrenci gruplarıyla mümkün olabilecektir. Klinik çalışmalara imkân veren seçilmiş derslerin sayısının artırılması buna katkı sağlayacaktır (Kavak vd., 2015, s. 12). Bu anlamda son yıllardaki hukuk fakültesi kontenjanlarının düşürülmesi yaklaşımı olumlu bir adım sayılmalıdır. Sayı çokluğu, üniversitelerin fiziksel imkansızlıkları ve akademisyen sayısının azlığı pratik hukuk çalışmalarını imkânsız hale getirmektedir. Dolayısıyla öğretim üyesi merkezli bir klinik eğitime bel bağlamamak gerekir. Bunun yerine öğrencilerin kendi aralarındaki etkileşimin artırılması gerekir. Öğrencinin kendi arasında karar okuma, yorumlama ve sunum

yapmasını sağlayarak tartışma ortamı oluşturulması mümkündür.

Hukuk kliniklerinin ölçme ve değerlendirilmesinde yazılı sınav yöntemi, hukuk kliniklerinin çıktılarını kuşatamayacağı için becerilerin kazanımı ekseninde bir yaklaşım sergilenmelidir (Tarhanlı, 2017, s. 137). Nitekim bu konuda yapılan bir çalışmada, öğretim elemanlarının %39,2'si kazanımları ölçecek yeni bir yöntem belirlenmesi gerektiğini, %25'i çalışmalara katılın merkeze alındığı bir yöntemin belirlenmesi gerektiğini, %16,7'si uygulamaları ölçmenin zor olduğunu, %8,3'ü ön-son anket yöntemi uygulanabileceğini, %8,3'ü açık uçlu sorular sorulabileceğini ve son %8,3'ü ise derinlemesine görüşme yoluyla ölçme ve değerlendirme yapılması gerektiğini ifade etmiştir (Türkmen, 2018, s. 40). Buradan da açıkça anlaşılacağı üzere hukuk kliniklerinin ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin belirlenmesi konusunda bir belirsizlik vardır. Bu belirsizlik her bir klinik metodu bakımından farklı bir yaklaşımı gerektirmesinden ileri gelmektedir. Sonuç olarak hukuk klinikleri uygulamaları profesyonel organizasyonu gerektiren bir faaliyettir (Soyer, 2007, s. 229).

Sonuç ve Değerlendirme

Hukuk İzleme Raporu 2023, geçtiğimiz yılda hukuk alanında öne çıkan tartışmalar ve sorunlara dair Türkiye'nin saygın hukukçuları tarafından kaleme alınan tespit ve önerilerle karşınızda bulunuyor. İLKE Vakfı tarafından beş yıldır düzenli şekilde yayımlanan Hukuk İzleme Raporları, Türkiye'de hukuk gündemine dair hafızanın oluşumuna önemli bir katkı sunmaktadır. Beş yılın birikimi geriye dönük biçimde tarandığında, Türkiye'nin hukuk alanındaki kronikleşen temel sorunları ve konjonktüre bağlı olarak değişen sorunlar olmak üzere iki farklı tartışma hattı üzerinde hukuk alanının şekillendiği görülmektedir.

Tarihsel ve toplumsal temeli daha derinde olan kronikleşen sorunlar, farklı görünümelerde ve bağlamlarda ancak aynı hukuki değerleri ihlal eder biçimde, süregelen zaman içinde yenilenerek kendisini var ediyor. El feneri olarak görülen adalet arayışının merceği, değerler zemini üzerine tutulmadığı müddetçe bahsi geçen tarihsel ve toplumsal temel iskanmış olacaktır. Bu durumda kamuoyu vicdanını tatmin eder seviyede adil bir hukuki işleyişin ihdas edilememesinin sancuları, toplumun tüm kesimlerine farklı olaylar ve durumlar vesilesiyle tekrar tekrar yaşatacaktır. Söz konusu ciddi yapısal sorunların yanında siyasi ve ekonomik saiklerin şekillendirdiği bir hukuk düzlemi, adil bir yargılama ya da işleyiş sunamayacaktır. Burada hukuk

sisteminin genel görünümündeki olumlu halin Türkiye'yi muteber bir eşikte tuttuğunu, bu görünümün devamı için tüm meselelerin açık fikirle ve cesaretle konuşulması gerektiğini belirtmek icap eder. Aksi halde hukuk sistemi neredeyse güvensizlikle eşitlenecek bir direnç noktasına mahkum edilmiş olacaktır.

Konjonktüre bağlı sorunların ise, Türkiye'de ve dünyada yaşanan değişimler ile gelişmelerin bazen hukukla kavranmasındaki yetersizlik bazense hukuki işleyişte birtakım dönüşümler gerektirmesi sebebiyle yaşandığı söylenebilir. İçinde bulunduğumuz, dijitalleşme ile birlikte etkileşim hızı ve düzeyi oldukça artan bu yeni dünya, kazuistik düzenlemelerin çoğu durumda yetersiz kaldığı ve ancak güçlü bir ilkesel çerçevenin uyum süreçlerinde hukuki işleyiş ayakta tutabileceğini bizlere gösteriyor. Başka ifadeyle, böylesine hızla değişen bir dünyada, değişmeyen değil, ancak değişimi kuşatabilecek bakışla bir hukuki zemin oluşturulabileceğini hatırlamak gerekiyor.

Kronik ve konjonktürel sorunlar açısından Hukuk İzleme Raporu 2023'ün geçtiğimiz yıllarda yaşanan hukuki gelişmelerden yola çıkarak kaleme alınan sekiz bölümünde yazarlarımızın tespit ve önerileri çerçevesinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

- Yargı bürokrasisi ve yüksek yargı bağlamında Doç. Dr. Yıldız şu çarpıcı değerlendirmede bulunmaktadır: "Uyuşmazlıkların çözüm yeri olması gereken yargının uyuşmazlıkların kaynağı olması yargının en temel fonksiyonundan uzaklaşmasıdır." Raporun genelinde yer alan tespit ve öneriler doğrultusunda yargı bağımsızlığı, yargılamayı yürüten personel (özellikle hakim ve savcı) niteliğinin artırılması ve yüksek yargı mercilerinin Anayasal konularına dair belirsizliklerin giderilmesi ivedilikle çözüme kavuşturulması gereken sorunlar olarak işaret edilmektedir. Belki de herkesçe uzun yıllardır farkında olunan ve çözümü zor olan bu sorunlar için büyük adımlardan önce atılacak küçük ve somut adımlar yargıya güveni artıracak bir katalizör etkisi gösterecektir.
- Temel haklar ve hukukun üstünlüğü konusunda ise Prof. Dr. Bulut, insan hakları konusunda ulusal ve uluslararası mekanizmalara yapılan başvuru sayısının çokluğunun bir yönüyle hukuki işleyişteki birtakım sorunlara işaret ederken diğer bir yönüyle, temel hak ve özgürlükler konusunda kamuoyunun kazandığı bilinci gösteren önemli bir gösterge olduğunu belirtmektedir. Türkiye'de temel hak ve özgürlüklerin korunması açısından yazarın da belirttiği gibi en temel iki gelişim ölçütü, yargılamaların makul sürede elverişli biçimde gerçekleştirilmesi ve yargı kararlarına tüm kişiler, makamlar tarafından uyulduğunun görülmesidir. Tümüyle çözüme kavuşturulmаса bile, sadece bu iki konuda kat edilecek mesafenin dahi Türkiye'nin hukuk alanında yaşadığı pek çok sorunu aşmasına katkı sunacağı şüphesizdir.
- Hukuk sisteminin en önemli bileşenlerinden birisi olarak ceza yargısının tüm yönleriyle bir uyum içinde varlığını sürdürmesi gerektiğini hatırlatan Prof. Dr. Koca, "başkasına haksızlık yapmamanın en önemli değer olduğunu" vurgularken, ceza yargısındaki tutarlı işleyişin adalet sisteminin gerektirdiği bütünlüğü sağlamanın neden ayrılmaz bir parçası olduğunu farklı yönleriyle ortaya koymaktadır. Ceza yargılamasıyla fertler ve toplumun hukuki değerlerinin korunduğuna yönelik kanaatin güçlenmesi, Türkiye'de toplumsal barışa verilebilecek belki de en önemli katkı olacaktır. Tersinden bakıldığında ise, ceza yargısının işleyişindeki adaletsiz uygulamalar toplumun ortak değerleri ve hissiyatının yitimine hukukun diğer tüm alanlarından çok daha fazla zarar vermektedir.
- Adli yargıda ceza mahkemeleri dışında kalan ve neredeyse hayatın her yönüne dokunan hukuk yargısının iş yükü, duruşma sistemindeki sorunlar ve hakimlerin donanımındaki eksiklik vb. nedenlerle uyuşmazlık çözme kapasitesindeki yetersizliğin genel bir görünümünü ortaya koyan Avukat Öner, son yıllardaki ekonomik istikrarsızlığın bu tablodaki olumsuzluğu daha da derinleştirdiğinin altını çizmektedir. Başta arabuluculuk müessesesi olmak üzere, uyuşmazlık çözümünde yargıdan yük alan mekanizmaların uygulama alanlarının artırılmasının yanında hukuk dışından ilgili alan uzmanlarının süreçlere dahil edilmesi de bu mekanizmaların güçlenmesine katkı sunacaktır.
- İdari yargıdaki iş yükününün azaltılmasında idari personelin yetkinliği ve hukuk devleti bilinci kazanmasını kalıcı

- sonuçlar verecek çözümlerin başında sayan Dr. Öğr. Üyesi Göçgün, Türkiye genelinde idare mahkeme sayıları ve ihtisaslaşma konusunda atılması gereken acil adımlara yönelik somut önerilerde bulunmaktadır. Türkiye'nin bir hukuk devleti olarak anılabilmesinde, idarenin hukuka bağlılığının temini ve etkin denetimi olmaz olmazdır. Ancak adli yargıda olduğu gibi idari yargının içinde bulunduğu iş yükü, mahkemelerin karar kalitesini etkilediği gibi istinaf ve temyiz mercilerinin içtihat belirleme fonksiyonunu da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sebeple, idari uyuşmazlıkların çözümünde alternatif yöntemlerin uygulanmasına yönelik temenniler ve yetersiz yetkilere dayanan mevcut modeller yerine gerçekten yetkili kamu görevlilerinin sorumluluk alabildikleri uyuşmazlık çözüm yöntemlerine işlerlik kazandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Hassas alan olarak ifade edilen sektörlerin gerektirdiği özerkliğe uygun olarak hukuk sistemimizin bir parçası haline getirilen düzenleyici ve denetleyici kurumların rolünün önemini ortaya koyan Prof. Dr. Torlak, bu kurumların güncel politik tartışmalardan etkilenmemesi ve teknolojik gelişmeler yönünden kurumsal kapasitelerini geliştirmeleri gerekliliğine özel bir vurgu yapmaktadır. Nitelikli insan kaynağı ve uzmanlık esasının belirleyici olduğu bu kurumların, sorumlu oldukları sektördeki düzenleme ve denetleme fonksiyonu dışında dünyadaki gelişmelere paralel olarak yeniliklere öncülük etme ve kolaylaştırıcı olma vasfına uygun hareket etmeleri, özellikle ihtisas alanları açısından Türkiye'de hukuk alanının gelişimine rehberlik etmektedir.
 - Adli ve idari yargının neredeyse her alanında gündem edilen alternatif uyuşmazlık yöntemlerine ilişkin kurumsal kapasite ve hukuki altyapının geliştirilmesini gerekli gören Prof. Dr. Yeşilirmak ve Dr. Kafalı, Türkiye'de bu mekanizmaların ne ölçüde işler olduğunu veriler ışığında ortaya koymaktadır. Yazarlara göre bu mekanizmaların uzun vadede başarı kazanması, vatandaşların henüz ilk eğitim yıllarından itibaren bu yöntemlere dair kültürü içselleştirilmesiyle mümkün olabilecektir. Uluslararası yatırımlara ilişkin uyuşmazlıklar yönünden Türkiye'ye ekonomik olarak da katkı sağlayan bu yöntemler aynı zamanda, yereldeki uyuşmazlıkların tatmin edici ve hızlı biçimde çözümüne fayda sağlamaktadır.
 - Hukuk eğitiminin niteliğine dair tartışmaların sadece fakülte sayısı, öğrenci kontenjanları ve mezun sayıları gibi görünür sorun alanlarıyla sınırlı şekilde yürütülmesini eleştiren Prof. Dr. Kılıç'ın, meselelerin düşünsel ve çok boyutlu bir tartışma zemininde ele alınmadıkça istenilen çözüme kavuşulamayacağına yönelik uyarılarına dikkat kesilmek gerekiyor. Bu noktada, hukuk eğitiminin yürütülmesi süreçlerinde çağın gerektirdiği becerilere sahip hukukçuların yetiştirilebilmesi için sadece planlama değil eğitim öğretim süreçlerinde farklı alanlardan uzmanların sürecin bir parçası haline getirilmesine ihtiyaç duyuluyor. Özellikle mevcut üniversite sistemimiz içinde sosyal bilimlerin diğer alanlarından izole hukuk fakültesi yapısının, hukukçuların entelektüel gelişiminde sebep olduğu eksikliğin yanında meslek hayatlarında karşılırlarına çıkaracak yeni sorunlara farklı açılardan bakabilme yetisini kazandırmada

ne ölçüde yeterli geldiğini sorgulamak gerekiyor.

- Hukukçuların meslek hayatlarında ihtiyaç duydukları becerilerin kazandırılmasında son yıllarda önemi daha da anlaşılan hukuk kliniklerinin katkısını önemli bulan Dr. Soyer, diğer taraftan bu kliniklerin hukukçulara ihtiyaç duyacakları becerilerin tümünü kazandıran “muhteşem” bir formül kabilinden anlamlar yüklenmesine yönelik riskler hakkında önemli uyarılarda bulunuyor. Bu bağlamda yazar, hukuk fakültelerinin avukat, hakim veya savcı gibi sadece belirli bir hukuk mesleğinin gerektirdiği tüm formasyonları kazandırmak gibi bir misyon yüklenmeksizin, tüm hukukçuların meslek hayatlarında ihtiyaç duyacakları temel becerileri kazandırmanın bir aracı olarak konumlandırılan hukuk kliniklerinin daha sağlıklı sonuçlar üreteceğine vurgu yapıyor.

2023-24 döneminde hukuk alanının çeşitli temel göstergelerle taranmasının ardından, değerli uzman hukukçuların katkısıyla

oluşan bu tablo, sorunlar üzerine süregelen konuşmaları yinelemenin ötesine geçmemiz gerektiğini gösteriyor. Dönemsel iyileşmeler yaşanmakla beraber Türkiye’de hukuk alanının yapısal karakterde zeminini oturtma sürecinde olduğunu ifade etmek gerekiyor. Türkiye’nin yüz yılı aşan bir zaman diliminde, toplumsal düzeyde asgari müşterekte mutabık kalınan bir değer zeminini üretmedeki eksikliğin hukuk alanındaki yansıması, sorunları hukuk yoluyla kuşatmada ve çözüm üretmede “bocalama” olarak bize dönmektedir. Dolayısıyla Türk hukuk sisteminin ideal zeminine kavuşması için her türlü sosyal mutabakatın sağlanması, kamuoyunun desteğiyle, sahici çözümler hayata geçirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Hukuk devletinin, gündelik pratiklerden başlayıp en çetrefil toplumsal tartışmalara değin süren ve içinde bulunduğumuz tüm toplumsal ilişkilerdeki adil tavır alma biçimlerimizden oluşan bir örüntü olduğunun idrakine varmak ümidiyle.

Kaynakça

- AKPM Osman Kavala'nın derhal serbest bırakılmasını isteyen rapor ve karar tasarısını kabul etti. (2024, 12 Ekim). <https://www.voaturkce.com/a/akpm-osman-kavalanin-derhal-serbest-birakilmasini-isteyen-rapor-ve-karar-tasarisini-kabul-etti/7308497.html> adresinden erişildi.
- Aristoteles. (2024). *Nikomakhos'a etik*. (çev. Furkan Akderin). Say Yayınları.
- Council of Europe. (2024a). *European judicial systems CEPEJ Evaluation Report. The European Commission for the Efficiency of Justice*. Anayasa Mahkemesi. anayasa.gov.tr adresinden 27.8.2024 tarihinde erişildi.
- Council of Europe. (2024b). *CEPEJ Indicators on efficiency*. <https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/EfficiencyEN/Efficiency> adresinden 27.8.2024 tarihinde erişildi.
- Council of Europe. (2024c). *Information and communication technologies in judiciary*. <https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/ICTEN/Development> adresinden 27.8.2024 tarihinde erişildi.
- Council of Europe. (2024d). *Budget*. <https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/Budget-FR/GDPBudget> adresinden 27.8.2024 tarihinde erişildi.
- Deyneli, F. (2010). *Türkiye'de adalet ekonomisinin karşılaştırmalı analizi*. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Floyd, D. H. (2012). Practical wisdom: Reimagining legal education. *University of St. Thomas Law Journal*, 10(1), 195-226.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024a). *Geçici koruma*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden erişildi.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024b). *Düzensiz göç*. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> adresinden erişildi.
- Göçgün, M. (2023). Bölge idare mahkemeleri. A. S. Öner & T. Erdoğan (Ed.) içinde, *Hukuk İzleme Raporu 2022* (ss. 32-33). İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı.
- Gözler, K. (2008). Küreselleşme sürecinde hukuk eğitimi. *Legal Hukuk Dergisi*, 6(69), 3021-3030.
- Karayalçın, Y. (1977). *Hukukta öğretim-kaynaklar-problem çözme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

- Kavak, Y., Seferoğlu, S. S., Atalay Kabasakal, K., Şen, Z., vd. (2015). Eğitim alanındaki değişimler ve hukuk öğretimi: Bologna Süreci'ne dayalı örnek inceleme. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(1), 1-13.
- Kılıç, M. (2011). Hukuk öğreniminin epistemolojik temellendirimine dair dibace-teknokrasiden filozofiyeye. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1, 11-20.
- Kılıç, M. (2017). Hukuki realizm perspektifinden hukuk öğretiminin sorunsallaştırılması. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 8(31), 97-112.
- Koytak, E. (2024). *Hukuk eğitimi: Öğrencilerin görüş ve deneyimleri* (Araştırma Raporu 15/2024). İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı.
- Öztoprak Sağır, M. (2010). *Güncel gelişmeler ışığında Türkiye'de hukuk eğitimi*. Ankara, Türkiye Barolar Birliği.
- Riëtte, M. A. (2015). Du Plessis Clinical legal education: Determining the mission and focus of a university law clinic and required outcomes, skills & values. *Journal of The De Jurei*, 48(2), 312-327. <https://scielo.org.za/pdf/dejure/v48n2/05.pdf> adresinden erişildi.
- Soyer, E. (2007). Türk hukuk eğitiminde "yeni" bir yöntem olarak: hukuk klinikleri. IX. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı II*. Kocaeli. 215-231.
- Sullian, M. W., Colby, A., Wegner, J. W., Bond, L. & Shulman, L. S. (2007). Educating lawyers: Preparation for the profession of law. *The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching*. 4.
- Şahin, Ç. (2014). Bir hukuk öğretimi kongresinin daha ardından. *Hukuk Kuramı Dergisi*, 1(6), 33-37.
- Tarhanlı, T. (2017). *Türkiye'de uygulanan klinik hukuk eğitimi örnekleri*. A. Azapağası, K. İnan, J. Yılmaz & Z. Tokar Güneş, (Ed.). içinde, *Uluslararası Hukuk Klinikleri Sempozyumu*. Adalet Bakanlığı Yayınları.
- Torlak, Ö. (2023). Rekabet kurumu. A. S. Öner & T. Erdoğan (Ed.). içinde, *Hukuk İzleme Raporu* (ss. 70-71). İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı.
- Türkmen, K. ve Balcı, A. D. (2018). *Hukuk eğitiminde yeni bir model olan klinik hukuk eğitimine ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- UNHRC. (2023). *Refugee data finder*. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> adresinden erişildi.
- Valentine, S. (2015). Flourish or founder: The new regulatory regime in legal education. *Journal of Law and Education*, 44(4), 1-66.
- Wizner, S. (2002). The law school clinic: legal education in the interests of justice. *Fordham Law Review*, 70(5), 1929-1937.
- Yıldız, A. (2020). *Yargı tarafsızlığı*. Oniki Levha Yayıncılık.

Editörler ve Yazarlar

EDİTÖRLER

Ahmet Sait Öner

İLKE Vakfı yönetim kurulu başkanlığı görevini yürüten Öner, lisans eğitimini 2003 yılında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı. Serbest avukatlık mesleğinin yanı sıra çeşitli sivil toplum kuruluşlarında yöneticilik yaptı. 2014 yılında kurduğu Adalet ve İlim Akademisinin (ADİL) danışmanlığını yürütmektedir.

Talha Erdoğan

Lisans eğitimini 2017 yılında İstanbul Şehir Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Bölümünde yüksek lisans derecesi almış olup aynı üniversitede doktora çalışmalarına devam etmektedir. Erdoğan, Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

YAZARLAR

Abdulkadir Yıldız

2008 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktorasını Marmara Üniversitesi Kamu Hukuku alanında tamamladı. Hâlihazırda Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesinde öğretim üyesidir. Anayasa Hukuku başlıca çalışma alanıdır.

Ali Yeşilirmak

Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesini 1990 yılında bitirip yüksek lisansını University of Texas at Austin'de 1996 yılında tamamladı. University of London Queen Mary Centre for Commercial Law Studies'te doktora derecesini aldı. Çok sayıda ICC, UNCITRAL, CIETAC, SIAC ve ad hoc tahkimde hakemlik ve avukatlık yapmıştır. İstanbul Ticaret Odası Tahkim Merkezi Divanı ve Chartered Institute of Arbitrator'ın üyesidir.

Emre Soyer

2013 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden onur öğrencisi olarak mezun oldu. Erasmus programı kapsamında Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg’de bulundu. Yüksek lisansını Yalova Üniversitesi Kamu Hukuku programında doktorasını ise İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalında tamamladı. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Mahmut Koca

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi, doktorasını İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuku alanında tamamladı. Halen Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda 2019’dan beri İçişleri Bakanlığı Kolluk Gözetim Komisyonu üyesidir.

Muhammed Göçgün

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2010 yılında mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora eğitimini Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalında tamamladı. 2011-2018 yıllarında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesinin; 2018-2020 yıllarında ise İbn Haldun Üniversitesi Hukuk Fakültesinin akademik kadrosunda yer aldı. Halen Ankara Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalında görev yapmaktadır.

Muharrem Kılıç

Hukuk öğrenimini Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamlamıştır. 2011 yılında profesörlük kadrosuna atanan Kılıç, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanlığını yürütmektedir. Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi, Karşılaştırmalı Hukuk Kuramı, Hukuk Metodolojisi ve İnsan Hakları Hukuku konuları akademik ilgi alanlarını oluşturmaktadır.

Nihat Bulut

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde lisans, aynı üniversitede Kamu Hukuku programında yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamladı. Genel Kamu Hukuku, İnsan Hakları Hukuku alanlarında çalışmalar yapmakta olan Bulut, hâlen İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Akademik görevlerinin yanında Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kurul Üyeliği (2012-2016) yaptı.

Ömer Faruk Kafalı

İstanbul Şehir Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2016 yılında mezun oldu. Aynı üniversitede Özel Hukuk yüksek lisans programını tamamladı. Doktorasını İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde Özel Hukuk Doktora programında tamamladı. Ekim 2019'dan beri İbn Haldun Üniversitesi Medeni Usul ve İcra-İflas Hukuku Anabilim dalında ve İbn Haldun Üniversitesi Uyuşmazlık Çözüm Merkezinde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

Ömer Torlak

İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesinden 1982 yılında mezun oldu. 1984 yılında yüksek lisans ve 1991 yılında doktora derecelerini pazarlama alanında İstanbul Üniversitesinden aldı. KTO Karatay Üniversitesinde rektörlük ve Rekabet Kurumunda başkanlık görevlerinde bulundu. TÜBİTAK Bilim Kurulu üyeliği de yapan Torlak, pazarlama ahlakı, pazarlama tarihi, tüketim kültürü, tüketici davranışları ve pazarlama araştırmaları alanlarında çalışmalarını sürdürmekte ve halen İstanbul Ticaret Üniversitesinde çalışmaktadır.

Alan İzleme Raporları

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı olarak kurulduğumuz günden bu yana toplumu tanımayı, anlamayı, toplumun ihtiyaçlarından haberdar olarak iş üretmeyi ve problemlere yönelik çözüm odaklı çalışmalar yapmayı kendimize şiar edindik.

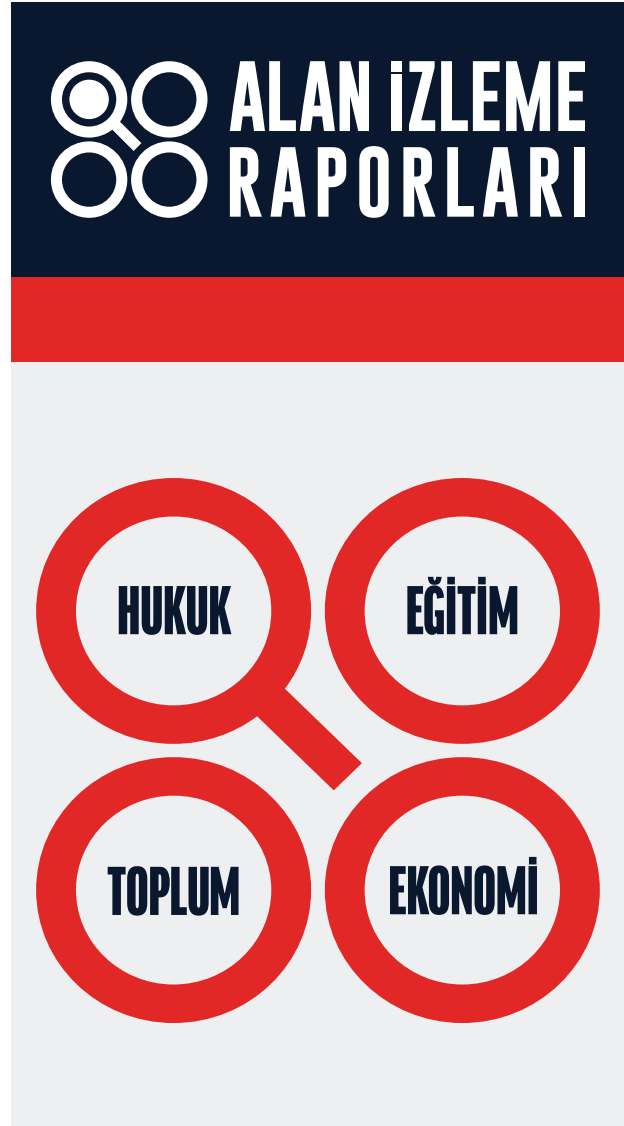
Biz de bugün ve gelecek için stratejik öneme sahip iktisat, eğitim, hukuk ve toplum alanlarında araştırmalar yapıyor, bilgi ve birikim oluşturup yol gösterici olmaya çalışıyoruz.

Bu alanlarda sistematik bilgi ve veriye dayalı raporlamalar yaparak hem geçmişin muhasebesini yapmayı hem de gelecek için tasavvur ve yöntem oluşturmayı amaçlıyoruz.

Alan İzleme Raporları, İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı tarafından iktisat, eğitim, hukuk ve sivil toplum alanlarında belirli bir dönem boyunca öne çıkan olayları zengin görsel içeriklerle kronolojik şekilde aktaran, uzman görüşleri ve farklı bakış açılarını içinde barındıran raporlardır.

Yıllık olarak yayımlanan İLKE Vakfı Alan İzleme Raporları İktisat, Eğitim, Hukuk ve Sivil Toplum alanlarında güncel verileri ve çalışmalarını analiz edip derleyerek kullanılabilir bilgiye dönüştürmeyi önceliyoruz.

Toplumun genelini ilgilendiren bu dört alan gelecekte de belirleyici öneme sahip olacaktır. Bu alanlarda yıllar içinde oldukça geniş veriler oluşmuştur. Bu veriler çeşitli açılardan akademik olarak ele alınıp incelenmekte

ve uygulayıcılar tarafından sürekli izlenmektedir. Çıkarılacak yasalarda, yapılacak planlamalarda, düzenlenecek yeni sistemlerde bu verilerin yararlanılabilir bilgiye dönüştürülmesi oldukça önemlidir. Bundan hareketle düşünce kuruluşları, bilgi üreten kuruluşlar ve sivil alan bu verilerin kullanım ihtiyacını karşılama konusunda bağımsız bir şekilde görev almalıdır. İLKE Vakfı tam bu noktada sivil toplumda veriye dayalı gerçekçi bilgi üretmeyi ve karar alıcılara yol göstermeyi dikkate alıyor.

Ayrıca İLKE Vakfının yoğunlaştığı bu alanlarla ilgili son yıllarda ciddi çalışmalar olmasına rağmen ortaya çıkan veriyi, bilgiye ve vizyona

dönüştürecek bir sınıflandırma ve yorumlama sorunu devam etmektedir.

Bu bağlamda Alan İzleme Raporları kapsamında yıllık olarak iktisat, eğitim, hukuk ve sivil toplum alanlarında yaşanan önemli gelişmeleri, veriler ve vakalar ekseninde derleyerek sorunları ve gidişatı ortaya koyuyor ve çözümler üretiyoruz.

Bu alanlarda aynı zamanda kendimize mahsus göstergeler ve takip sistematiği oluşturuyoruz. Diğer bir deyişle Alan İzleme Raporları çerçevesinde bu stratejik dört alanda geçmişe yönelik bir muhasebe yapıp geleceğe yönelik strateji üretmeyi amaçlıyoruz.

Hukuk İzleme Raporları

HUKUK İZLEME RAPORU 2023

Hukuk, ülkenin gündeminde her zaman kendine yer bulan, toplumun bütün kesimlerini ilgilendiren ve yaşamın her boyutunda etkisi hissedilen bir alandır. Hukuk alanında yaşanan gelişmeler, yenilikler, tartışmalar, kurumsal düzenlemeler ve sair hususlar toplumsal, iktisadi, siyasi ve kültürel birçok temel meseleyi yansıtmaktadır. Aynı zamanda hukuk hiçbir zaman sadece teknik, formel veya teorik bir konu olarak görülmemeli ve yargısal sürece indirgenerek tanımlanmamalıdır. Bu nedenlerle bu raporu hukuk alanını bütüncül bir perspektifle ele alarak disiplinlerarası bir yaklaşımla hazırladık.

Son beş senedir yıllık olarak yayımladığımız Hukuk İzleme Raporu ile hukuk alanının seyrini ulusal ve uluslararası veriler ışığında izlemeyi ve Türkiye’de hukuk gündemine dair hafızanın oluşumuna önemli bir katkı sunmayı amaçlıyoruz. Hukuk İzleme Raporu 2023, geçtiğimiz yılda hukuk alanında öne çıkan meselelere dair Türkiye’nin saygın hukukçuları tarafından kaleme alınan tespit ve önerilerle karşınızda bulunuyor. Rapor, içerisinde bulunan yüksek yargı, insan hakları, hukuk yargısı, ceza yargısı, idari yargı, düzenleyici ve denetleyici kurumlar, alternatif çözüm yöntemleri ve hukuk eğitimi bölümleri ile hukuk sisteminin genel görünümünü ortaya koyuyor ve mevcut tartışmalara yapıcı öneriler sunmayı amaçlıyor.

📍 Aziz Mahmut Hüdayi Mh. Türbe Kapısı Sk. No:13 Üsküdar / İst.

🌐 ilke.org.tr 📞 +90 216 532 63 70 @ bilgi@ilke.org.tr

© ilkevaki